

แนวคิด ยุทธศาสตร์ เป้าหมาย แผนปฏิบัติการ และกลไกการทำงาน

แผน

ชีวิตชุมชน

แผนชีวิตชุมชน อนาคตชุมชน โดยชุมชนเพื่อชุมชน

แนวคิด ยุทธศาสตร์ เป้าหมาย แผนปฏิบัติการ และกลไกการทำงาน

แผน

ชีวิตชุมชน

แนวคิด ยุทธศาสตร์ เป้าหมาย แผนปฏิบัติการ และกลไกการทำงาน "แผนชีวิตชุมชน"

เรียบเรียงโดย : พรรณทิพย์ เพชรมาก
ส่วนวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้

เลขมาตรฐานสากล : 974-92031-2-7
ประจำหนังสือ

พิมพ์ครั้งแรก : มีนาคม 2547

จำนวนพิมพ์ : 2,000 เล่ม

จัดพิมพ์โดย : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)
2044/28-33 ถนนเพชรบุรีตัดใหม่ เขตห้วยขวาง กรุงเทพฯ 10320
โทร. 0-2718-0911
โทรสาร 0-2718-0937

Homepage : www.codi.or.th , E-mail : codi@codi.or.th

สารบัญ

	หน้า
จากใจคนทำแผน	4
คำนำ	5
แผนชีวิตชุมชน : อนาคตของชุมชนที่กำหนดโดยชุมชน	7
แนวคิดในการทำแผนแม่บทชุมชนของตนเอง	
■ ตำบลต้นยวน	19
■ ตำบลเกาะจันทร์	33
■ ตำบลศรีสะเกษ จ.น่าน	45
■ ตำบลน้ำเกีฮัน	61
■ ตำบลวังตะกอก	75
■ ตำบลประดู่ยืน	83
■ ตำบลเสี้ยว	95

จากใจคนทำแพนฯ

จากประสบการณ์ที่ผู้นำชุมชนพื้นที่ต่าง ๆ ได้จัดทำแผนแม่บทชุมชนขึ้นในช่วง 3-4 ปีที่ผ่านมา ทำให้ค้นพบว่ากระบวนการจัดทำแผนชุมชนที่ชุมชนร่วมกันทำอย่างจริงจัง ส่งผลให้ชุมชนได้ตระหนักในปัญหาและศักยภาพของชุมชน นำไปสู่การกำหนดทิศทางการพัฒนาและดำเนินการอย่างต่อเนื่องโดยชุมชนเป็นแกนหลัก แผนชีวิตชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน จากตำบลหนึ่งได้ขยายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในผังพื้นที่อื่น จนเกิดเป็นเครือข่ายแผนแม่บทชุมชนภาคต่าง ๆ ซึ่งภายหลังได้เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง 4 ภาค โดยมีตัวแทนภาคต่าง ๆ มาร่วมกันเป็นคณะประสานงานเครือข่ายแผนแม่บทชุมชนระดับชาติ 9 ท่าน

การร่วมกันทำงานของเครือข่ายแผนแม่บทชุมชนที่ได้เชื่อมโยงการทำงานร่วมกันทั้ง 4 ภาค ถือเป็นการขับเคลื่อนงานของภาคประชาชนที่มีความตั้งใจมุ่งมั่นที่จะขยายขอบข่ายการแผนชีวิตชุมชนให้กว้างขวางอย่างมีคุณภาพ เป็นแกนกลางในการประสานความร่วมมือจากภาคีพัฒนาได้แก่ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน สถาปัตย์ กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานกองทุนหมู่บ้าน ธกส. ฯลฯ มาร่วมสนับสนุนตามทิศทางการขับเคลื่อนของขบวนการชุมชน เกิดการจัดปรับความสัมพันธ์การทำงานในลักษณะภาคีร่วมในการพัฒนาโดยคณะประสานงานเครือข่ายเป็นผู้บริหารจัดการด้านต่าง ๆ ด้วยตนเอง ซึ่งการทำงานในช่วงเกือบปีที่ผ่านมาได้แสดงให้เห็นถึงรูปแบบที่เกิดขึ้น และมีมติใหม่ ๆ ในการพัฒนา

คณะประสานงานเครือข่ายแผนแม่บทชุมชน 4 ภาค หวังเป็นอย่างยิ่งว่าแผนชีวิตชุมชน จะเป็นเครื่องมือที่ยกระดับขยายกระบวนการเรียนรู้สู่การจัดการตัวเองของชุมชนให้เกิดขึ้นอย่างเป็นขบวนการต่อไป และหน่วยงานภาคีต่าง ๆ ร่วมสนับสนุนตามยุทธศาสตร์ของเครือข่ายด้วยดีเหมือนที่ผ่านมา

เครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง 4 ภาค

คำนำ

ปี พ.ศ. 2547 รัฐบาลมีนโยบายที่จะต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนให้หมดไปจากประเทศภายในระยะเวลา 6 ปี (ในปี พ.ศ. 2551) การดำเนินตามนโยบายดังกล่าวได้เริ่มจากการจับจุดทะเบียนคนจน ผู้ที่มีปัญหาความเดือดร้อน 7 ปัญหาคือ ปัญหาหนี้สิน ปัญหาที่ทำกิน ปัญหาที่อยู่อาศัย ปัญหาคนเร่ร่อน ปัญหาผู้ประกอบการอาชีพผิดกฎหมาย ปัญหาการให้ความช่วยเหลือนักเรียน นักศึกษาให้มีงานทำ ปัญหาการถูกหลอกลวง โดยกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย เป็นผู้ดำเนินการจดทะเบียนคนจนเพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการลงทะเบียนไปใช้ประกอบการพิจารณากำหนดนโยบายและมาตรการในการแก้ไขปัญหา ให้ความช่วยเหลือคนจนอย่างบูรณาการ โดยรัฐบาลได้มีคำสั่งจัดตั้ง “ศูนย์อำนวยการเพื่อต่อสู้กับปัญหาความยากจนแห่งชาติ (ศตจ.)” เป็นองค์กรระดับชาติทำหน้าที่ในการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนชาวไทยให้อยู่ดีมีสุขบนพื้นฐานของความสมดุล ภายใต้ปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง”

นอกจากนี้ ยังได้มีการตั้งศูนย์อำนวยการเพื่อต่อสู้เอาชนะความยากจนภาคประชาชน หรือ ศตจ.ปชช. ขึ้น เพื่อทำหน้าที่ในการกระตุ้นให้ภาคประชาชนได้ตระหนักเห็นบทบาทของตนเอง และสร้างพลังมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาตนเอง อีกทั้งการเป็นกลไกทำงานร่วมกับรัฐในการเคลื่อนนโยบายการแก้ไขปัญหาความยากจนให้บรรลุเป้าหมาย โดยมีแนวทางสำคัญที่ใช้ในการแก้ไขปัญหาความยากจนคือ

1) การสร้างยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมของภาคประชาชน บนหลักการรัฐกับประชาชนคือหุ้นส่วนของการพัฒนา ทั้งที่เป็นปัญหาเฉพาะหน้า และเป็นปัญหาเชิงโครงสร้าง

2) การสร้างการเรียนรู้และการแก้ไขปัญหาอย่างบูรณาการ อันประกอบด้วย องค์กรชุมชน ประชาสังคม องค์กรปกครองท้องถิ่น ราชการ ส่วนภูมิภาคและส่วนกลาง ในกระบวนการสำรวจปัญหา วิเคราะห์ปัญหา เชื่อมโยงโครงสร้างและสาเหตุปัญหา เพื่อกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาอย่างมียุทธศาสตร์แผนงานที่มีทิศทางสู่การพึ่งตนเอง โดยใช้ “แผนชุมชน” เป็นเครื่องมือที่สำคัญที่จะทำให้ชุมชนค้นหาความจนรู้และเข้าใจสภาพความยากจนของตนเอง เข้าใจถึงสาเหตุของความยากจน เพื่อหาแนวทางในการที่จะนำพาตนเองให้หลุดพ้นจากห้วงโศกของความยากจน ที่พันธนาการชีวิตของตนเอง ให้เป็นอิสระและใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณภาพ

3) การรวบรวมสังเคราะห์ประสบการณ์จากการลงมือแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยตนเอง และขบวนการองค์กรชุมชน เพื่อนำมาเป็นชุดองค์ความรู้ในการสนับสนุนการเรียนรู้จากชีวิตจริงนำไปสู่การสร้างรูปแบบการแก้ไขปัญหาความยากจนในระดับจังหวัดอย่างบูรณาการ และการสร้างกลไกความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาความยากจนในระดับจังหวัด

กระบวนการจัดทำแผนชีวิตชุมชนพึ่งตนเองเริ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2542 ในช่วงแรกเป็นการสนับสนุนจาก UNDP ร่วมกับกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เครือข่ายภูมิปัญญาไทย และมูลนิธิ

หมู่บ้าน เป้าหมายสำคัญของการจัดทำแผนชุมชนที่ตนเองคือเครื่องมือคน การพัฒนาท้องถิ่น ที่เกิดจากการทำงานอย่างมีระบบ โดยมีการนำข้อมูลท้องถิ่นไปใช้ในการกำหนดทิศทางการพัฒนาดตนเอง สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานท้องถิ่นในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับท้องถิ่น

ต่อมากองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม ได้นำรูปแบบการจัดทำแผนแม่บทชุมชนที่ตนเองไปขยายผลให้ผู้นำและองค์กรชุมชนทั่วประเทศ โดยใช้ชุมชนไม้เรียง เป็นศูนย์การเรียนรู้ ทำให้เกิดกระแสการเรื่องการจัดทำแผนแม่บทชุมชนทั่วประเทศ

ประสบการณ์การจัดแผนแม่บทชุมชนที่ตนเองโดยเครือข่ายแผนแม่บทชุมชนที่ตนเอง (4 ภาค) เป็นอีกรูปธรรมหนึ่งที่ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ การพัฒนาผู้นำ และการสนับสนุนให้ชุมชนได้มีการทบทวนตนเอง โดยใช้ข้อมูลเป็นเครื่องมือให้ชุมชนได้ค้นพบข้อเท็จจริงที่มีอยู่ในชุมชนอย่างมีเหตุและมีผล และมีความน่าเชื่อถือ มีการนำเอาการสำรวจข้อมูลชุมชนมาใช้เป็นเครื่องมือให้คนในชุมชนได้เรียนรู้เรื่องการวิเคราะห์และค้นหาปัญหา รวมทั้งศักยภาพของชุมชนเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาคำทำให้ทุกคนได้ตระหนักเห็นความสำคัญและร่วมกันแก้ไขปัญหาของตนเองและการรวมพลังสร้างกลุ่มเพื่อเชื่อมโยงประสานงานกับหน่วยงานท้องถิ่นเข้าร่วมอย่างบูรณาการ ทำให้ประชาชนเรียนรู้เรื่องการจัดทำแผนเพื่อกำหนดชีวิตตนเองในระดับ ชุมชนตำบล

รูปแบบของแผนชุมชนที่ร่วมกันกำหนดได้มีการแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ ประเภทที่หนึ่งแผนชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองและสามารถดำเนินการได้โดยอาศัยแรงกาย แรงใจ การระดมทุน สร้างความร่วมมือของคนในชุมชนทำกิจกรรมตามแผนงานของตนเอง ประเภทที่สองแผนที่ต้องการความร่วมมือระหว่างชุมชนและหน่วยงานภายนอก อาทิ ชุมชนมีการระดมทุนระดับหนึ่งแต่ยังไม่เพียงพอจึงประสานงานกับหน่วยงานภายนอกเพื่อให้การสนับสนุน อาทิเช่น ความรู้ วัสดุอุปกรณ์ หรือแม้แต่งบประมาณสนับสนุนการดำเนินกิจกรรม ประเภทที่สามแผนชุมชนที่ต้องการการสนับสนุนจากภายนอก เป็นแผนงานที่ชุมชนไม่สามารถดำเนินงานด้วยตนเอง หลังจากที่ทำแผนเรียบร้อยแล้วจึงหาแนวทางในการเชื่อมโยงและบูรณาการแผนร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่นเพื่อสร้างพลังและความเป็นหนึ่งเดียว ดังคำกล่าวของคณะทำงานแผนแม่บทชุมชนระดับตำบลคือ **“องค์ความรู้ ภูมิปัญญา ทรัพยากร คือรากฐานการพัฒนาชุมชน และแผนแม่บทชุมชนที่ตนเองคือเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาคำความยากจน”**

หนังสือ “ตัวอย่างรูปธรรมแผนชีวิตชุมชนที่ตนเองกับการแก้ไขปัญหาคำความยากจน” เป็นการรวบรวมแนวคิดทิศทาง และรูปธรรม ของการใช้แผนชีวิตชุมชนที่ตนเอง ไปแก้ไขปัญหาคำความยากจนในที่ต่างๆ เพื่อเป็นกรณีศึกษาให้กับองค์กรชุมชนได้ใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่ของตนเองต่อไป

เครือข่ายแผนแม่บทชุมชนที่ตนเอง 4 ภาค
มีนาคม 2547

แผนชีวิตชุมชน : อนาคตของชุมชน ที่กำหนดโดยชุมชน

แนวคิดในการทำแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง

แผนชุมชน

ชีวิตชุมชน

แผนชีวิตชุมชน : อนาคตของชุมชนที่กำหนดโดยชุมชน

แนวคิดในการทำแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง

แต่ไหนแต่ไรมาการวางแผนเพื่อการพัฒนาประเทศ พัฒนาชุมชน จะถูกกำหนด วางแผน และดำเนินงานโดยหน่วยงานของรัฐ ทั้งจากส่วนกลางและท้องถิ่น โดยที่ชาวชุมชนไม่มีส่วนกำหนด เป็นเพียงผู้รับผลแห่งการพัฒนาเท่านั้น ซึ่งผลที่เกิดขึ้นอาจออกมาทั้งบวกและลบ แต่จากประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา ผลแห่งพัฒนานั้นจะส่งผลให้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ตลอดจนวิถีชุมชน ถูกทำลาย ทั้งนี้เพราะเป็นการพัฒนาที่ประชาชนไม่มีส่วนร่วมจึงไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

รัฐธรรมนูญปี 2540 ซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ ที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการร่างมาด้วยนั้น ได้ให้อำนาจและสิทธิชุมชนที่จะจัดการและพัฒนาท้องถิ่นได้เอง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการปกครอง การดูแลรักษา ฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนการศึกษา

ดังนั้นการทำ แผนชุมชนพึ่งตนเอง ของชุมชนหรือหมู่บ้าน จึงเป็นสิทธิของชุมชน

แผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง หมายถึง การกำหนด "อนาคต" หรือ "ความมุ่งหวัง" ของชุมชนว่าเราอยากจะให้ชุมชนที่เราอยู่เป็นอย่างไร แทนที่จะให้คนอื่นมาคิดมากำหนดให้เราเหมือนแต่ก่อน

ดังนั้นการพัฒนาหรือการแก้ปัญหาของหมู่บ้าน ของตำบล ของท้องถิ่นเรา จึงต้องมาจากสมาชิกในชุมชนหรือท้องถิ่นของเราเป็นหลัก ส่วนหน่วยงานราชการ องค์กรพัฒนาเอกชน หรือคนอื่น ๆ ที่อยู่นอกชุมชนน่าจะอยู่ในฐานะของ "ผู้สนับสนุน" หรือ "ที่เลี้ยง" คอยให้คำปรึกษาแก่เราและช่วยเสริมในสิ่งที่เราไม่รู้ หรือสนับสนุนในสิ่งที่เราทำเองไม่ได้

แผนชุมชนพึ่งตนเอง จึงเป็น "กิจกรรม" หรือ "แผนงาน" ที่พวกเราทุกคนในชุมชนต้องช่วยกันคิดค้นร่วมกันว่าจะทำให้ "อนาคต" ของชุมชนเราเป็นไปอย่างที่เราหวังได้อย่างไร

อะไรคือเป้าหมายของการทำแผนแม่บทชุมชน พึ่งตนเอง

เป้าหมายของการทำแผนชุมชนพึ่งตนเองอยู่ที่การทำให้สมาชิกที่มีอยู่หลากหลายชุมชน "มีโอกาส" ได้มา "ร่วมคิดร่วมค้นหา" ว่าจะทำอย่างไร ชุมชนของเราจึงจะพึ่งตนเองได้มาก และพึ่งพากายนอกเท่าที่จำเป็น ซึ่งแต่ละชุมชนย่อมแตกต่างกัน เพราะแต่ละแห่งก็มีของดี ของเด่น หรือปัญหาอุปสรรคแตกต่างกันไป เช่น บางแห่งเคยมีป่าไม้มาก แต่ไม่มีคนดูแลจนป่าใกล้จะหมด ทำให้ชาวบ้านหาของป่าไม่ได้เหมือนเดิมหรือบางแห่งมีปัญหาลูกหลานติดยาเสพติดมาก เป็นต้น ดังนั้นคนในชุมชนต้องช่วยกันหาสาเหตุและหาทางแก้ไขกันเอง แน่ใจว่าการแก้ปัญหาอย่างทำได้ไม่่ง่ายนัก แต่ถ้าเราไม่พร้อมใจกันและไม่เริ่มต้นเสียตั้งแต่วันนี้ ก็ไม่มีทางที่ปัญหาจะหมดไปได้

ดังนั้น การทำแผนชุมชนพึ่งตนเองจึงไม่ใช่การเร่งรีบทำให้เสร็จ แต่เป็นการทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ และแสวงหาแนวทางการพึ่งตนเองของชุมชนให้อยู่ได้ในระยะยาวต่อไปอย่างมีความสงบสุข

จะกำหนดกันอย่างไร

เมื่อเป้าหมายของการทำแผนอยู่ที่การพึ่งตนเองบนพื้นฐานของปัญญาและการได้เรียนรู้ซึ่งกันและกันของชุมชนเอง จึงต้องช่วยกันสำรวจข้อมูลทั้งหลายที่อยู่อย่างกระจัดกระจายในชุมชน เพื่อให้รู้ว่าเรามีรากเหง้าความภูมิใจอะไร มีความเด่นความด้อยอะไร และมีปัญหาอะไรบ้างแล้วจึงนำมาวิเคราะห์ถึงสาเหตุและหาทางแก้ไข

ต่อมาก็คือ ให้ทุกคนมาพูดคุยแสดงความความคิดเห็นว่าถ้าเราต้องการให้ชุมชนเราพัฒนาอย่างยั่งยืนแล้ว ข้อมูลที่เราได้มานั้นทำให้เราเห็นหรือ

ไม่ว่าเราจะต้องทำอะไรกันบ้าง ทำอย่างไร ใครทำ เมื่อไหร่เสร็จ ใช้งบหรือไม่ ถ้าต้องใช้จากใคร หรือต้องขอความร่วมมือจากใครบ้าง เป็นต้น

ใคร คือ ผู้ทำแผนชุมชนพึ่งพาตนเอง

ในชุมชนหนึ่งๆ ย่อมมีองค์ประกอบของคนที่หลากหลาย ดังนั้นการทำแผนชุมชนพึ่งตนเองก็ต้องให้ทิศเมศรี ลุงแก้ว หลวงพี่ ครูสม ใสเงิน อีทอง มาร่วมด้วย รวมทั้งให้มาจากหลากหลายอาชีพ ไม่จำกัดฐานะ รวมทั้งพ่อก้านัน พัฒนาการ ปศุสัตว์ เกษตร ตลอดจนผู้นำทางศาสนาที่ชาวบ้านให้ความเคารพ ได้เข้ามามีส่วนร่วมกำหนดทิศทางของชุมชนในเวทีเดียวกัน

จากนั้นจะต้องจัดให้มีเวทีเรียนรู้ร่วมกันครั้งแรกก่อน เพื่อทำความเข้าใจถึงเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการทำแผนชุมชนพึ่งตนเอง โดยมีตัวแทนกลุ่มต่างๆ และสมาชิกชุมชนที่สนใจมาเข้าร่วม

เมื่อเข้าใจกันแล้วก็แบ่งคนทำงานออกสำรวจข้อมูลของชุมชนในด้านต่าง ๆ ทั้งข้อมูลรายครอบครัว เช่น อาชีพ รายได้ รายจ่าย ฯลฯ และข้อมูลชุมชน เช่น มีหนองน้ำ สายน้ำ ภูเขา วัฒนธรรม กลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน เพื่อนำมาใช้ในการคิดวางแผนและดำเนินการต่อไป

เมื่อได้ข้อมูลจากการสำรวจมาแล้วก็นำเสนอ เพื่อที่ทุกคนจะได้ช่วยกันคิดว่าชุมชนของเรามีจุดเด่นในด้านไหนที่ควรจะพัฒนาต่อไป หรือมีปัญหาอะไรที่ต้องรีบแก้ไข ซึ่งทั้งจุดเด่นและปัญหาของชุมชนนั้น เราต้องมองให้ทะลุปรุโปร่งว่าเรื่องไหนมันไปกระทบกับเรื่องอะไรบ้าง เช่น การที่ลูกหลานในหมู่บ้านเราติดยาบ้ามาก การแก้ปัญหาอาจไม่ได้อยู่ที่การไล่จับผู้ค้ายาบ้าเพียงอย่างเดียว แต่อาจวิเคราะห์ให้ได้ว่าสาเหตุที่ติดยานั้นอาจเป็นเพราะเยาวชนไม่มีงานทำ จึงมั่วสุมกัน ทางออกของปัญหานี้จึงอาจต้องแก้ที่สาเหตุที่แท้จริงโดยการสร้างงานให้เยาวชน หรือส่งเสริมเรื่องการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เป็นต้น

จากแนวคิดและทิศทางดังกล่าว แผนชีวิตชุมชนจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการกำหนดแนวทางการพัฒนาประเทศที่ชุมชนท้องถิ่นเป็นแกนหลัก โดยเป็นเครื่องมือให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ร่วมกันเป็นกระบวนการ โดยทำให้ชุมชนรู้จักตนเอง เข้าใจตนเอง และสามารถกำหนดอนาคตของชุมชนหรือท้องถิ่นของตนเองได้

เครือข่ายแผนแม่บทพัฒนาตนเองภาคประชาชน

การจัดทำแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง โดยองค์กรชุมชนได้เริ่มเป็นครั้งแรก ประมาณปี 2542 ภายใต้การสนับสนุนของ UNDP มูลนิธิหมู่บ้าน ฯลฯ โดยเริ่มขึ้นที่ตำบลไม้เรียง อ.ฉวาง จ.นครศรีธรรมราช (ซึ่งในข้อเท็จจริงชาวบ้านที่นี่ได้ดำเนินการมาก่อนหน้านี้แล้ว)

จากนั้นก็ได้มีการกระจายความคิดนี้ออกไปอย่างกว้างขวาง โดยสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (Sif) จนกระทั่งมีองค์กรชุมชนที่มีการจัดทำแผนชีวิตชุมชนในระดับต่างๆ กระจายอยู่ทั่วประเทศ และต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน รวมพื้นที่ที่ได้ทำแผนชุมชนแล้วประมาณ 3,000 ตำบล ซึ่งสนับสนุนการทำโดย (Sif) 1,850 ตำบล สำนักงานกองทุนหมู่บ้าน 1,314 ตำบล ธกส. 463 ตำบล กรมส่งเสริมการเกษตร 219 ตำบล ซึ่งพื้นที่อาจมีการซ้ำกันบางส่วน และคุณภาพของกระบวนการการทำและแผนที่เกิดขึ้น ก็มีความแตกต่างกันพอสมควร แต่ก็คงเป็นทิศทางสำคัญของการพัฒนาที่ใช้การทำแผนของชุมชนฐานราก ทำให้แผนชุมชนได้รับการตอบรับในระดับนโยบายในปี 2546 โดย สศช. ได้วางเป้าหมายให้เกิดการจัดทำแผนชุมชนทั่วประเทศ 7,405 แห่ง โดยมี 5 หน่วยงานภาคีเป็นหน่วยงานสนับสนุนการจัดทำ (โดยแบ่งตามพื้นที่จังหวัด) ได้แก่ กรมการพัฒนาชุมชน กรมการศึกษานอกโรงเรียน กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กรมส่งเสริมการเกษตรและกองบัญชาการทหารสูงสุด

ในขณะเดียวกันส่วนของ เครือข่ายชุมชน ที่มีประสบการณ์ในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนได้ ค้นพบว่ากระบวนการจัดทำแผนชุมชนที่ชุมชน ร่วมกันทำ/เป็นแกนหลักในการทำอย่างจริงจัง ได้ส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้ และการจัดการ แก้ไขปัญหาโดยชุมชน

ในปี 2545 องค์กรชุมชนที่ดำเนินงานเรื่อง แผนชีวิตชุมชน ได้รวมตัวกันเป็นเครือข่าย ภายใต้อชชช. ชื่อ **“เครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง”** พร้อมมีการกำหนดเป้าหมาย การดำเนินงาน 2 ระดับ คือ

1. **ระดับชุมชน/ท้องถิ่น โดยมีเป้าหมาย 2 ประการ คือ**

1.1) “แผนชีวิตชุมชน” ทำให้ชุมชนรู้เข้าใจตนเอง กำหนดขนาดของ ชุมชนท้องถิ่นตนเอง ได้ โดยจะนำไปสู่การลดปัญหาความยากจน ได้จริง

1.2) “แผนชีวิตชุมชน” ทำให้เกิดการยอมรับ ในศักดิ์ศรีของชุมชน ทำให้ชุมชนมีที่ยืนทางสังคม

2. **ระดับนโยบาย โดยมุ่งให้เกิดผลดังนี้**

2.1) เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ใหม่ ของการพัฒนาชุมชนระหว่างชุมชนท้องถิ่น

หน่วยงานภาครัฐ ภาคีการพัฒนาโดยยึด ชุมชนเป็นแกนหลัก เพื่อให้ชุมชนมีพื้นที่ทาง สังคม

2.2) เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบวิธีงบประมาณเพื่อการพัฒนาของชาติที่กำหนดมาจาก ชุมชนท้องถิ่น

เป้าหมายที่จะให้บรรลุในปี 2546-2547

เกิดแผนชีวิตชุมชนพึ่งตนเองระดับตำบลที่มีการปฏิบัติตามแผนงาน นำไปสู่การลดปัญหา ความยากจนของชาวบ้านได้จริง 222 ตำบล โดยแบ่งเป็น

คุณภาพระดับที่ 1 มีกระบวนการทำแผน ชีวิตชุมชน โดยชาวบ้านเป็นหลักร่วมกับ อบต. มีการปฏิบัติจริงสามารถลดปัญหาความยากจนได้จริง และจะพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ 49 ตำบล/แห่ง ได้แก่

■ ภาคใต้	11	ตำบล
■ ภาคเหนือ	10	ตำบล
■ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	15	ตำบล
■ ภาคกลาง	13	ตำบล
รวมทั้งหมด	49	ตำบล

คุณภาพระดับที่ 2 มีการบูรณาการแผน ชุมชนร่วมกับแผน อบต. 173 แห่ง

คุณภาพระดับที่ 3 มีการจัดทำแผนชุมชน โดยชาวบ้านเป็นหลัก อาจยังไม่ได้รับการหนุน เสริม/สนับสนุนจาก อบต. (ยกเว้นระดับเป็นพื้นที่ ต้นแบบเพื่อการขยายผลในปี 2548-2549)

แนวทางสำคัญ/วิธีการสำคัญที่จะไปให้ถึงเป้าหมาย

แนวทางสำคัญที่จะดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว คือ

1. สร้างพื้นที่ปฏิบัติการจริง (ต้นแบบ) เพื่อการเรียนรู้ และขยายผลไปยังตำบลอื่น ๆ
2. ยกกระดับองค์ความรู้/จัดทำศูนย์การเรียนรู้
3. เสริม/สร้าง/ซ่อมวิทยากรกระบวนการแผนชีวิตชุมชน ที่ทำอยู่จริงในพื้นที่
4. จัดระบบข้อมูลระดับของการพัฒนาแผนชีวิตชุมชน และการสื่อสารสาธารณะขยายผล
5. เชื่อมโยงแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันทั้งในระดับภาค/ชาติ ร่วมกับภาคีที่เกี่ยวข้อง
6. จัดเวทีสาธารณะสร้างพื้นที่ทางสังคม เพื่อผลักดันเชิงนโยบายในแนวทางการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่ถูกต้อง

โดยมีตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการใน 3 ระดับ คือ

■ ขั้นต้น

1. เกิดศูนย์เรียนรู้ต้นแบบ 49 ศูนย์
2. เกิดองค์ความรู้ 49 ชุด
3. เกิดวิทยากรกระบวนการ 1,110 คน
4. เกิดฐานข้อมูลที่มีประสิทธิภาพ
5. เกิดการเชื่อมโยงแผนฯ สู่อปต. และหน่วยงานท้องถิ่นอื่นๆ เกิดการขยายผลสู่ตำบลขยายผล จำนวน 173 ตำบล

■ ขั้นกลาง

1. มีการบูรณาการแผนชุมชนสู่แผน อปต.
2. เกิดกิจกรรมเสริมรายได้ลดรายจ่ายอันนำไปสู่การลดปัญหาความยากจน
3. เกิดกลุ่มแกนนำที่ขยายวิถีคิดการบูรณาการแผนฯ สู่อปต. อื่น

■ ขั้นสุดท้าย

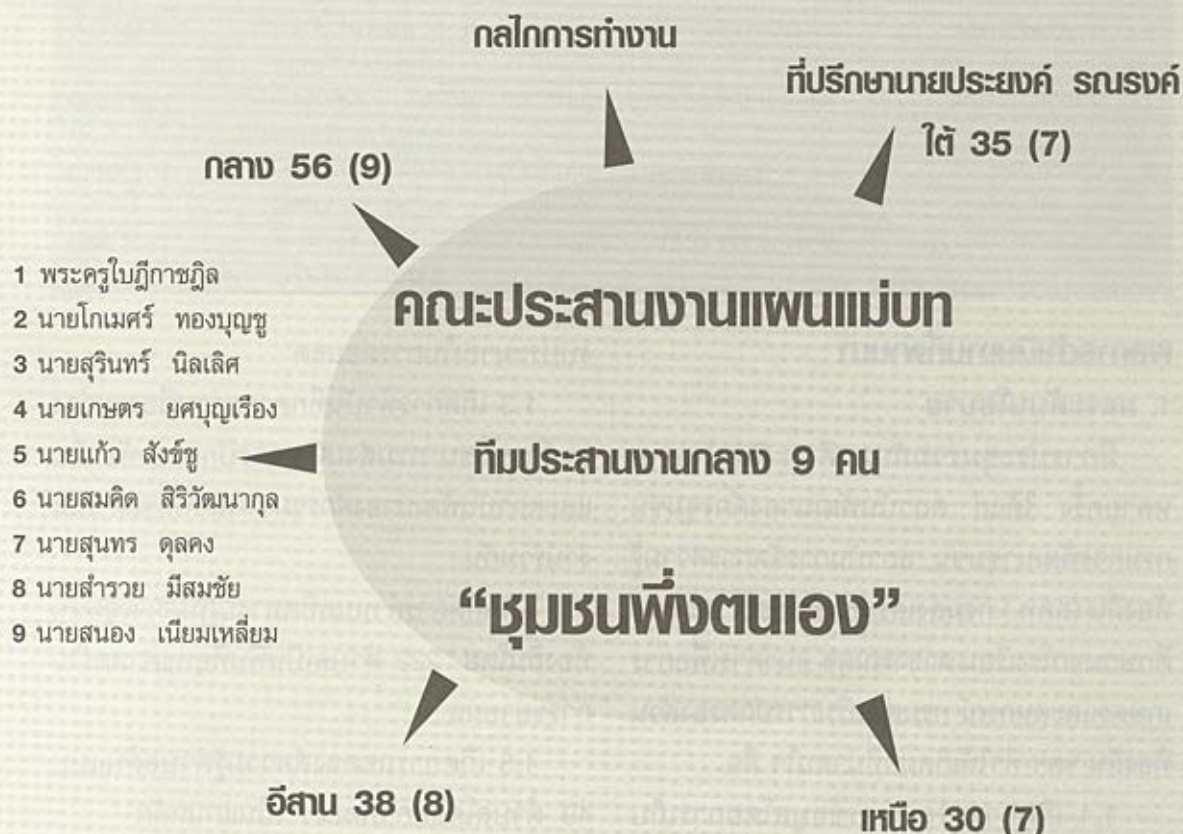
1. สามารถฟื้นฟูวิถีชีวิตชุมชนที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น และนำไปสู่ความร่มเย็นเป็นสุขในระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชนในท้องถิ่น
2. เกิดกระบวนการพัฒนาแนวใหม่ในเชิงนโยบายทั้งระดับพื้นที่/ประเทศ

การบริหารจัดการเครือข่ายแผนแม่บทชุมชน พึ่งตนเอง

เพื่อให้การขับเคลื่อนแผนแม่บทชุมชนที่
ตนเอง ในภาคของประชาชนบรรลุเป้าหมายและ
เป็นการดำเนินงานจากภาคประชาชนอย่าง
แท้จริง เครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง ทั้ง

4 ภาค ตั้งให้มีคณะประสานงานขึ้น จำนวน 31
คน โดยมีทีมประสานงานกลาง 9 คน ทำหน้าที่
ในการประสานงานตั้งผังโครงสร้างกลไกการ
ทำงาน

หมายเหตุ : บุคคลที่จะขึ้นมาเป็นคณะทำงานภาค ต้องเป็นผู้แทนชุมชน (ไทพันธุ์แท้จากพื้นที่
ตำบลต้นแบบนำร่องและขยายผล)

รายชื่อคณะประสานงานเครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง

ลำดับที่	ชื่อ - สกุล	องค์กร/หน่วยงาน/เครือข่าย/กลุ่มชุมชน	ตำแหน่ง	ที่อยู่/สถานที่ทำงาน	โทรศัพท์
1.	พระครูใบฎีกาขุฑู อมรบุญญ	แผนแม่บทชุมชนภาคอีสาน	คณะประสานงาน	วัดอาศรมธรรมทายาท อ.สีคิ้ว จ.นครราชสีมา	01-8788754
2.	นายเกษร ษบุญเรือง	แผนแม่บทชุมชนภาคเหนือ	คณะประสานงาน	21 ม.4 ต.ศรีสะเกษ อ.น่าน้อย จ.น่าน	01-9510669
3.	นายสนอง เนียมเหลี่ยม	แผนแม่บทชุมชนภาคเหนือ	คณะประสานงาน	214 ม.8 ต.หนองแรม อ.พรมพิราม จ.พิษณุโลก	01-9730429
4.	นายสุนทร คุจดา	แผนแม่บทชุมชนภาคอีสาน	คณะประสานงาน	23 ม.5 ต.วังแร่ อ.อุทุมพรพิสัย จ.ศรีสะเกษ	01-7602375
5.	นายสมคิด สิริวัฒนากุล	แผนแม่บทชุมชนภาคอีสาน	คณะประสานงาน	35 ม.2 ต.หนองแจ้งใหญ่ อ.บัวใหญ่ จ.นครราชสีมา	01-9766584
6.	นายสุรินทร์ นิลเลิศ	แผนแม่บทชุมชนภาคกลาง	คณะประสานงาน	64 ม.8 ต.บางเจ้าห้า อ.โพธิ์ทอง จ.อ่างทอง	01-5874226
7.	นายลำววย มีสมชัย	แผนแม่บทชุมชนภาคกลาง	คณะประสานงาน	74/2 ม.6 ต.พระยาบันลือ อ.ลาดบัวหลวง จ.อยุธยา	09-8012660
8.	นายแก้ว สังข์ชู	แผนแม่บทชุมชนภาคใต้	คณะประสานงาน	400 ม.7 ต.เกาะเต่า อ.ป่าพะยอม จ.พัทลุง	01-6090105
9.	นายโกเมศร์ ทองบุญชู	แผนแม่บทชุมชนภาคใต้	คณะประสานงาน	92/5 ม.2 ต.เกาะจันทร์ อ.ชะอวด จ.นครศรีธรรมราช	09-7916334

ผลการดำเนินงานที่ผ่านมา

1. ผลระดับนโยบาย

มีการประชุมร่วมกับภาคี ระดับนโยบาย หลายครั้ง ได้แก่ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน, สถาบันการจัดการความรู้ท้องถิ่น (สคท.) กรมส่งเสริมการเกษตร กรมการศึกษานอกโรงเรียน สาธารณสุข ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น ฯลฯ ทำให้เกิดผลที่น่าสนใจ คือ

1.1 เกิดการบูรณาการข้อมูลโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลและแลกเปลี่ยนข้อมูลที่สามารถนำไปสู่การกำหนดแผนงานทิศทางในการพัฒนาขยายผลร่วมกันระหว่างภาคีพัฒนา

1.2 มีการพัฒนายกระดับ 222 ตำบล เป็นต้นแบบในการจัดทำแผนชุมชน โดยกรมพัฒนาชุมชนและกรมส่งเสริมการเกษตรเปลี่ยนวิธี

งบประมาณในการต่อยอด

1.3 เกิดการทำบันทึกความร่วมมือระหว่างองค์กรชุมชน กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนในอันที่จะดำเนินงานร่วมกัน

1.4 เกิดการกำหนดทิศทางปฏิบัติการชุมชนท้องถิ่นโดย 222 ตำบลเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ในการขยายผล

1.5 เกิดการถอดองค์ความรู้ตำบลต้นแบบ 49 ตำบลโดยสภาพัฒน์ฯ เป็นแกนหลัก

1.6 เกิดโครงการงานวิจัยอำเภอบูรณาแผนชุมชน 8 อำเภอ คือ กิ่งอำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จ.ศรีสะเกษ, อ.น่าน้อย จ.น่าน, อ.เนินมะปราง จ.พิษณุโลก, อ.หลังสวน จ.ชุมพร, อ.พนม จ.สุราษฎร์ธานี, อ.ชะอวด, อ.หัวไทร จ.นครศรีธรรมราช, อ.ตะโหมด จ.พัทลุง โดยมี พอช. และ

วิทยาลัยการจัดการทางสังคมเป็นผู้รับผิดชอบ

2. ผลด้านความร่วมมือกับภาคีการพัฒนาท้องถิ่น

2.1 เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูล และแผนความร่วมมือสนับสนุนวิธึงบประมาณ คือกรมส่งเสริมการเกษตรและกรมการพัฒนาชุมชน (บางพื้นที่) ร่วมกันในระดับพื้นที่ (โดยใช้ยุทธศาสตร์แผนระดับตำบลนำสู่การแก้ไขปัญหา)

2.2 เกิดกลไกการทำงานภาคประชาชนและภาคีพัฒนาในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช และลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

2.3 คณะทำงานแผนชุมชนเข้าไปร่วมในกลไกการทำงานของผู้ว่า CEO 5 จังหวัด คือน่าน พิษณุโลก นครศรีธรรมราช พัทลุง และชุมพร

3. ผลด้านองค์กรชุมชน

3.1 เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูล กำหนดบทบาท / ภารกิจ และจัดทำแผนปฏิบัติการร่วมกันโดยเกิดทีมงานขับเคลื่อนแผนฯ ระดับตำบล

เช่น ต.วังตะกอมมีทีมทำงาน 44 คน เป็นต้น

3.2 เกิดการบูรณาแผนในระดับอำเภอมีทีมงานแผนฯ และการแลกเปลี่ยนข้อมูลประสบการณ์ร่วมกัน 8 อำเภอคือ คือ กิ่งอำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จ.ศรีสะเกษ, อ.น่าน้อย จ.น่าน, อ.เนินมะปราง จ.พิษณุโลก, อ.หลังสวน จ.ชุมพร, อ.พนม จ.สุราษฎร์ธานี, อ.ชะอวด อ.หัวไทร จ.นครศรีธรรมราช, อ.ตะโหมด จ.พัทลุง

3.3 เกิดการคัดกรองวิทยากรกระบวนการระดับจังหวัด และระดับภาคร่วมกัน

3.4 เกิดศูนย์องค์ความรู้แผนฯ ในระดับตำบล

3.5 มีการจัดทำสื่อองค์ความรู้เพื่อนำสู่การขยายผลอย่างกว้างขวาง เช่น โปสเตอร์การ์ตูน 25,000 แผ่น VCD แผนชีวิตชุมชนอำเภอ ชะอวด 5,000 แผ่น ที่วีรภูมิภาค 2 ครั้ง ต.ชอนหาด ต.เกาะจันทร์, ต.วังตะกอม อ.หลังสวน หนังสือพิมพ์มติชน และข่าวชุมชน คู่มือการปฏิบัติการภาคประชาชน

เป้าหมาย 3 ปี

ผลจากการทำงานที่เป็นรูปธรรมดังกล่าวจึงได้มีการพัฒนาโครงการกำหนดเป้าหมายที่จะดำเนินการในปี 2548-2550 ดังนี้

1. เกิดพื้นที่ตำบลต้นแบบที่ชุมชนสามารถใช้แผนชีวิตชุมชนเป็นเครื่องมือเพื่อพัฒนาตนเองสามารถลดหนี้สิน มีรายได้เพิ่มขึ้น และแก้ไขปัญหาความยากจนได้ 999 ตำบล

2. แผนชีวิตชุมชนได้รับการเชื่อมโยงสู่แผนพัฒนาเชิงภูมิโนเวศน์ในพื้นที่ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ใหม่ของการพัฒนาท้องถิ่นที่ชุมชนเป็นแกนหลัก

3. แผนชีวิตชุมชนระดับตำบลถูกยกระดับสู่การบูรณาการแผนแม่บทชุมชนระดับอำเภอและจังหวัด

4. แผนชีวิตชุมชนเป็นองค์ความรู้ที่เป็นวิถีชีวิต ยกกระดับสู่หลักสูตรการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชนท้องถิ่นทั้งในและนอกระบบ

5. เกิดสถาบันยุทธศาสตร์ภาคประชาชนเพื่อจัดทำแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเองที่บอกทิศทางพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่ถูกต้องคู่ขนานกับส่วนแผนงานนโยบายแห่งรัฐ

คุณภาพในการพิจารณาและเครื่องชี้วัดแผนแม่บทชุมชน 222 ตำบล 49 ตำบลต้นแบบ

1. มีกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนสมบูรณ์ พร้อมเอกสารสรุปที่สมบูรณ์

2. แกนนำในชุมชนมีวิธีคิดแบบเชื่อมโยงสัมพันธ์ไม่แยกส่วน

3. ได้นำแผนฯ ไปปฏิบัติจริง 3 ระดับ คือ ชุมชนจัดการกันเอง รวมตัวเป็นเครือข่ายจัดการร่วมกัน และหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น ภาค

รัฐอื่นๆ สนับสนุนโดยมีการเชื่อมโยงกิจกรรมหลากหลายประเด็น

4. มีการบูรณาการแผนแม่บทชุมชนสู่แผนอบต.

5. มีการประสานความร่วมมือกับขบวนการองค์กรชุมชน และภาคส่วนต่าง ๆ เช่น ภาคประชาสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

6. มีชุดองค์ความรู้ของท้องถิ่น

คุณภาพในการพิจารณาและเครื่องชี้วัด

173 ตำบลขยายผล

1. มีกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนสมบูรณ์ พร้อมเอกสารสรุปที่สมบูรณ์

2. ได้นำแผนฯ ไปปฏิบัติจริง 3 ระดับ คือ ชุมชนจัดการกันเอง เกิดทิศทางของเครือข่ายในการจัดการร่วมกับหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น ภาครัฐอื่น ๆ โดยมีการเชื่อมโยงกิจกรรมหลากหลายประเด็น

แผนแม่บทชุมชน กับกรณีปัญหาความยากจน

จากการที่รัฐบาลได้มีนโยบายต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนโดยมีการตั้ง “ศูนย์อำนวยการเพื่อต่อสู้เอาชนะความยากจนภาคประชาชนและประชาสังคม” ขึ้นโดยมีการใช้แนวทางแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง ไปเป็นบทบาทสำคัญในการบอกทิศทางและกระบวนการแก้ไขปัญหาความยากจนของภาคประชาชนให้กับนโยบายภาครัฐ ทั้งนี้เพราะกระบวนการภาคประชาชนมีประสบการณ์ตรงมีองค์ความรู้เชิงคุณค่าที่เกิดจากระบวนการจัดทำแผนชีวิตชุมชนอยู่แล้ว เครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง จึงได้มีการกำหนดพื้นที่ปฏิบัติการเพื่อถอดชุดประสบการณ์เชิงเปรียบเทียบร่วมกันสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน 3 ระดับ

ภาคใต้ 15 ตำบล	ภาคเหนือ 15 ตำบล	ภาคอีสาน 15 ตำบล	ภาคกลาง 7 ตำบล
สุราษฎร์ธานี	ลำพูน	อุดรธานี	ประจวบคีรีขันธ์
❖ คลองชะอุ่น	❖ เวียงยอง	❖ เชียงแหว	❖ ไชยราช
❖ ดันยวน	ลำปาง	นครพนม	ราชบุรี
ชุมพร	❖ แม่มอก	❖ ดอนนางหงส์	❖ ทุ้งหลวง
❖ วังตะกอน	อุดรดิตถ์	สกลนคร	อุทัยธานี
กระบี่	❖ วังแดง	❖ คำบ่อ	❖ ประดู่ยืน
❖ เขาคคราม	พิจิตร	ขอนแก่น	สิงห์บุรี
	❖ ทับคล้อ	❖ ท่ากระเสริม	❖ หัวไผ่
			❖ ม่วงหมู
นครศรีธรรมราช	กำแพงเพชร	มหาสารคาม	อ่างทอง
❖ เกาะขันธุ์	❖ คุยบ้านโอง	❖ นาทอง	❖ บางเจ้าฉ่า
❖ นาหมอบุญ	พิษณุโลก	กาฬสินธุ์	สุพรรณบุรี
❖ ขอนหาด	❖ นาบัว	❖ สงเปลือย	❖ หนองสาหร่าย
❖ นางหลง	เชียงราย	ยโสธร	
❖ เกร็ง	❖ แม่ฟ้าหลวง	❖ น้ำอ้อย	
❖ ควนกรด	❖ แม่พริก	นครราชสีมา	
❖ รามแก้ว	น่าน	❖ บ้านใหม่	
❖ หน้าสตน	ศรีสะเกษ	❖ มิตรภาพ	
พัทลุง	❖ น้ำเกียน	บุรีรัมย์	
❖ ลำสินธุ์	❖ บัวใหญ่	❖ พุทไธสง	
❖ ตะโหนดดวน	แม่ฮ่องสอน	สุรินทร์	
สงขลา	❖ ชุนยวม	❖ คอโด	
❖ ควนรู	เพชรบูรณ์	❖ โคกยาง	
	❖ ภูน้ำหยด	❖ ยางสว่าง	
	สุโขทัย	ศรีสะเกษ	
	❖ ยางซ้าย	❖ เสียว	
	พะเยา	อำนาจเจริญ	
	❖ หัวยางขาม	❖ เปือย	

ระดับตำบล จาก 222 ตำบล มีตำบลที่บอกทิศทาง กระบวนการและรูปธรรมนำไปสู่การแก้ไขปัญหาคความยากจนโดยองค์กรชุมชน 52 ตำบล ดังนี้

ระดับอำเภอ 5 อำเภอ เพื่อให้กระบวนการเชื่อมโยงในการแก้ไขปัญหาคความยากจนระดับอำเภอ ได้แก่ พนม ๑. สุราษฎร์ธานี, หัวไทร, ชะอวด ๑. นครศรีธรรมราช, นาน้อย ๑. น่าน และกิ่งอำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ ๑. ศรีสะเกษ

ระดับจังหวัด 1 จังหวัด เพื่อให้เห็นขบวนการองค์กรชุมชนและภาคีการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่บอกทิศทาง การแก้ไขปัญหาระดับจังหวัด ได้แก่ จังหวัดพัทลุง โดยร่วมกับโครงการเชื่อมประสานการพัฒนาโดยใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง

ทั้ง 3 ระดับ ได้มีแผนปฏิบัติการ ดังนี้

1. จัดเวทีทำความเข้าใจกับคณะทำงานระดับตำบล 52 ตำบล (รายภาค) โดยได้กำหนดจัดเวทีแต่ละภาค

2. รวบรวมข้อมูลระดับตำบลให้ทีมภาคและนักวิชาการช่วยสังเคราะห์

3. ทีมสังเคราะห์ข้อมูลระดับภาค ประกอบด้วย ตัวแทนชุมชน คณะทำงานตำบล คณะทำงานภาคและนักวิชาการ

4. การสังเคราะห์ข้อมูลระดับประเทศ

5. นำเสนอเชิงนโยบายโดยผ่านศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจน

นอกจากนี้ ยังได้ประสานความร่วมมือกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) เพื่อเป็นภาคีการพัฒนา ทำงานลักษณะหุ้นส่วนการพัฒนา โดยมีกระบวนการนำเสนอและแลกเปลี่ยนเรียนรู้แนวคิด ทิศทาง เป้าหมาย ยุทธศาสตร์ แผนปฏิบัติการ ความคืบหน้า รูปธรรมการขับเคลื่อนงาน ตลอดจนแนวทางการดำเนินโครงการความร่วมมือกับ สสส. ซึ่งผลจากประสานงานคือ

* เกิดการเปลี่ยนเรียนรู้และเข้าใจกระบวนการของเครือข่ายแผนชุมชนพึ่งตนเองร่วมกัน ซึ่งมีสภาพัฒน์ กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น และ พอช. ร่วมด้วย

* สสส. เห็นด้วยกับแนวคิด ทิศทาง ยุทธศาสตร์ และรูปธรรมการขับเคลื่อนงานของเครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง และเห็นด้วยในหลักการที่จะประสานความร่วมมือโดยการใช้แผนชุมชนเป็นเครื่องมือพัฒนาชุมชนท้องถิ่น โดยให้ชุมชนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญและเป็นแกนหลักในการพัฒนาที่ใช้พื้นที่เป็นตัวตั้งเป็นการพัฒนาแบบองค์รวม โดยให้ข้อสังเกตเพิ่มเติมควรในประเด็นการนำไปสู่การมีสุขภาพที่ดีและสุขภาวะชุมชนที่ดีได้อย่างไร

การจัดกระบวนการเรียนรู้ การทำแพนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง

ตำบลต้นยวน อำเภอพนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี

แพนแม่บท

ชีวิตชุมชน

การจัดกระบวนการเรียนรู้

การทำแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง ตำบลต้นยวน
อำเภอพนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี

แผนแม่บทชุมชน

ต้นแรกคือการค้นหาคอนกรีต คนพันธุ์แท้ เพื่อเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง

ความสนใจในการทำแผนแม่บทชุมชนเริ่มมาจากการที่ผู้นำได้ไปศึกษาดูงานที่ตำบลเกาะขันธุ์ ที่อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช ทำให้เห็นกระบวนการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเอง ตั้งแต่การรวมตัวกันเป็นกลุ่มพัฒนาอาชีพ สร้างรายได้ให้กับชุมชนหลายชุมชน อีกทั้งยังสามารถที่จะสร้างเพื่อนผู้นำรุ่นใหม่ขึ้นมาช่วยงาน การประสานหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามาหนุนเสริมการทำกิจกรรมประชาชนในตำบล จึงเกิดความสนใจและกลับมารวมตัวกันโดยใช้ชมรมผู้ใหญ่บ้านในอำเภอพนมเป็นฐานในการเคลื่อนไหวงาน

เริ่มจากการจัดกิจกรรมที่จะทำแผนชีวิตชุมชนพึ่งตนเอง มีการประสานงานกับนายโกเมศร์ ทองบุญชู และคณะที่มหาวิทยาลัย มาถ่ายถอดกระบวนการทำแผนชุมชนในพื้นที่อำเภอพนมประกอบไปด้วย 12 ตำบลคือ ตำบลพนมต้นยวน คลองศก คลองชะอุ่ม พังกาญจน์ พลูเถื่อน ท่าเรือ นาใต้ ทรัพย์ทวี ตำบลวังท่าชนะ สมอทอง คลองพา คันธูลี ประสงค์

ตำบลต้นยวน เป็นตำบลหนึ่งที่มีการจัดทำแผนชีวิตชุมชนพึ่งตนเอง ครอบคลุมพื้นที่ 12 หมู่บ้าน มีประชากรจำนวน 7,367 คน จำนวน 2,010 ครัวเรือน โดยแยกเป็นเพศชาย 3,553 คน เพศหญิง 3,615 คน (ข้อมูลปี พ.ศ. 2546) ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการ

เกษตร คือทำสวนยาง สวนปาล์มสวนผลไม้เงาะทุเรียน ลองกอง ทำนาและรับจ้าง มีสถานศึกษาเป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษา 5 แห่ง โรงเรียนระดับมัธยมศึกษา 3 แห่ง สถานเอนามัย 2 แห่ง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 2 แห่ง โทรศัพท์สาธารณะ 14 แห่ง วัดและสำนักสงฆ์ 8 แห่ง

การทำแผนชุมชนพึ่งตนเองของตำบลต้นยวน เริ่มจากการค้นหาผู้นำ ที่จะมาร่วมเป็นแกนนำในการขับเคลื่อนกระบวนการทำแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเองในระดับตำบล อันได้แก่กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ตัวแทนประชาคม และผู้นำกลุ่ม องค์กรชุมชน รวมถึงผู้รู้ ปราชญ์ชุมชน

ข้อสังเกตในขั้นตอนนี้ถ้าจะทำงานเชื่อมโยงกับหน่วยงานท้องถิ่นควรจะประสานงานกับองค์กรท้องถิ่นเข้าร่วมเรียนรู้การจัดทำแผนไปพร้อมๆ กัน เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชน สำนักงานส่งเสริมการเกษตร วิทยาลัยเกษตรกรรม สำนักงานสาธารณสุข ธกส. หรือหน่วยงานอื่นๆ ที่อยู่ในท้องถิ่น ถ้าหากมีผู้นำที่เป็นผู้นำตามธรรมชาติหรือบุคคลที่ชุมชนยอมรับและนับถือ จะได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี

หน้าที่หลัก ของผู้นำที่เข้ามาร่วมการทำแผนชุมชน คือเข้ามาฝึกเรียนรู้หลักสูตรวิทยากรกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน และการลงไปจัดเวทีในชุมชนเพื่อสร้างความเข้าใจให้สมาชิกของชุมชน และเป็นแกนนำในการรวบรวมและการวิเคราะห์ข้อมูลของชุมชน หลังจากนั้นจะมีการจัดเวทีเพื่อร่วมกับคนในชุมชนวิเคราะห์ชุมชน กำหนดแผนชุมชนร่วมกันกับสมาชิกภายในหมู่บ้าน

ข้อมูลชุมชน กระบวนการสะท้อนภาพแห่งความจริงของชุมชน

หลังจากที่มีการรวบรวมตัวแทนที่เป็นผู้นำชุมชน ตัวแทนองค์กรชุมชนในแต่ละหมู่บ้านแล้วก็จะมีการบวนการพัฒนาศักยภาพของผู้ที่เข้าร่วมกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง โดยการจัดเวทีเพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจเรื่องการจัดทำแผนแบบมีส่วนร่วมของชุมชน เช่น การเข้าร่วมอบรมวิทยากรกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง การศึกษาดูงานศูนย์เรียนรู้เรื่องการจัดทำแผนชุมชน การจัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

หลังจากนั้นจะร่วมกันออกแบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูลในชุมชน โดยเน้นข้อมูลที่เป็นศักยภาพของชุมชน เช่น ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ประวัติศาสตร์ชุมชน ข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจ รายได้รายจ่าย หนี้สิน ในครอบครัว ข้อมูลศักยภาพชุมชน ผู้รู้ ภูมิปัญญา ทูทางสังคม ฐานทรัพยากร ปริมาณผลผลิต จำนวนองค์กรชุมชน รวบรวมสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน เพื่อให้ตัวแทนของแต่ละหมู่บ้านทำหน้าที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูล จะมีการอบรมเพื่อสร้างความเข้าใจกับทีมงาน และคณะกรรมการหมู่บ้านที่จะทำหน้าที่ในการเก็บข้อมูลในชุมชน เพื่อเรียนรู้เรื่องเครื่องมือและเทคนิคในการเก็บข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริงและมีความสมบูรณ์

ข้อมูลที่รวบรวมมาได้จะนำไปสู่การสังเคราะห์ร่วมกันในเวทีระดับตำบล มีตัวแทนหมู่บ้านเข้าร่วมในการสรุปข้อมูล 10-15 คน ทำให้มองเห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงสภาพปัญหาและศักยภาพในระดับหมู่บ้านและระดับตำบล ทำให้สามารถค้นพบปัญหาที่แท้จริง ว่าความจนนั้นแท้

จริงแล้วคืออะไร จนเงิน จนความคิด จนโอกาส และทางเลือก จนศักดิ์ศรี จนกัลยามิตร เป็นต้น เพื่อนำไปสู่การหาวิธีการแก้ไขปัญหามาจากสาเหตุ หรือต้นตอของปัญหา

แนวทางการแก้ไขปัญหามาจากชาวตำบลต้นยวน จุดเริ่มต้นเกิดจากระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กระตุ้นสร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชนมองเห็นและเข้าใจ ว่าการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องของตนเองและจะต้องร่วมกันแก้ไขปัญหามา

ด้วยความสมัครใจ โดยกรณีการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบอาชีพของประชากรในตำบลต้นยวนพบว่า ส่วนใหญ่มีอาชีพทำสวนยาง สวนผลไม้ สวนปาล์ม มีจำนวนทั้งสิ้น 1,418 ครอบครัวยกเว้นลงมาคืออาชีพรับจ้าง ค้าขายและเลี้ยงสัตว์ มีพื้นที่ทั้งตำบลมีจำนวน 34,484 ไร่ พื้นที่ที่ทำสวนยาง 20,466 ไร่ สวนผลไม้ 2,923 ไร่ สวนปาล์ม 4,076 ไร่ ไร่กาแฟ 1,592 ไร่

- ตัวอย่าง -

ตารางสรุปข้อมูลรายรับ รายจ่าย หนี้สินและปัญหาของชุมชน

ข้อมูลของตำบล	จำนวนเงิน (ล้านบาท)	ข้อมูลของตำบล	จำนวนเงิน (ล้านบาท)
* รายรับทั้งตำบล	132	* รายจ่ายทั้งตำบล	150
- ยางพารา		- หนี้ ธกส.	83.21
- ปาล์มน้ำมัน		- หนี้สหกรณ์	15
- พืชไร่		- หนี้กลุ่มในตำบล	27.125
- สัตว์เลี้ยง		- หนี้ธนาคาร	9
- ไร่กาแฟ		- หนี้ธนาคาร	9
- รับจ้าง		- นายทุน	5
- ลูกส่งให้			
- ค้าขาย			
- งานด้านบริการ			
- เงินเดือนประจำ		* รวมหนี้สินทั้งสิ้น	148
- อุตสาหกรรม			

ปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นทุกหมู่บ้าน

ในตำบลต้นยวนคือ

- * ปัญหาเรื่องการขาดความรู้เรื่องการจัดการ การผลิต การตลาด
- * ราคาผลผลิตตกต่ำ
- * ขาดความรู้ด้านวิชาการและการพัฒนาเทคโนโลยีทางการเกษตร
- * การลงทุนการผลิตสูง เช่น ค่าปุ๋ย ยาฆ่าแมลง เครื่องมือและอุปกรณ์การผลิต
- * ทำให้เกษตรกรขาดเงินทุนที่เป็นปัจจัยในการผลิต
- * ปัญหาหนี้สินของชาวบ้านที่ไม่สามารถชำระหนี้ได้
- * สินค้าอุปโภค บริโภคราคาแพง เช่น ข้าวสาร
- * ขาดการเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น ระบบสุขภาพชุมชนแบบแพทย์แผนไทย ปัญหาเรื่องที่ดินทำกิน ไม่มีเอกสารสิทธิ์ ชุมชนขาดการดูแลและการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น

นอกจากนี้ยังได้มีการสำรวจข้อมูลที่เป็นทุนเดิมของชุมชน เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับศักยภาพ ภูมิปัญญาท้องถิ่น พืชสมุนไพร มีการรวบรวม

รายชื่อบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นทางด้านต่างๆ เช่น หมอตำแย ช่างไม้ ช่างปูน ช่างตัดเย็บเสื้อผ้า ช่างเสริมสวย จักสาน ช่างตัดผม ทำขนมไทย ขนมจีนสมุนไพร ความรู้เรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ความรู้เรื่องป่า มีการเก็บรวบรวมรายชื่อของแต่ละหมู่บ้าน เพื่อเป็นฐานข้อมูลที่ทำให้บุคคลเหล่านั้น สามารถขยายผล เผยแพร่ความรู้ทักษะ ของตนเองสู่เพื่อนบ้านได้ รวมทั้งทุนทางธรรมชาติที่สำคัญของชาวบ้านก็คือสภาพดินฟ้าอากาศที่ทำให้ชาวตำบลต้นยวนสามารถทำสวนยางพารา สวนปาล์ม และสวนผลไม้ ทำให้ชาวบ้านสามารถที่จะสร้างงานสร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้ตัวเองได้ตลอดเวลา

จากการสรุปและวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามทำให้เห็นสภาพที่แท้จริงของชุมชน หลังจากนั้นจึงได้ร่วมกันกำหนดแนวทาง ในการแก้ไขปัญหา โดยการกำหนดโครงการ กิจกรรม ภายใต้อาณาเขตสุขภาพตำบลต้นยวน อำเภอพนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยมีการแบ่งออกเป็นหมวดกิจกรรมทั้งหมด 8 หมวด จำนวน 50 โครงการ คือ

1. ยุทธศาสตร์พัฒนาเศรษฐกิจชุมชน (วิสาหกิจขนาดเล็ก) จำนวน 10 โครงการ ได้แก่

1. เลี้ยงสุกร
2. เลี้ยงไก่พื้นบ้าน
3. เลี้ยงปลาน้ำจืด
4. โรงงานน้ำปลา
5. โรงงานน้ำดื่ม
6. ปลุกผักปลอดสารพิษ
7. โรงงานแปรรูปผลไม้พร้อมดื่ม
8. โรงงานผลไม้บรรจุกระป๋อง
9. โรงสีข้าวชุมชน
10. แปรรูปผลไม้

2. ยุทธศาสตร์พัฒนาวิสาหกิจขนาดกลาง จำนวน 9 โครงการ ได้แก่

1. กลุ่มรวบรวมผลผลิตเพื่อจำหน่าย
2. ร้านค้าชุมชน
3. ตลาดนัดชุมชน
4. เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน
5. ลานเทพาส้ม
6. โรงงานน้ำมันปาล์ม
7. โรงงานยางคงรูป
8. โรงรมยาง
9. โรงงานอบผลไม้แห้ง
10. โรงงานผลไม้กระป๋อง

3. ยุทธศาสตร์การพึ่งตนเอง 10 โครงการ ได้แก่

1. พัฒนาอาชีพการทำสวนยาง
2. พัฒนาอาชีพการทำสวนผลไม้
3. พัฒนาอาชีพการทำสวนปาล์ม
4. การเลี้ยงปลาน้ำจืด
5. การเลี้ยงสุกร
6. การเลี้ยงไก่พันธุ์พื้นเมือง
7. การเลี้ยงไก่ไข่
8. การปลูกผักปลอดสารพิษ
9. การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากสมุนไพร
10. กลุ่มแปรรูปผลไม้

4. ยุทธศาสตร์พัฒนาระบบทุนชุมชน จำนวน 8 โครงการ ได้แก่

1. กองทุนหมู่บ้าน
2. ธนาคารหมู่บ้าน
3. กองทุนตำบล
4. กองทุนอุดหนุนการผลิต
5. ระบบกองทุนสมทบชุมชน
6. ระบบกองทุนสวัสดิการสุขภาพ
7. กองทุนการศึกษา
8. กองทุนสวัสดิการอื่น ๆ

5. ยุทธศาสตร์พัฒนาระบบการบริหารจัดการ จำนวน 10 โครงการ ได้แก่

1. ศูนย์ข้อมูลตำบล
2. โครงการศูนย์การเรียนรู้ระดับตำบล
3. เครือข่ายองค์กรชุมชน
4. ศูนย์สาธิตการตลาด
5. ตลาดกลางผลไม้
6. การอบรมความรู้เฉพาะด้าน
7. การฝึกอบรม/ดูงานชุมชน
8. ศูนย์ข้อมูลพันธกรรมพืช
9. ศูนย์เทคโนโลยีเพื่อการเกษตร
10. สภาผู้นำชุมชน

6. ยุทธศาสตร์พัฒนาระบบสุขภาพชุมชน จำนวน 6 โครงการ ได้แก่

1. โครงการแพทย์แผนไทย
2. แปรรูปสมุนไพรและยาสมุนไพร
3. ลานกีฬาหมู่บ้านและตำบล
4. กองทุนเพื่อสุขภาพชุมชน
5. สวนสมุนไพร ชุมชน
6. โครงการตรวจรักษาโรคฟรี

7. ยุทธศาสตร์พัฒนาระบบนิเวศน์ (ป่าไม้ สิ่งแวดล้อม) จำนวน 3 โครงการ ได้แก่

1. โครงการรักษาป่าชุมชน
2. โครงการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
3. การจัดระบบและการจัดการเกี่ยวกับ

ทรัพยากรป่าไม้ สิ่งแวดล้อม

8. ยุทธศาสตร์พัฒนาระบบการศึกษาของ ชุมชน จำนวน 3 โครงการ ได้แก่

1. โครงการระบบการศึกษาเพื่อชุมชน
2. โครงการอบรมคุณธรรม / จริยธรรมแก่
เยาวชน
3. กองทุนเพื่อการศึกษา

เมื่อมีการกำหนดแผนชุมชนพึ่งตนเองเสร็จแล้ว คณะทำงานแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง จะเปิดเวทีประชาพิจารณ์แผนระดับตำบล เพื่อกระตุ้นใช้สมาชิกในหมู่บ้านเกิดจิตสำนึก การแลกเปลี่ยน และให้ข้อเสนอแนะ เพื่อยกระดับการรับรู้สู่สาธารณชนร่วมกัน และประกาศแผนชุมชนของคนต้นยวนร่วมกัน จากนั้นแต่ละชุมชน จะดำเนินการในพื้นที่ของตนเอง ตามสภาพความพร้อมของสมาชิกในชุมชน

*จากแผนกระดาศสู่การสร้างรูปธรรม
สร้างชีวิต.....ฟื้นฟู.....*

*"สหกรณ์กองทุนสวนยางเขาวงสามัคคีจำกัด"
ตำบลต้นยวน อำเภอพนม จังหวัดสุราษฎร์
ธานี*

จากกระบวนการสำรวจข้อมูลเพื่อจัดทำแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเองของตำบลต้นยวน แกนนำชุมชนและสมาชิกให้ค้นพบความจริงที่เป็นศักยภาพอันใหญ่หลวงของตำบลคือ อาชีพหลักของชาวบ้านส่วนใหญ่จะทำสวนยางพารา ซึ่งมีพื้นที่ในการปลูกยางทั้งสิ้น 20,466 ไร่ สามารถสร้างรายได้ให้พี่น้องชาวตำบลต้นยวน ถึงปีละประมาณ 93.8 ล้านบาท แต่ที่ผ่านมาพบกับปัญหาการขายผลผลิตจากยางพาราไม่ว่าจะเป็นน้ำยางดิบ ยางแผ่น แผ่นยางรมควัน จะขายได้ในราคาต่ำ มักถูกเขาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง จึงมีความคิดว่าชาวตำบลต้นยวนน่าจะมีการรวมกลุ่มเพื่อจัดการผลผลิตที่ได้จากยางพารา เพื่อลดต้นทุนการผลิตของชาวบ้านและไม่ถูกเขารัดเขาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง รวมถึงสร้างการเรียนรู้เรื่องการจัดการผลผลิตให้คนในชุมชน จึงคิดที่จะร่วมกันหาทางฟื้นฟูสหกรณ์กองทุนเขาวงสามัคคีจำกัดที่ตั้งอยู่ในหมู่บ้านเขาวง หมู่ที่ 6

ตำบลต้นยวน ซึ่งในอดีตเมื่อปี พ.ศ. 2538 สำนักงานกองทุนสงเคราะห์สวนยาง มาสนับสนุนให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อให้เกษตรกรชาวสวนยางพารามีการปรับปรุงคุณภาพยาง และการรวบรวมแผ่นยางดิบ โดยมีการลงทุนสร้างอาคารและงบประมาณกองทุนสวนยางของนโยบายรัฐ และสนับสนุนเครื่องมือในการทำแผ่นยางรมควันให้กับกลุ่ม ให้มีการรวบรวมสมาชิกจากหมู่บ้านต่าง ๆ ในตำบลต้นยวน จำนวน 35 คน แต่ยังไม่สามารถดำเนินงาน ไม่มีการจัดการหรือเคลื่อนไหวใด ๆ เนื่องจากความไม่พร้อมของสมาชิก ความไม่เข้าใจและไม่เห็นความสำคัญของการรวมกลุ่ม รวมทั้งขาดความรู้เรื่องการบริหารจัดการ จึงปล่อยทิ้งร้างไว้ ทำให้อุปกรณ์บางส่วน เช่น ตะแกรงกรอง ทุกขโมย

“จากเวทีการวิเคราะห์ข้อมูลในกระบวนการจัดทำแผนชุมชนทำให้ชาวบ้านเห็นโอกาสและช่องทางในการจัดการผลผลิตของชุมชนไม่ ปล่อยให้คนข้างนอกมาจัดการ และกำหนดราคาผลผลิตของตนเองเหมือนที่ผ่านมา” ดังนั้นจึงมีการรวมกลุ่มกันอีกครั้งโดยระดมสมาชิกที่มีความสนใจจากทั้ง 12 หมู่บ้านในตำบลต้นยวน โดยมีเป้าหมายของการรวมกลุ่มคือการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับยางพาราก่อนที่จะนำขายในท้องตลาด โดยการทำเป็นแผ่นยางรมควัน เน้นการปรับปรุงคุณภาพของยางพาราให้ได้มาตรฐาน เพื่อไม่ให้ถูกกดราคา จึงมีเวทีพูดคุยกันในระดับตำบลที่จะฟื้นฟูสหกรณ์

“เมื่อทุกคนในเวทีเกิดความสนใจจึงพาไปศึกษาดูงานที่สหกรณ์กองทุนสวนยางโพธิ์น้อย อำเภอคีรีรัฐนิคม ได้ศึกษา

เรื่องกระบวนการจัดการและขั้นตอนการดำเนินการทำแผ่นยางรมควันจากของจริงเป็นการกระตุ้นให้ผู้นำชุมชน และสมาชิกเกิดกำลังใจและมีความเชื่อมั่นว่าชาวบ้านสามารถทำได้” กลับมาเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงวางแผนการฟื้นฟูสหกรณ์กองทุนสวนยาง เขาวงสามัคคีจำกัด ให้ฟื้นคืนมาเป็นกลุ่มที่มีชีวิตอีกครั้ง เมื่อวันที่ 22 สิงหาคม 2546 โดยการรวบรวมสมาชิกเก่าและเปิดรับสมาชิกใหม่ ทำให้มีสมาชิกเพิ่มขึ้นเป็น 80 คน เงินหุ้น 83,000 บาท ดังนี้

- สมาชิกเก่า ปี 2538 มีจำนวน 35 คน ลงหุ้น ๆ ละ 100 บาท มีจำนวนเงินหุ้น 36,000 บาท

- สมาชิกใหม่ ปี 2546 มีจำนวน 45 คน ลงหุ้น ๆ ละ 100 บาท มีจำนวนเงินหุ้น 52,000 บาท

การจัดการคือหัวใจของการรวมกลุ่ม

รูปแบบการดำเนินงานของสหกรณ์กองทุนยางเขาวงสามัคคีจำกัด มีลักษณะเป็นการรวบรวมนำยางดิบจากชาวสวนที่เป็นสมาชิกมาแปรรูปเป็นยางแผ่นรมควัน เพื่อให้สามารถขายได้ในราคาที่สูงขึ้น(กิโลกรัมละ 40-46 บาท) แต่ถ้าหากขายน้ำยางดิบจะขายได้ประมาณกิโลกรัมละประมาณ 38 บาท หรือถ้าหากขายเป็นขี้ยางจะขายได้กิโลกรัมละ ประมาณ 17-18 บาท โดยปริมาณน้ำยางที่สหกรณ์สามารถรับมาทำเป็นแผ่นยางรมควันได้ประมาณ วันละ 3,000 กิโลกรัม สมาชิกที่มาส่งน้ำยางดิบโดยเฉลี่ยวันละประมาณ 30 คน สาเหตุที่สมาชิกมาส่งน้อยเนื่องจากสมาชิกบางคนอยู่ในพื้นที่ห่างไกล ไม่มี

รถขนส่งมาที่โรงรมควัน สมาชิกจะได้รับเงินเดือนละ 2 ครั้ง คือต้นเดือนและกลางเดือน ทางกลุ่มจะคิดค่าการจัดการจากสมาชิกกิโลกรัมละ 3.50 บาท เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับการทำแผนยางรมควัน เช่น ค่าน้ำกรด ค่าขนส่ง ค่าวัสดุอุปกรณ์ ค่าน้ำค่าไฟฟ้า ค่าฟีน ค่าจัดทำบัญชี ค่าจ้างคนงานให้เข้ามาทำงานตั้งแต่เวลา 08.00 - 11.00 น.

การดำเนินงานของกลุ่มจะมีคณะกรรมการที่ได้รับการคัดเลือกจากสมาชิก จำนวน 9 คน เข้ามาเป็นผู้บริหารงาน กำหนดแนวทางการดำเนินงานของโรงรมควันแผนยาง โดยมีการแบ่งหน้าที่กันคือ ฝ่ายผลิต ฝ่ายเครื่องจักร และฝ่ายการตลาด ทำหน้าที่ในการติดตาม ควบคุมการทำงานและประสานงานกับผู้จัดการที่จ้างมาในการทำงานในสหกรณ์ รายละเอียดของการจัดจ้างชาวบ้านให้เข้ามาทำงานมีอัตราค่าจ้างดังนี้

* ค่าจ้างพนักงานทำบัญชี จะได้รับค่าตอบแทนตามน้ำหนักของยางที่ขายได้คือ

12 สตางค์ ต่อ กิโลกรัม โดยเฉลี่ยจะได้รับค่าตอบแทนเดือนละ 4,000 - 5,000 บาท

* ค่าจ้างผู้จัดการ จะได้รับค่าตอบแทนตามน้ำหนักของยางที่ขายได้คือ 12 สตางค์ ต่อ กิโลกรัม โดยเฉลี่ยจะได้รับค่าตอบแทนเดือนละ 4,000 - 5,000 บาท

* ค่าจ้างพนักงานคิดเปอร์เซ็นต์น้ำยาง (DRC) จะได้รับค่าตอบแทนตามน้ำหนักของยางที่ขายได้คือ 10 สตางค์ ต่อ กิโลกรัม เฉลี่ยได้ค่าตอบแทนเดือนละประมาณ 4,000 บาท

* ค่าจ้างพนักงานชั่งน้ำยาง จะได้รับค่าตอบแทนตามน้ำหนักของยางที่ขายได้คือ 10 สตางค์ต่อกิโลกรัม เฉลี่ยได้ค่าตอบแทนเดือนละประมาณ 4,000 บาท

* ค่าจ้างคนงานประมาณ 5 คน ทำหน้าที่ในการทำแผน อบ รมควัน ขนแผนยางขึ้นรถ อัตราค่าจ้างตามน้ำหนักยางที่ขายได้คือ 1.6 บาทต่อกิโลกรัม

การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน

1. “การลดค่าใช้จ่าย สร้างรายได้”

วิทยา ตริยुทธ เจ้าหน้าที่สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การสวนยาง อำเภอศรีรัฐนิคม เป็นหนึ่งของหน่วยงานในท้องถิ่นที่ให้การหนุนเสริมการทำงานของกลุ่มตลอดมาได้ให้ความเห็นว่า “เกษตรกรมีศักยภาพในการผลิต แต่ถูกเอารัดเอาเปรียบด้านราคาขาย ผู้ที่มีรายได้เป็นกอบเป็นกำโดยไม่ต้องเหนื่อยคือพ่อค้าคนกลาง ชาวบ้านผู้ผลิตยังเข้าไม่ถึงกลไกการตลาดที่มีความซับซ้อน ไม่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มของผลผลิตที่มีอยู่และยังไม่สามารถที่จะลดต้นทุนการผลิตได้ เช่น ต้นทุนค่าปุ๋ย การดูแลรักษาสวนยาง ค่าแรงงาน เกษตรกรจะต้องสร้างและพัฒนาความรู้ความสามารถของตนเอง หน่วยงานพร้อมที่จะให้การสนับสนุน เรียนรู้ร่วมและแก้ไขปัญหาพร้อมกัน เช่น การผลิตปุ๋ยใช้เอง เพื่อการเชื่อมโยงเครือข่ายเพื่อสร้างอำนาจการต่อรองกับกลไกการตลาดและนายทุน เป็นพลังชุมชน เพื่อชุมชน โดยชุมชน”

จากแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนของรัฐบาลคือการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ขยายโอกาส ให้ภาคประชาชน สำหรับการดำเนินงานของสหกรณ์กองทุนสวนยางเขาวงสามัคคี จำกัด มีเป้าหมายสำคัญคือการเพิ่มมูลค่าของยางพาราทำให้สมาชิกของกลุ่มมีรายได้เพิ่มขึ้น แต่จากการดำเนินงานมีปัจจัยทางด้านการตลาดเข้ามาเกี่ยวข้อง กล่าวคือราคาของน้ำยางดิบและยางแผ่นรมควันมีราคาที่เป็นส่วนต่างกันไม่มากนัก ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้นไม่มากนัก โดยเฉลี่ยประมาณกิโลกรัมละ 5 - 8 บาท แต่ต้องเสีย

ค่าใช้จ่ายประมาณ 3.50 บาท ส่วนที่เหลือถึงสมาชิกประมาณ 3-5 บาท แต่สิ่งที่สมาชิกได้รับผลประโยชน์มากก็คือการที่สมาชิกของกลุ่มลดต้นทุนการผลิต เนื่องจากไม่ต้องทำแผ่นยางรมควันเอง เพราะการทำแผ่นยางรมควันจะต้องมีน้ำ แต่สภาพของสวนยางในตำบลต้นยวนขาดแคลนน้ำ ถ้าหากทำแผ่นยางรมควันจะต้องซื้อน้ำราคารถละ 400 บาท ต้องทำโรง ทำเตาอบ และซื้อวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ทำให้ต้องลงทุนเพิ่ม แต่ถ้าหากนำน้ำยางมาทำที่กลุ่ม สมาชิกไม่ต้องลงทุนเพิ่ม เพียงแต่ต้องเสียค่าใช้จ่ายให้กับกลุ่มกิโลกรัมละ 3.50 เป็นค่าใช้จ่าย และค่าบริหารจัดการภายในสหกรณ์ ทำให้สมาชิกมีการลดรายจ่ายในการผลิตได้อีกทั้งมีเงินปันผลปลายปีอีกด้วย

นอกจากนี้ ยังมีการรวมกลุ่มกันเพื่อผลิตปุ๋ย โดยการซื้อแม่ปุ๋ยสูตรต่าง ๆ มาผสมใช้ในสวนยาง เพราะปัจจุบันราคาปุ๋ยกระสอบละ 460 บาท ถ้าหากผสมปุ๋ยเองจะสามารถประหยัดได้กระสอบละ 100 บาท แต่ละปีเกษตรกรตำบลต้นยวนใช้ปุ๋ยประมาณ 30,000 กระสอบ สมาชิกผสมปุ๋ยเองสามารถลดค่าใช้จ่ายได้ประมาณ 3,000,000 บาท

นอกจากการลดรายจ่ายให้กับสมาชิกแล้วยังสามารถเพิ่มรายได้ให้กับสมาชิกจากการขายแผ่นยางได้ในราคาที่สูงกว่าการส่งน้ำยางดิบ อีกทั้งยังสร้างงานให้กับคนที่ทำงานประจำในสหกรณ์ฯ จำนวน 10 คน มีรายได้ประจำเดือนละประมาณ 4,000-5,000 บาทเป็นรายได้เสริมให้กับครอบครัว

2."การขยายโอกาสให้เกษตรกรชาวสวนยาง เรียนรู้เรื่องการตลาดการจัดการผลผลิตการ เชื่อมโยงเครือข่าย"

เชวง สมพงษ์กาญจน์ กำนันตำบลต้นยวนได้ กล่าวว่่า "การทำสวนยางที่ผ่านมาชาวบ้านต่าง คนต่างทำ ต่างคนต่างอยู่ การถูกเอาเปรียบ ราคาสลลผลิตตกต่ำ การรวมกลุ่มทำงานร่วมกัน ดังกล่าว เป็นแนวทางหนึ่งที่จะทำให้พวกเรามีรายได้เพิ่มขึ้น เพราะเราเรียนรู้กับการจัดการผลผลิต ของชุมชน เกิดความรักความสามัคคีระหว่าง พวกเราในตำบล"

จากการที่สหกรณ์กองทุนสวนยางเขาวง สามัคคีจำกัดทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการนำ น้ํายางดิบมาแปรรูปและนำไปขายให้กับสมาชิก ทำให้คณะกรรมการผู้ดำเนินการได้เรียนรู้เรื่อง การตลาดภายนอก การประสานงาน ติดตาม สถานการณ์ความเคลื่อนไหวของตลาดยาง และ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือของเกษตรกร ผู้เป็นชาวสวน เนื่องจากเวลาที่ขายแผ่นยางรม ควันคณะกรรมการจะต้องไปประมูลราคาขายที่ ตลาดกลางประมาณยาง Co - Op และบางวัน ต้องนั่งรอผลการประมูลนานเป็นวัน ๆ ทำให้ได้ มีโอกาสในการแลกเปลี่ยน ถามถึงสาระทุกข์สุข ดิบกับเพื่อสหกรณ์อื่น ๆ ถึงสภาพปัญหาของ ชาวสวน และสหกรณ์ ก่อให้เกิดการรวมตัวกัน ของสหกรณ์เป็นเครือข่าย 4 อำเภอ ได้แก่ อำเภอพนม คีร์รัฐนิคม บ้านตาขุน กิ่งอำเภอ วิภาวดี และได้รับการหนุนเสริมเป็นอย่างดี จาก สำนักงานกองทุนสังเคราะห์การทำสวนยางคีร์ รัฐนิคม

การรวมตัวกันของเครือข่ายเพื่อร่วมมือกัน

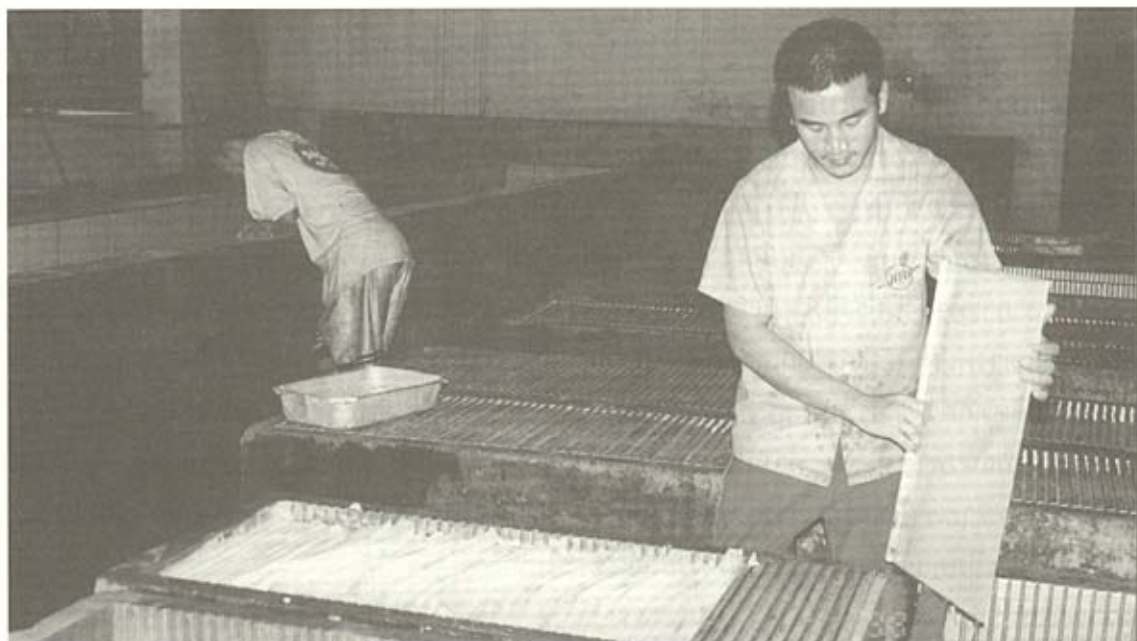
เสริมสร้างความเข้มแข็งและอำนาจการต่อรอง ทางด้านการตลาด โดยมีภาคเอกชนเข้าร่วมคือ นายศิริชัย วัชระตั้งบุญธนา เป็นประธานกรรมการ ประสานงานเครือข่าย เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ทาง ด้านการตลาดมาช่วยในการประสานงานทางด้านการตลาดและเชื่อมโยงการตลาดภายนอก และ แต่ละสหกรณ์จะส่งตัวแทนจากเครือข่าย ๆ ละ 3 คนมาร่วมเป็นคณะทำงานเครือข่าย ในปัจจุบัน เครือข่ายได้มีความพยายามในการที่จะขายตรงกับ บริษัทที่ไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลางเพื่อให้ขายยาง ในราคาที่สูงขึ้นได้

วาทิน พันธุ์ประสงค์ กรรมการของสหกรณ์

กองทุนสวนยางฯ กล่าวว่าการรวมคน เป็นการ สร้างพลังการต่อรอง มิใช่รูปแบบการประท้วงหรือ การเดินขบวนเพื่อเรียกร้องให้รัฐมาจัดการกับ ปัญหาของตนเอง แต่เป็นการรวมพลังเพื่อการต่อ รองกับการเอาเปรียบจากนายทุน ให้มีการ กระจายผลประโยชน์ที่ประชาชนพึงจะได้รับอย่าง เป็นธรรมและเสมอภาค และอย่างมีศักดิ์ศรี

อุดมทรัพย์ พึ่งชาติ สมาชิกของสหกรณ์

กองทุนสวนยางฯ ได้แสดงทัศนะว่าปัจจุบัน ชาวบ้านมีอาชีพ มีรายได้จากการทำสวนยาง สวนปาล์ม สวนผลไม้ และไร่กาแฟ เป็นรายได้ ที่นำมาเลี้ยงดูครอบครัวส่งเสียให้ลูกได้เรียนสูง ๆ เพื่อให้มีชีวิตที่ดีขึ้น ในอนาคตข้างหน้าถ้าหากไม่ มีการรวมกลุ่มกันเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับ ตนเองและชุมชน ให้สามารถพึ่งตนเอง เราจะ อ่อนแอลงเรื่อย ๆ ไม่มีภูมิคุ้มกันต่อปัญหาที่ เกิดขึ้น ถ้าหากชุมชนเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ไม่ว่า จะเกิดวิกฤติของประเทศอีกคร้ังเราก็จะสามารถ อยู่ได้

3. “การเรียนรู้และพัฒนาฐานคิดของสมาชิกและผู้นำ”

พรชัย สุขภิบาล ประธานกรรมการจัดทำแผนแม่บทตำบลต้นยวน เป็นสมาชิกของหมู่บ้านเขาวง แสดงความเห็นว่ “การเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน และมาร่วมกัน สรุปและวิเคราะห์ สังเคราะห์ เป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้คนในชุมชนเห็นปัญหาที่แท้จริงของตนเอง สร้างแรงกระตุ้น แรงจูงใจให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญของการทำกิจกรรมร่วมกัน อีกทั้งได้มีโอกาสในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทำให้เกิดปัญญา เกิดความคิด ที่จะแก้ไขปัญหของตนเอง การศึกษาดูงานเห็นตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จ ก็เป็นสิ่งที่ทำให้ชุมชนเกิดกำลังใจและความเชื่อมั่น ในการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม สร้างพลังในการขับเคลื่อนแผนงานที่ร่วมกันคิดให้เป็นจริง หากคนเรามีปัญญา มีความคิด มีความรู้เท่าทันสถานการณ์ ปัญหาความยากจนเป็นสิ่งที่สามารถทำให้ลดลงได้ และจะหมด

ไปหากได้มีการสร้างพลังร่วมกันทั้งภาครัฐและประชาชน

ในกระบวนการทำแผนชีวิตชุมชนพึ่งตนเองของตำบลต้นยวนได้ให้ความสำคัญของการเก็บข้อมูลการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้ข้อมูลเป็นกระจกที่จะสะท้อนให้เห็นสภาพปัญหา และศักยภาพของชุมชน ทำให้ผู้นำได้มีโอกาสในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ส่งผลให้ผู้นำเกิดการพัฒนาตนเอง การเชื่อมโยงเพื่อนเพื่อร่วมพลังท้องถิ่น ภูมิธรรมคือการเกิดเครือข่ายชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้านที่มีการร่วมมือ ประสานงานและช่วยเหลือกันในการทำกิจกรรมในท้องถิ่น ผู้นำเกิดทักษะความรู้ เช่น ผู้ใหญ่บ้านที่เข้าร่วมการทำแผนชีวิตชุมชนได้กลับไปพูดคุยกับสมาชิกและสนับสนุนให้เกิดการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อพัฒนาอาชีพ และสร้างรายได้ และประสานงานกับภายนอกเข้าหนุนเสริมการทำกิจกรรมของชุมชน โดยไม่ต้องรอให้หน่วยงานภายนอกไปบอกให้คิด บอกให้ทำ เหมือนเช่นในอดีต

เสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาความยากจนภาคประชาชน

พยุหศักดิ์ จันทรแสงกุล กำนันตำบลพังกาญจน์ อำเภอพนม เป็นแกนนำหลักในการจัดทำแผนชีวิตชุมชนพึ่งตนเอง แสดงความเห็นว่างานความยากจนของชุมชน ของชาวบ้านเปรียบเหมือนภาพสามมิติที่ไม่ได้มองเพียงปัญหาที่เกิดขึ้น และสิ่งที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน แต่ต้องมองทั้งเชิงลึก เชิงกว้าง โดยมองว่าความยากจนของชาวบ้านไม่ใช่เพียงการขาดเงิน ขาดรายได้หรือปัจจัยสี่ ที่หลายคนเข้าใจ แต่ยังมีมิติอื่น ๆ เช่น การจนโอกาสในด้านต่าง ๆ ทางสังคม จนความคิดสติปัญญาในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่จะสร้างโอกาสให้ตนเองมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

จากประสบการณ์การลงทะเลเบียนปัญหาความยากจนของชาวบ้านที่ผ่านมาส่วหนึ่ง ทำให้รู้สภาพปัญหาของชาวบ้านที่บางครั้งเราไม่มีโอกาสได้รับรู้ เช่น มีปัญหาเรื่องหนี้สินและที่ดินทำกินกันมาก ตัวอย่างเช่นปัญหาเรื่องหนี้สินเกษตรกรมาลงทะเลเบียน 12 คน และรวมจำนวนหนี้สินประมาณ 12 ล้านบาท นี้ยังไม่รวมถึงสาเหตุการเป็นหนี้ เพราะกู้มาส่งลูกเรียนหนังสือไม่พอต้องขายที่ดินส่งอีก ทำให้ไม่มีที่ดินทำกินหรือบางรายมีแต่มีลูกหลายคนต้องแบ่งให้ลูก เมื่อลูกเรียนจบไม่มีใครดูแล หนี้สินรุงรัง สภาพเช่นนี้จะพบอยู่ทั่วไป

“การที่ชาวบ้านมาลงทะเลเบียนชาวบ้านเองก็มีความหวังว่าจะได้รับความช่วยเหลือจากภาครัฐ มีความเชื่อมั่นว่ารัฐจะเข้ามาจัดระบบแก้ไขปัญหาหลัก ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น ปัญหาที่ทำกิน ปัญหาที่อยู่อาศัย ปัญหา

หนี้สิน ซึ่งถ้ามองในแง่ของการตอบสนองต่อความต้องการก็เป็นเรื่องที่ดีที่รัฐเห็นความสำคัญและพยายามที่จะแก้ไขปัญหาคความยากจนของคนฐานราก แต่ถ้าหากการแก้ไขปัญหาโดยรัฐเป็นผู้ที่จัดการและส่งมอบให้ชาวบ้านทั้งหมด จะเป็นการสร้างนิสัยทำให้ประชาชนจะงอมืองอเท้า รอคนอื่นมาช่วยเหลือ และจะสร้างปัญหาอื่น ๆ ตามขึ้นมาเรื่อย เหมือนเด็กที่เลี้ยงไม่โต พึ่งตนเองไม่ได้”

ฉะนั้นรูปแบบหรือวิธีการที่จะแก้ไขปัญหาคความยากจน คือ ประชาชนจะต้องเปิดใจพูดเรื่องจริงของตนเอง มีความตั้งใจจริงที่จะร่วมกันแก้ไขปัญหา และจะต้องมีการพูดคุยสร้างการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนที่เป็นเจ้าของปัญหา รัฐบาลทำหน้าที่ในการหนุนเสริมให้ประชาชนได้ร่วมกันแก้ไขปัญหาของตนเอง ซึ่งจะต้องแก้ไขตรงกับสภาพปัญหาและความต้องการ มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมความเป็นอยู่ มีระเบียบกติกา มีการดูแลควบคุมกัน

พื้นฐานของคนชนบทที่มีความเคารพผู้อาวุโส และเคารพซึ่งกันและกัน การเปลี่ยนวิธีคิด คิดเพื่อคนอื่น เพื่อเพื่อน มาร่วมกันคิด และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างอยู่ บนฐานของผลประโยชน์ของตนเอง ทำให้คนในชุมชนมีความรักและความเอื้ออาทร มีการปฏิบัติจริงตามที่คิดและตามที่พูด เกิดความภาคภูมิใจในตัวเองและมีศักดิ์ศรี มีโอกาสในการพัฒนาศักยภาพของตนเองทั้งร่างกายและจิตใจ ทั้งความรู้และความสามารถ การรับรู้ข่าวสาร ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและต่อท้องถิ่น

กรณีรูปธรรมการแก้ไขปัญหาคความยากจนของพี่น้องชาวตำบลต้นยวนเป็นพลังที่เริ่มจากการพยายามที่จะแก้ไขความยากจนด้วยตนเองก่อน แต่ในความเป็นจริงยังมีปัจจัยที่เข้ามาเกี่ยวข้องซึ่งชาวบ้านเองยังไม่สามารถจัดการในเชิงโครงสร้างได้ เช่น

1) ระบบกลไกและการควบคุมการตลาดทางการเกษตรชาวบ้านยังไม่สามารถเข้าถึงกลไกที่แท้จริงเพราะถูกควบคุมโดยนายทุน เช่น พ่อค้าจะกำหนดราคารับซื้อหรือน้ำยางดิบและราคาขายแผ่นรมควันในราคาที่ไม่ต่างกันมาก จะส่งผลถึงการดำเนินงานของกลุ่มทันที สมาชิกเริ่มคลอนแคลนทำให้ไม่เห็นความสำคัญของการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ต่างคนต่างทำ

2) การผลิตของเกษตรกรมักจะมีต้นทุนสูงเป็นข้อควรพิจารณาว่ารัฐจะเข้ามาหนุนเสริมอย่างไรที่จะทำให้เกิดความเท่าเทียมและความเสมอภาคในการลงทุนที่มีการกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมและทั่วถึง

3) การรวมกลุ่มกันของสมาชิกในตำบลต้นยวน ครอบคลุมพื้นที่ประมาณสองหมื่นกว่าไร่ มีสมาชิกบางคนที่อยู่ในพื้นที่ ที่ห่างไกลจะมีปัญหาเรื่องการขนส่งน้ำยางเพราะสมาชิกบางรายไม่มีรถที่จะมาส่งน้ำยางดิบที่สหกรณ์ สหกรณ์เองก็ยังไม่มียุทพอที่จะซื้อทรัพย์สินที่ต้องใช้เงินมาก จึงทำให้ปริมาณน้ำยางดิบที่มาส่งไม่เต็มจำนวนตามปริมาณการผลิต

4) เงินทุนหมุนเวียนก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญที่จะส่งผลต่อความอยู่รอดของกลุ่มกล่าวคือ การที่กลุ่มจ่ายเงินให้สมาชิก 15 วันต่อครั้ง โดยไม่ต้องรอจนกว่าจะขายแผ่นยางได้ ทำให้ไม่

มีเงินสำรองที่จะจ่ายให้กับสมาชิกก่อน ในความเป็นจริงสมาชิกมีความจำเป็นต้องใช้เงินเพื่อใช้จ่ายในครอบครัวจึงไม่สามารถรอได้ เพราะเงินไม่คล่อง หรือในกรณีที่บางครั้งสหกรณ์สามารถที่จะติดต่อตลาดภายนอกได้สามารถขายได้ราคาดีแต่บริษัทขอเครดิต ประมาณ 90 วัน กลุ่ม ซึ่งไม่สามารถดำเนินการต่อได้ หรือค่าขนส่งเพิ่มมากขึ้น แต่ต้นทุนที่เก็บจากสมาชิกยังคงที่สิ่งเหล่านี้ รัฐควรจะสนับสนุนกองทุนหมุนเวียนเพื่อรักษาสภาพคล่องขององค์กรโดยผ่านองค์กรชุมชนหรือสหกรณ์

ณ วันนี้ถึงแม้ว่าพี่น้องชาวตำบลต้นยวนมีความพยายามที่รวมกลุ่มเพื่อสร้างชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองให้ดีขึ้น แต่ก็ยังมีข้อจำกัดที่กลุ่มไม่สามารถจัดการกับปัญหาบางเรื่องที่เกิดขึ้นได้ รัฐควรเข้ามาหนุนเสริมองค์กรชุมชนให้มีศักยภาพในการจัดการตนเอง เพราะการรวมกันเป็นกลุ่มของชาวบ้านเป็นขั้นตอนหนึ่งของการแก้ไขปัญหาคความยากจนที่สามารถเริ่มจากตนเองได้เลย เป็นการเริ่มจากสิ่งที่ยั่งยืนที่สามารถที่จะสร้างคุณภาพและมาตรฐานคน ผู้นำการเรียนรู้การทำงานร่วมกันเรียนรู้ กับการจัดการผลผลิตของชุมชน เกิดความรักความสามัคคี โดยใช้แผนชีวิตชุมชนพึ่งตนเองเป็นเครื่องมือที่ทำให้เกิดจากการพึ่งตนเอง โดยการหนุนเสริมจากภาครัฐในรูปแบบหุ้นส่วนการพัฒนาอย่างมีความกลมกลืนและบูรณาการทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องให้มาทำงานร่วมกัน

แผนชีวิตชุมชนตำบลเกาะจันทร์

แผนชีวิตที่มีจิตวิญญาณ นำมาสู่การกำหนดวิถีชีวิตชุมชนคนเกาะจันทร์
กรณีศึกษาแผนชีวิตชุมชนพึ่งตนเองเกาะจันทร์ อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช
โดยเครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเองภาคใต้

แผนชุมชน

ชีวิตชุมชน

แผนชีวิตชุมชนตำบลเกาะจันทร์

แผนชีวิตที่มีจิตวิญญาณ นำมาสู่การกำหนดวิถีชีวิตชุมชนคนเกาะจันทร์
กรณีศึกษาแผนชีวิตชุมชนพึ่งตนเองเกาะจันทร์ อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช
โดยเครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเองภาคใต้

เมื่อก่อนหากเอ่ยถึงตำบลเกาะจันทร์ อาจ
จะยังไม่ค่อยมีใครคุ้นเคย แต่ถ้าหากเอ่ยถึง “บ้าน
ไม้เสียบ” จะเป็นชื่อที่หลายคนคุ้นหูและรู้จักเป็น
อย่างดี เพราะบ้านไม้เสียบเป็นชุมชนที่มีอายุเก่า
แก่ประมาณ 200 ปี

ในอดีตชุมชนบ้านไม้เสียบมีสภาพเป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีทั้งสัตว์ป่า พืชพรรณไม้ต่างๆ ชาวบ้านประกอบอาชีพหาของป่า ทำไร่ ทำนา ล่าสัตว์ เรียกได้ว่าเป็นชุมชนที่สามารถพึ่งตนเอง ได้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย จนกระทั่งเมื่อ ปี 2504 เมื่อเข้าสู่ยุคของการพัฒนาประเทศตาม แนวทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงเนื่องจาก ได้มีการอพยพจากคนต่างถิ่นเข้ามาอยู่ในหมู่บ้าน เช่น มาจากอำเภอเชียรใหญ่ อำเภอหัวไทร ส่วน ใหญ่จะมาถางป่าเพื่อจับจองที่ดินในการปลูก ยางพารา ทำสวนผลไม้ ซึ่งบางช่วงจะมีปัญหา ความขัดแย้งเรื่องการแย่งชิงพื้นที่ และเกิดกลุ่ม ใจร เช่น เสือขัน เสือแสงขึ้นในช่วงนี้

ในช่วงปี 2516 - 2525 เป็นยุคที่เกิดความ
ขัดแย้งทางความคิดแย่งชิงมรดกชนระหว่างรัฐกับ
กลุ่มที่มีแนวความคิดที่แตกต่างกับรัฐ ซึ่งรัฐเรียก
ว่าผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ในช่วงนี้มีชาวบ้าน
จำนวนมากที่หนีเข้าป่า มีเหตุการณ์ร่ำกันตายทั้ง
ที่เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐและประชาชน มีการเผา
และทำลายสถานที่ราชการ เช่น สถานีตำรวจ
โรงเรียน

จนกระทั่งเมื่อปี 2523 รัฐมีนโยบาย 66/23
ให้โอกาสประชาชนที่หนีเข้าป่ากลับคืนสู่ถิ่น เป็น
ช่วงที่มีการพัฒนาทางด้านกายภาพและระบบ
สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน อย่างกว้างขวาง เช่น
การขยายเขตไฟฟ้า การตัดถนน การทำโครงการ
ชลประทาน พัฒนาเข้าสู่ยุครุ่งเรืองทางด้าน
เศรษฐกิจ การสร้างรายได้จากยางพารา สวน
ผลไม้ กิดผู้รับเหมาก่อสร้างมากมาย จนกระทั่ง
เกิดปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจฟองสบู่ ในปี 2540
ชุมชนได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้นภาวะ
เศรษฐกิจของชุมชนซบเซา ดึงแถวที่ถูกสร้างเพื่อ

เป็นอาคารพาณิชย์ ถูกปล่อยให้รกร้าง สร้างไม่เสร็จ ประกาศขายอยู่กระจัดกระจาย

ในช่วงปี 2542 การเคลื่อนไหวของภาคประชาชนภาคใต้เริ่มมีการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเอง อย่างกว้างขวาง โดยได้รับการสนับสนุนจาก UNDP ร่วมกับกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เครือข่ายภูมิปัญญาไท มูลนิธิหมู่บ้าน และสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (SIF)

เกาะขันธเป็นตำบลหนึ่งที่เข้าสู่กระบวนการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเอง มีหมู่บ้านทั้งหมด 9 หมู่บ้าน ตั้งอยู่ในอำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช มีจำนวนครัวเรือน 1,705 ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด 9,446 คน โดยแยกเป็นเพศชายจำนวน 4,532 คน หญิงจำนวน 4,914 คน

กระบวนการจัดทำแผนชีวิตชุมชนพึ่งตนเองตำบลเกาะขันธ

จากการสำรวจข้อมูลทั้ง 9 หมู่บ้านที่อยู่ในตำบลเกาะจันทร์ เพื่อค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาแต่ละหมู่บ้าน รวมไปถึงข้อมูลที่เป็นศักยภาพ ทูทางสังคม ทูทางปัญญา ทูที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติของตำบล พบว่าปัญหาหลักของชาวตำบลเกาะจันทร์มีดังนี้

1. **ปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำ** รายได้หลักของประชาชนในตำบลเกาะจันทร์มาจากการทำสวนยางพารา มีพื้นที่การผลิตทั้งตำบลประมาณ 9,753 ไร่ และการทำสวนผลไม้ มีพื้นที่ประมาณ 5,539 ไร่ แต่ที่ผ่านมาเกษตรกรประสบกับปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำอย่างต่อเนื่องและขาดการจัดการผลิต การตลาด และการใช้ระบบเทคโนโลยีทางการเกษตร และการรวมกลุ่ม รายได้ที่เกิดจากการทำสวนยางพารา และการทำสวนผลไม้และรายได้อื่น มีประมาณ 115 ล้านบาท ถ้าเทียบกับภาระหนี้สินทั้งตำบล รายได้ต่ำกว่าหนี้สิน

2. **ปัญหาหนี้สิน** จากการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับสภาพหนี้สินรวมทั้งตำบลมี ประมาณ 135 ล้านบาทโดยแยกรายละเอียดเป็นหนี้ ธกส. ประมาณ 98 ล้านบาท หนี้สหกรณ์ 2.7 ล้านบาท หนี้กลุ่มต่างๆในหมู่บ้าน 3.6 ล้านบาท หนี้ธนาคารนอกระบบ 8.5 ล้านบาท หนี้ธนาคารพาณิชย์ 22.50 ล้านบาท สาเหตุที่ทำให้ชาวเกาะจันทร์เป็นหนี้เนื่องมาจากราคาคาผลผลิตตกต่ำ ในขณะที่ต้นทุนการผลิตสูง ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับเรื่องการเล่าเรียนของคนในครอบครัว และค่าครองชีพสูง

3. **ปัญหาน้ำท่วมในฤดูฝน** ทำให้พืชผลทางการเกษตรได้รับความเสียหาย และปัญหาหารขาดแคลนน้ำในการทำเกษตรในช่วงฤดูแล้ง เนื่องมาจากการขาดระบบชลประทาน ไม่มีที่กักเก็บน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้ง

4. **ปัญหาสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม** ป่าไม้ถูกทำลายและล่าคลองตันเขิน

5. **ปัญหาสาธารณสุขปกอด** การขยายตัวของชุมชน ทำให้ระบบสาธารณสุขปกอดไม่สามารถให้บริการได้อย่างเพียงพอ

6. **ปัญหาขาดเงินทุนหมุนเวียน** การระดมทุนในชุมชนยังมีน้อยเงินไหลออกนอกชุมชน

หลังจากที่ชุมชนได้ร่วมกันจัดทำแผนชุมชน และมีการเชื่อมโยงกันเป็นแผนงานระดับตำบลจึงได้มีการกำหนดแผนปฏิบัติการ “แผนชีวิตชุมชน” มีการจัดลำดับความสำคัญและกำหนดพื้นที่เป้าหมายครอบคลุมพื้นที่ 9 หมู่บ้าน นำไปสู่การเชื่อมโยงเป็นวิสาหกิจชุมชน ระดับตำบล โดยมีการกำหนดยุทธศาสตร์ การพัฒนาตำบลดังนี้

1. **ยุทธศาสตร์การพึ่งตนเอง** ประกอบไปด้วยแผนงานเกี่ยวกับ การผลิตอาหารเพื่อการพึ่งตนเอง มีกิจกรรมคือ การสร้างโรงสีชุมชน เลี้ยงหมู เลี้ยงไก่เนื้อ เลี้ยงปลาน้ำจืด เลี้ยงวัวพื้นเมือง ปลูกผักปลอดสารพิษ โรงงานผลิตน้ำดื่ม โรงงานผลิตเส้นขนมจีน การผลิตของใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อลดค่าใช้จ่ายในครอบครัว ได้แก่ การทำโรงงานผลิตปุ๋ยชีวภาพ โรงงานอาหารสัตว์ ผลิตน้ำยาล้างจาน ยาสระผม ตัดเย็บเสื้อผ้า

2. **ยุทธศาสตร์การจัดการทุนและสวัสดิการ** มีแผนการจัดการเงินทุนชุมชน ซึ่งมีกิจกรรมคือธนาคารหมู่บ้าน กองทุนระดับตำบล กองทุนหมู่บ้าน แผนงานการจัดการสวัสดิการของชุมชน มีการทำกิจกรรมคือ มีการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการสุขภาพ กองทุนการศึกษา กองทุนฌาปนกิจ กองทุนอุดหนุนการผลิต และการจัดสวัสดิการอื่น ๆ

3. **ยุทธศาสตร์การพัฒนาทรัพยากรและการจัดการผลผลิต** มีแผนงานการแปรรูปผลผลิต เช่น การพัฒนาการทำสวน การพัฒนาการทำนา การทอผ้าพื้นเมือง แพทย์แผนไทย การแปรรูปผลผลิตอื่น การพัฒนาปุ๋ยชีวภาพ

4. **ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการ** มีโครงการต่างๆ เช่น ศูนย์การเรียนรู้ระดับตำบล ศูนย์ข้อมูลตำบล ศูนย์สาธิตการตลาด ตลาดกลางผลไม้ สถานีนำตำบล ศูนย์ข้อมูลพันธุกรรม เครือข่ายองค์กรชุมชน การฝึกอบรมและการศึกษาดูงาน

ความคืบหน้าในการดำเนินกิจกรรมตามยุทธศาสตร์ของตำบลเกาะจันทร์

กลุ่มผสมปุ๋ยหมักชีวภาพ การสำรวจข้อมูลพบว่าในแต่ละปี ชาวบ้านต้องเสียค่าใช้จ่ายในการซื้อปุ๋ยเป็นเงิน ประมาณ 9.97 ล้านบาท จึงมีการจัดตั้งกลุ่มผสมปุ๋ยหมักชีวภาพ มีเป้าหมายคือการผลิตต้นทุนการผลิต ทดแทนการใช้ปุ๋ยเคมี เพื่อเป็นการรักษาสภาพแวดล้อมและคุณภาพของดินอีกประการหนึ่ง มีกิจกรรมที่เกิดขึ้น จำนวน 5 หมู่บ้าน เช่น บ้านไม้เสียบ บ้านชุมชนควนดินแดง บ้านควนดินแดง บ้านเกาะไร่ มีกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นใหม่ คือ บ้านห้วยปง ซึ่งการดำเนินงานของกลุ่มผสมปุ๋ยหมักชีวภาพ ได้มีการระดมทุนจากสมาชิกของกลุ่ม การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มได้มีการประสานงานกับหน่วยงานท้องถิ่นสนับสนุนการทำกิจกรรม เช่น อบต. และศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน

กลุ่มผลิตยาสระผม น้ำยาล้างจาน น้ำยาปรับผ้านุ่ม จากการสำรวจข้อมูลพบว่าในแต่ละปี ชาวบ้านต้องเสียค่าใช้จ่ายในการซื้อสบู่ยาสีพื้น น้ำยาล้างจาน ยาสระผม เป็นเงิน ประมาณ 4.28 ล้านบาท จึงมีการรวมกลุ่มกันผลิตยาสระผม น้ำยาล้างจาน ยาสระผม เพื่อใช้เองโดยเพื่อลดค่าใช้จ่ายในครอบครัว มีกิจกรรมที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านต่าง ๆ จำนวน 3 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านไม้เสียบ บ้านควนดินแดง และกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นใหม่ในช่วงของการทำแผนคือบ้านลานนา ซึ่งการดำเนินงานของ กลุ่มผลิตน้ำยาสระผม น้ำยาล้างจาน น้ำยาปรับผ้านุ่มได้มีการระดมทุนจากสมาชิกของกลุ่ม เพื่อเป็นทุนดำเนินการ

โรงสีชุมชนครบวงจร จากการสำรวจข้อมูลพบว่าในแต่ละปีชาวบ้านจะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการซื้อข้าวปีละประมาณ 12.36 ล้านบาท และซื้ออาหารสัตว์เป็นเงินประมาณ 21.37 ล้านบาท จึงมีการจัดตั้งโรงสีชุมชนครบวงจร เพื่อให้สมาชิกในกลุ่มและชุมชนบริโภคข้าวในราคาที่ถูกและนำรำมาแปรรูปเป็นอาหารสัตว์ในชุมชน เป็นกลุ่มที่ดำเนินกิจกรรมในระดับตำบล มีสมาชิก 9 หมู่บ้าน มีการระดมหุ้นในระดับหมู่บ้าน โดยประสานงานกับ อบต. ใช้งบกระตุ้นเศรษฐกิจ มาสนับสนุนการดำเนินงาน

โรงอบหมากแห้ง เป็นกิจกรรมที่บ้านไม้เลียบจัดตั้งขึ้นภายหลังที่มีการเก็บรวบรวมข้อมูลพบว่า มีชาวบ้านจำนวนมากที่เคี้ยวหมากและจำนวนต้นหมากที่ปลูกในพื้นที่มีอยู่จำนวนมาก แต่ในปัจจุบันยังไม่มีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง สามารถทำได้เฉพาะในช่วงที่หมากให้ผลผลิต

นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมอื่น ๆ อีกหลายกิจกรรม เช่น การตั้งกลุ่มผลิตเส้นขนมจีน กลุ่ม

เลี้ยงหมู กลุ่มผลิตขนมพื้นบ้าน กลุ่มเลี้ยงโค กลุ่มเลี้ยงแพะ กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้า กลุ่มนวดสมุนไพรและแผนโบราณ กลุ่มผสมอาหารสัตว์ กลุ่มพัฒนาการทำนา

ในช่วงระยะหนึ่งปีที่ผ่านมา มีบางกลุ่มที่ไม่สามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง เช่น กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้าสาเหตุเนื่องมาจากการรับเสื้อผ้าจากโรงงานมาเย็บ สมาชิกของกลุ่มขาดประสบการณ์ และฝีมือยังไม่มีคุณภาพ จึงต้องเลิกกลุ่มแต่ก็มีสมาชิกที่รวมกันในกลุ่มเครือข่ายตัดเย็บเสื้อผ้าชุดนักเรียนขายในท้องถิ่น โดยใช้อุปกรณ์ของกลุ่ม ทำให้มีรายได้เสริมในครอบครัว ในขณะที่บางกลุ่มมีสมาชิกลดลง เช่น กลุ่มผลิตเส้นขนมจีน จากเดิมมีสมาชิกประมาณ 17 คน ลดเหลือประมาณ 5-7 คน เนื่องจากต้องผลิตตามที่ลูกค้าสั่งมาซึ่งไม่ได้ผลิตเส้นขนมจีนทุกวัน อีกทั้งชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางด้านทำสวนยางพารา และทำสวนผลไม้ เป็นอาชีพที่สร้างรายได้หลักให้กับครอบครัว ทำให้ไม่มีเวลา

เข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่ม ส่วนสมาชิกผู้ที่เข้าร่วม ทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องคือผู้ที่มีที่ดินน้อย และมีอาชีพรับจ้าง

จากสภาพปัญหาราคาผลผลิตจากสวนผลไม้ตกต่ำทำให้ชาวบ้านมีการคิดที่จะทำตลาดกลางผลผลิต การจัดตั้งศูนย์สาธิตวิสาหกิจชุมชนทั้งนี้กิจกรรมเหล่านี้ยังเป็นเรื่องใหม่ที่ถูกกำหนดโดยรัฐ จึงเป็นเรื่องที่ชุมชนจะต้องเรียนรู้ในการทำกิจกรรมร่วมกับหน่วยงานของภาครัฐที่ให้การสนับสนุนชุมชนอยู่ เช่น สำนักงานส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ อบต. สำนักงานพัฒนาชุมชน การศึกษานอกโรงเรียน เพื่อเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาความยากจน ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของพี่น้องชาวตำบลเกาะจันทร์ ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

กรณีตัวอย่างการดำเนินกิจกรรมจากกำหนดชีวิตชุมชน

กลุ่มอาชีพเป็นกิจกรรมยอดนิยมที่นักพัฒนาชุมชน ทั้งหน่วยงานของรัฐ และเอกชน มักจะส่งเสริมเพื่อให้เกิดการรวมกลุ่มสร้างงาน สร้างรายได้ให้กับชุมชน ซึ่งวิธีการส่วนใหญ่ก็จะเป็นการสร้างอาชีพเสริมจากการที่คนภายนอกเข้าไปแนะนำ โดยสนับสนุนทั้งทางด้านงบประมาณ ความรู้ ทำได้ไม่นานก็สลายหายกันไป เหลือเพียง

ซากของเครื่องไม้ เครื่องมือที่ทิ้งไว้เป็นอนุสรณ์ ว่าครั้งนี่เคยมีการรวมกลุ่มกัน

กระบวนการทำแผนชีวิตชุมชนได้สร้างนักพัฒนาชุมชนที่เป็นคนในหมู่บ้านที่มีความเข้าใจและรู้สภาพปัญหา และวัฒนธรรมของชุมชนเป็นอย่างดี รู้ว่าควร จะจัดการกับปัญหา หรือแก้ไขปัญหของตนเองอย่างไร เช่น ผู้ใหญ่บ้านนักประสานงานและนักพัฒนาชุมชนตัวจริง มีให้เห็นที่บ้านควนดินแดง

บ้านควนดินแดง หมู่ที่ 8 เป็นหนึ่งใน 9 หมู่บ้าน ที่ตั้งอยู่ในตำบลเกาะจันทร์ มีประชากรทั้งหมดจำนวน 157 ครัวเรือน มีประชากรทั้งสิ้น 1,032 คน แยกเป็นเพศชาย 412 คน เพศหญิง 620 คน ในช่วงปี 2542 นายธีรศักดิ์ ชูถนอม ผู้ใหญ่บ้านควนดินแดง และแกนนำชุมชน เข้าร่วมเป็นคณะทำงานแผนแม่บทชุมชนของตำบลเกาะจันทร์ และมีการสำรวจข้อมูลชุมชนในหมู่บ้านควนดินแดงพบว่า ประชาชนในหมู่บ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการทำสวนยางพารา สวนมะพร้าว และทำสวนผลไม้ เช่น เงาะ ทุเรียน มังคุด ลองกอง มะพร้าว ประมาณ 80 ครัวเรือน มีพื้นที่การผลิตประมาณ 1,095 ไร่

รายได้ของหมู่บ้าน

- รายได้รวมทั้งหมู่บ้านจำนวน 6.7 ล้านบาท/ปี
- คิดเฉลี่ยต่อครัวเรือนประมาณ 46,655 บาท /ครัวเรือน/ปี
- คิดเฉลี่ยรายคนประมาณ 6,555 บาท/คน/ปี

หนี้สินของหมู่บ้าน

- จำนวนหนี้สินที่เป็นหนี้ที่เป็นยอดรวมทั้งหมู่บ้านประมาณ 5.1 ล้านบาท/ปี
- คิดเฉลี่ยต่อครัวเรือนประมาณ 32,993 บาท /ครัวเรือน/ปี
- คิดเฉลี่ยรายคนประมาณ 5,019 บาท/คน/ปี

จุดเด่นของ ตำบลคือพื้นที่ที่มีศักยภาพในการผลิตพืชสวน เช่นการทำยางพารา สวนมะพร้าว สวนผลไม้ ที่เป็นอาชีพหลักของชาวบ้านที่จะสร้างให้มีอาชีพและมีรายได้ตลอดปี แต่ก็ประสบปัญหาผลผลิตทางการเกษตรราคาตกต่ำ สินค้าอุปโภคและบริโภคราคาแพง ขาดความรู้เรื่องการแปรรูปและการจัดการผลผลิต มีคนมีความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่เต็มพื้นที่ แต่ยังไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์เพื่อคนในท้องถิ่น

“ยาหนม” ขนมหินบ้าน แก้ปัญหามะพร้าวราคาตกต่ำ

กรณีรูปธรรมที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจนมากคือมะพร้าวเป็นพืชสวนอย่างหนึ่งที่เคยเป็นรายได้เสริมให้กับครอบครัวของชาวสวน แต่ในช่วงปี 2542-2544 เป็นช่วงที่มะพร้าวราคาตกต่ำแบบสุด ๆ จากที่เคยสร้างรายได้ให้กับครอบครัวได้ประมาณเดือนละ 2,000 - 3,000 บาทหรือขายได้ในราคาลูกละ 3-5 บาท กลับมีราคาเหลือลูกละห้าสิบบาท หรือบางครั้งก็ไม่มีใครรับซื้อ จึงถูกปล่อยให้กองอยู่อย่างกระจัดกระจายไร้ค่าภายในสวน ปัญหาเหล่านี้เองที่ผู้ใหญ่บ้านและแกนหมู่บ้านได้มีการหยิบยกขึ้นมาพูดคุยหารือเพื่อหาทางออกว่าจะสามารถแก้ไขปัญหามะพร้าวมีราคาตกต่ำได้อย่างไร จึงมีการจัดเวทีประชุมกับชาวบ้านในที่ประชุมเห็นว่าควรจะนำมะพร้าวมาแปรรูปเพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่า จึงได้มีการรวมกลุ่มกันเพื่อนำมะพร้าวไปทำ “ยาหนม” หรือที่เรารู้จักกันทั่วไปว่า “กอละแม” นั้นเอง ยาหนมเป็นขนมพื้นบ้านทำได้ง่าย และมีคนหมู่บ้านข้างเคียงทำขายได้ไม่พอสอดความต้องการของ

ก่อตัวจากกลุ่มเพื่อนบ้านญาติมิตร..เรียนรู้การแก้ไขปัญหาตนเอง...

โดยในช่วงเริ่มต้นของการรวมกลุ่มของกลุ่มแม่บ้าน ในปีพ.ศ.2544 ได้รวมรวมสมาชิกทั้งหมดประมาณ 15 คน มีการระดมเงินหุ้นจากสมาชิกคนละ 100 บาท มีเงินที่เป็นทุนเริ่มต้นประมาณ 1,500 บาท ส่วนผู้ใหญ่บ้านก็ทำหน้าที่ในการประสานงานกับหน่วยงานภายนอกเข้าหนุนเสริมการทำกิจกรรมของกลุ่ม เช่น ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนสนับสนุนวัสดุ อุปกรณ์ เช่น แป้ง น้ำตาล เป็นเงิน 7,000 บาท และสำนักงานส่งเสริมการเกษตรอำเภอชะอวดสนับสนุนงบประมาณ 30,000 บาท เพื่อทำการปรับปรุงอาคาร ชื่ออุปกรณ์ ที่ใช้ทำขนม

สถานที่ทำขนมตั้งอยู่บ้านเลขที่ 56 หมู่ที่ 8 บ้านควนดินแดง ต.เกาะจันทร์ อ.ชะอวด จ.นครศรีธรรมราช ในช่วงแรกของการทำขนมเป็นการลองผิด ลองถูก ทดลองทำขนมอยู่หลายครั้งแต่ยังมีรสชาติที่ไม่อร่อย สมาชิกกลุ่มและคณะกรรมการจึงไปติดต่อเพื่อเรียนรู้การทำขนมจากนางเรียง กงทอง ที่ทำขนมส่งขายเป็นประจำและได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี

ในช่วงแรกของการตั้งกลุ่มมีสมาชิกกลุ่มมาร่วมกันทำขนมเกือบทุกคน โดยแต่ละคนจะแบ่งงานกันทำตามความถนัด เช่น ฝ่ายทำขนม ฝ่ายนำขนมไปขาย และการช่วยหาพืชมามาทำขนมเมื่อทำเสร็จแล้วก็ นำไปฝากร้านขายของชำตามหมู่บ้านต่าง ๆ โดยขายในราคาส่ง กิโลกรัมละ 35 บาท ถ้าขายเองจะขายได้กิโลกรัมละ 40 บาท แต่พบปัญหาว่าขนมขายได้ไม่หมด มีปัญหาเรื่องตลาด จึงมีการปรึกษากันภายในกลุ่มว่าจะต้อง

แก้ไขโดยการร่ำขายขนมกันเอง เช่น ขายตามตลาดนัดต่าง ๆ ตามงานศพหมู่บ้านต่าง ๆ ซึ่งทำให้ขายได้ดีขึ้นกว่าเดิมและทำให้ยาหมอบ้านควนดินแดงเป็นที่รู้จักของชาวบ้านละแวกใกล้เคียง ทำให้สมาชิกมีรายได้เดือนละประมาณ 1,000 - 1,500 บาท (สิ้นเดือนจะมีการแบ่งผลกำไรครั้งหนึ่ง)

การทำกิจกรรมของกลุ่มทำมานานประมาณ 2 ปี เมื่อราคายางพาราเริ่มดีขึ้น ส่งผลทำให้สมาชิกของกลุ่มก็เริ่มลดจำนวนลงเพราะกลับไปทำสวนยางทำให้ไม่มีเวลาเข้าร่วมกลุ่มเพื่อทำขนม ปัจจุบันมีสมาชิกที่มาร่วมกันทำเป็นประจำและสม่ำเสมอประมาณ 5-7 คน ซึ่งเป็นกลุ่มเพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้เคียงกัน และเป็นเครือญาติ มาช่วยกันทำขนม และได้มีการเพิ่มชนิดของขนมเป็น 2 อย่างคือ กาละแม และข้าวเหนียวแดง เมื่อหักเงินลงทุนแล้วสามารถสร้างรายได้ให้กับสมาชิกประมาณวันละ 300 - 800 บาท เป็นประจำทุกวัน

สมาชิกที่เหลืออยู่ยังมีการออมเงินที่ได้จากการขายขนมได้คนละ 100 บาท /วัน ทำให้ในแต่ละเดือนสมาชิกจะมีเงินออมประมาณ 3000 บาท /เดือน ใครมีปัญหาเดือนร้อนก็มาเอาเงินที่ออมไปใช้ก่อนได้

อรสุรางค์ จันทร์หนูน อายุ 49 ปี มีอาชีพแม่บ้าน ทำสวน เก็บมะพร้าว ขายหมาก และผลไม้ที่มีอยู่ในสวนขาย กล่าวว่าการรวมกลุ่มทำให้พวกเรามีรายได้เพิ่มขึ้น เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายใน

ครอบครัว มีเพื่อนมากมีคนช่วยทำงานมากขึ้น ได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ส่วนข้อเสียคือ การแบ่งปันผลประโยชน์ ไม่สามารถทำได้ทุกวัน จะต้องมีการแบ่งกันเป็นรายเดือน แต่การรวมกลุ่มเป็นกลุ่มที่มีขนาดย่อย ทำให้การจัดการง่ายขึ้นและมีรายได้เพิ่มขึ้น สามารถแบ่งกำไรที่ขายขนมได้ทุกวัน มีรายได้เพื่อใช้จ่ายในครอบครัวทุก ๆ วัน

บุญธรรม ชูทนอม อายุ 47 ปี มีอาชีพทำสวนยางปกติจะมีรายได้ประมาณวันละ 300 - 400 บาท สุขภาพไม่แข็งแรงเป็นเนื้องอกในมดลูก ทำให้ไม่สามารถกรีดยางได้ จึงเข้าร่วมกลุ่มทำขนมกาละแมทำให้ตนเองมีรายได้เสริมช่วยสามี เพราะตนเองมีภาระที่ต้องส่งลูกเรียนหนังสือจำนวน 3 คน เป็นช่วงที่ต้องใช้เงินมาก ประโยชน์ของการมาทำขนมในกลุ่มคือการได้เพื่อน รู้จักเพื่อน มีความเห็นอกเห็นใจกันมากขึ้นไม่ใช่ต่างคนต่างอยู่

มณี แสงสี อายุ 43 ปี มีอาชีพรับจ้างกรีดยาง บอกเล่าว่าต้องทำงานหนักเพราะสามีไม่แข็งแรง ป่วยทำงานหนักไม่ได้ รายได้ไม่เพียงพอทำให้ตนเองต้องทำงานหนัก ต้องตื่นช่วงดึกเพื่อไปรับจ้างกรีดยาง ทำให้มีรายได้วันละ 300 บาท หลังจากกรีดยางเสร็จตอนเช้าก็เข้ามาทำขนมกับกลุ่ม บางวันไม่ได้หลับไม่ได้นอน แต่ก็คุ้มเพราะมีรายได้เพิ่มขึ้น และมีเพื่อนพูดคุยทำให้ตนเองคลายทุกข์ ได้หัวเราะพูดคุยระบายความทุกข์กับเพื่อนบ้านบ้าง

บทเรียนสำคัญที่ได้รับจากกระบวนการ ทำแผนชีวิตชุมชนสู่กลุ่มอาชีพทำขนมพื้นบ้าน

ถ้าหากมองโดยผิวเผินเพียงสิ่งที่เห็นคือ มีกลุ่มแม่บ้านมารวมตัวกันเพื่อทำขนมสร้างรายได้เสริมให้กับครอบครัว ก็เป็นเพียงปรากฏการณ์หนึ่งที่เกิดขึ้นนับร้อยนับพันหมู่บ้าน ที่มีอยู่ทั่วประเทศ หาใช่สิ่งใหม่ไม่ แต่ถ้าหากมองย้อนกลับไปถึงกระบวนการก่อเกิดของกลุ่มจะพบว่าสิ่งที่เป็นบทเรียนสำคัญที่ได้จากการจัดทำแผนชีวิตชุมชนเป็นเครื่องมือจะสร้างคนฐานรากให้มีคุณภาพ ทำให้ผู้นำ และสมาชิกในชุมชนได้มีการพัฒนาตนเอง วิเคราะห์ตนเอง รู้จักสภาพปัญหาและความต้องการของตนเอง อีกทั้งยังหาแนวทางในการจัดการปัญหาของตนเอง และเชื่อมโยงประสานงานกับเพื่อนและหน่วยงานภายนอกเข้ามาหนุนเสริมการทำงานของกลุ่ม ตัวอย่างเช่น ปัจจุบันกลุ่มมีเพื่อนที่ทำค้าขายในตลาดนัดจะโทรมาบอกว่าวันนี้มีตลาดนัดที่ไหน มีงานศพที่ไหนบ้าง เพื่อให้กลุ่มได้ไปขายขนม และการประสานงานกับศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน สำนักงานส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์เข้ามาช่วยเหลือกลุ่มทางด้านงบประมาณ

ธีรศักดิ์ ชูถนอม ผู้ใหญ่บ้านควนดินแดง ได้เล่าว่าจากการที่เข้าร่วมทำแผนชีวิตชุมชนถือว่าเป็นโชคดีเพราะตนเองและแกนนำชุมชนประมาณ 5-6 คน ได้เรียนรู้และนำเอาแนวความคิดที่ได้เรียนรู้จากการเก็บข้อมูล การวิเคราะห์สภาพปัญหา และกระบวนการคิดแผน จึงได้กลับมาเริ่มภายในหมู่บ้านของตนเอง ปัจจุบันได้มีกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายหลังที่เข้าร่วมกระบวนการทำแผนชีวิตชุมชนคือ กลุ่มปุ๋ยหมัก กลุ่มผลิตข้าวซ้อมมือ โรงเรียนมังคุด เป็นสถานที่ทำให้เกษตรกรมีการแลกเปลี่ยนความรู้เรื่องการผลิตร่วมกันกับหน่วยงานภายนอก เช่น สำนักงานส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์อำเภอชะอวด เป็น **“นักพัฒนาชุมชนไทพันธุ์แท้ ตัวจริงของหมู่บ้าน”**

แผนชีวิตชุมชนที่ตนเอง ตำบลเกาะขันธุ์ไม่เพียงมีการสำรวจข้อมูลเพื่อวิเคราะห์ปัญหาของแต่ละหมู่บ้าน เช่น การทำกะละแมของบ้านควนดินแดง การร่วมกันทำการทำแผนระดับตำบล เช่น โครงการโรงสีข้าว ซึ่งทุกโครงการมีเป้าหมายเพื่อการพึ่งตนเอง เพิ่มรายได้ลดค่าใช้จ่าย เท่านั้น แต่ยังมีประสานงานกับ อบต. เพื่อให้การจัดทำแผนของชาวบ้าน และ ของ อบต. มีความสอดคล้อง และเกื้อหนุน ซึ่งกันและกันอีกด้วย

สูตรการทำขนมกอละแมบ้านควนดินแดง

ส่วนผสม

■ แป้งข้าวเหนียว	2	กิโลกรัม
■ แป้งข้าวเจ้า	1/2	กิโลกรัม
■ น้ำตาลทราย	5	กิโลกรัม
■ มะพร้าว	30	ผล
■ เกลือ	2	ช้อนโต๊ะ
■ น้ำเปล่า	1/2	กิโลกรัม

วิธีการ

1. แช่วข้าวเจ้าและข้าวเหนียว ประมาณ 2 ชั่วโมง
2. นำน้ำกะทิมาเคี่ยวจนแตกมัน
3. นำข้าวที่แช่มาไม้อ 1 ครั้ง
4. นำน้ำมันพืชผสมแป้งใส่เกลือ
5. แบ่งน้ำตาลออกเป็น 2 ส่วน
 ส่วนที่ 1 เคี่ยวโดยไม่ต้องใส่น้ำจนน้ำตาลละลาย
 ส่วนที่ 2 ลงเคี่ยวต่อใส่น้ำจนน้ำตาลละลาย
6. นำส่วนผสมข้อ 4, 5 มารวมกันและตั้งไฟ เคี่ยวประมาณ 3 ชั่วโมง
7. รอให้ขนมเย็นแล้วบรรจุภาชนะ/ถุงเพื่อส่งขายต่อไป

แพนแม่ทชุมชนสู่การฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชน ตำบลศรีสะเกษ

“ตำบลศรีสะเกษน่าอยู่ ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี
พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
รักษาวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม”

แพนแม่ท

ชีวิตชุมชน

แม่บทชุมชนสู่การฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชน ตำบลศรีสะเกษ

“ตำบลศรีสะเกษนำอยู่ ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี
พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
รักษาวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม”

แม่บทชุมชน

คำกล่าวข้างต้นนี้ คือ วิสัยทัศน์ของชาวตำบลศรีสะเกษ อำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน หนึ่งใน 52 ตำบลต้นแบบ “แผนแม่บทชุมชนที่ตนเอง” ซึ่งนำภาคภูมิใจในพลังของชุมชนที่สามารถจัดการกับปัญหาและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตนเองได้อย่างยั่งยืน โดยใช้แผนแม่บทชุมชนที่ตนเองนี้เป็นเครื่องมือนำไปสู่ความสำเร็จคุณูปการนี้ยังได้ขยายวงกว้างไปสู่ตำบลใกล้เคียง ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด จนถึงระดับชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐบาลชุดปัจจุบันที่ได้มุ่งเน้นการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจน ซึ่งจะสำเร็จได้นั้น ภาคประชาชน ผู้เป็นเจ้าของปัญหา จะต้องมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของพวกเขาเอง ตำบลศรีสะเกษ จึงเป็นรูปธรรมตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าสิ่งที่พวกเขากำลังทำอยู่นั้น แก้ปัญหาความยากจนได้จริง ได้ทำแล้ว และจะทำต่อไป คำถามสำคัญ คือ พวกเขาทำได้อย่างไร

บอกเล่า...ความเป็นมาของแม่บทชุมชน

ตำบลศรีสะเกษ เป็นชุมชนหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บนพื้นที่ราบลุ่มริมน้ำแห้งและลำน้ำกาด เป็นพื้นที่มีน้ำอุดมสมบูรณ์เหมาะสมในการทำการเกษตร พื้นที่ส่วนหนึ่งเป็นป่าต้นน้ำที่เชื่อมต่อกับอุทยานศรีน่าน ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของอำเภอนาน้อย แบ่งออกเป็น 14 หมู่บ้าน 1,784 ครัวเรือน ประชากร 6,955 คน (ต.ค. 46) พื้นที่ 287.12 ตารางกิโลเมตร หรือ 179,449.37 ไร่ ชาวบ้านส่วนใหญ่ร้อยละ 90 มีอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำไร่ข้าวโพด ถั่วเหลือง มะขามหวาน ลำไย เลี้ยงวัว โดยมีที่ดินทำการเพาะปลูกรวมประมาณ 159,252 ไร่ แต่เป็นที่ดินที่มีเอกสารสิทธิ์เพียง 10,435 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 3.37 ของที่ดินทั้งหมด

ในอดีตวิถีชีวิตของชาวบ้านอยู่อย่างสอดคล้องกับธรรมชาติ การพัฒนาของประเทศที่มุ่งเน้นการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ก็ได้

รุกคืบเข้าสู่ชุมชนขึ้นเรื่อย ๆ ตามระบบการบริหาร การปกครองของประเทศ มีแผนโครงการพัฒนา ต่าง ๆ ที่ลงสู่ท้องถิ่นชนบท มุ่งหวังจะพัฒนาให้ เจริญเติบโตอย่างเมือง ทำให้วัฒนธรรมตะวันตก นั้นเข้ามาทำลายวิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่นไป มิติความเป็นชุมชนลดน้อยลง ขาดน้ำใจเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่กัน และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติก็ถูก ทำลายไปมาก ชาวบ้านที่ฐานะยากจนอยู่แล้ว ก็ประสบปัญหาความเดือดร้อนมากขึ้น

เมื่อเกิดปัญหาต่าง ๆ มากขึ้นในชุมชนท้องถิ่น กำนันเกษตร ยศบุญเรือง ผู้นำชุมชนได้จุด ประกายความคิดชาวบ้านในตำบลศรีชะเกษ ว่า หากชาวบ้านยังดำเนินชีวิตแบบนี้ไปเรื่อย ๆ จะทำ ให้ขาดการวางแผนในการดำเนินชีวิต จึงหวนคิด ถึงชีวิตดั้งเดิมที่มีความสุข ดังภาษาพื้นเมืองที่ว่า "สู้กันหั้น ปั่นกันกิน" หมายถึง มีอะไรก็เล่าสู้กันพึ่ง มีอะไรก็แบ่งกันกิน

ชาวบ้านรวมตัวกัน จัดทำแผนแม่บทชุมชน โดยมีฐานคิดจากภูมิปัญญาชาวบ้าน วัฒนธรรม แบบดั้งเดิม ซึ่งมีความเชื่อเรื่องผีเฮือน ความเชื่อ ในศาสนาว่าผู้ที่บวชเป็นพระ เป็นพ่อพระพ่อเจ้า พ่อข้าวพ่อน้ำของผู้มีบุญ เจริญสิริมงคลแก่ชีวิต มี พระธาตุศรีชะเกษ นอกจากนั้นชาวบ้านยังดำเนิน ชีวิตทำมาหากินตามฤกษ์ยามยึดตามวันเดือน ออก เดือนแรม (คือ วันข้างขึ้น และวันข้างแรม) รวมถึงประเพณี วัฒนธรรมพื้นบ้านต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นแผนชีวิตชุมชนที่มีอยู่ก่อน แต่ถูกลืม และกลืนไปด้วยวัฒนธรรมตะวันตก เทคโนโลยี ตามกระแสโลกาภิวัตน์

จากการพูดคุยร่วมกันทำให้ชาวตำบล ศรีชะเกษ ทั้ง 14 หมู่บ้าน เข้าสู่กระบวนการของ แผนแม่บทชุมชน ที่ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นตามธรรมชาติ

และอีกส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากการรวมตัวของ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน และพระสงฆ์ เพื่อ ค้นหาข้อมูลพื้นฐาน ศักยภาพชุมชน ตลอดจน ปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาโดยชุมชนเอง บนฐานความเชื่อที่ว่า "แนวคิด การพัฒนาใด ๆ ก็ตามคนเรานั้นจะพัฒนา แบบเดี่ยว ๆ ไม่ได้ จะต้องให้ทุกคน ให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมใน การพัฒนาเหมือนกับต้นไม้ ต้นหนึ่ง ที่จะขาด สิ่งใด สิ่งหนึ่งไปไม่ได้ ต้นไม้ต้นนั้นต้องตายไป ในที่สุด ร่างกายคนเราก็เหมือนกัน เมื่อรวม อวัยวะทุกอย่างเข้าด้วยกันแล้วคนเราก็จะมี ชีวิตอยู่ได้ตลอดจนหมดอายุขัย การพัฒนา ก็เหมือนกัน ถ้าเรารวมพลังกันแล้วเป็น พลังอันยิ่งใหญ่ ที่จะพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืน ตลอดไป"

“สภาผู้นำ” นำพลังชุมชนสู่การจัดการแบบมีส่วนร่วม

ตำบลศรีสะเกษ สามารถทำงานพัฒนาชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ ไปได้ด้วยดี ส่วนหนึ่งนั้นเป็นพลังของผู้นำชุมชนที่รวมตัวกันเป็นแกนกลางขับเคลื่อนงาน อย่างรู้จักสามัคคี เกิด “สภาผู้นำ” เป็นแหล่งรวมผู้นำ “นักพัฒนา” ทั้งด้านการปกครอง ได้แก่ กำนัน, ผู้ใหญ่บ้าน, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน, กรรมการหมู่บ้าน, ประธานประชาคม, ประธานกลุ่ม, อสม., อช. ศอชต., และผู้นำด้านการพัฒนา ได้แก่ นายก อบต. สมาชิก อบต. ประธานสภา และหน่วยงานสนับสนุน เช่น กรมการพัฒนาชุมชน กรมการเกษตร สาธารณสุข และ กศน.

ผู้นำทั้ง 2 ฝ่าย ได้ทำงานร่วมกัน มีการประชุมสัญจรเวียนตามหมู่บ้านทุกเดือน ซึ่งแต่ละหมู่บ้าน จะนำแผนแม่บทชุมชนมาทบทวน เพื่อหาแนวทางการแก้ปัญหาด้วยตนเอง หรือช่วยกันแก้ปัญหาทั้งตำบล และการบริหารจัดการทางการเงิน โดยแผนแม่บทชุมชนนี้ได้ถูกผลักดันเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาตำบลของ อบต. ประมาณ 70% นอกจากนี้ยังมีการปรับปรุงโครงสร้างองค์กรเพื่อการบริหารพัฒนาที่สอดคล้องกับระบบการบริหารราชการจังหวัดแบบ

บูรณาการ CEO เริ่มตั้งแต่ในระดับรากหญ้า ประธานกลุ่มเป็น CEO ผู้ใหญ่บ้านเป็น CEO หมู่บ้าน กำนันเป็น CEO ตำบล

การกระจายอำนาจการปกครองในตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ได้กระจายอำนาจให้ผู้นำราชการในระดับรองลงมา ช่วยทำงานตัดสินใจแทนได้ เป็นผู้นำร่วมกันทั้งหมด อีกทั้งยังมีผู้นำชุมชน ผู้นำทางธรรมชาติในมิติต่างๆ ที่เลือกโดยชาวบ้านเอง มาร่วมผนึกกำลังพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้อยู่อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน

แผนแม่บทชุมชน ตำบลศรีสะเกษ

ในปี 2542 เป็นช่วงที่ ตำบลศรีสะเกษ เริ่มทำแผนแม่บทชุมชน จัดเวทีระดมความคิดเห็นของชาวบ้าน เริ่มด้วยว่า มีปัญหาอะไร และจะแก้ปัญหานั้นอย่างไร ช่วงปีแรก ๆ จะเก็บรายงานระดับตำบลไว้เป็นภาพรวม ต่อมาปี 2545 จึงเห็นว่าควรมีการเก็บรวบรวมข้อมูลสะท้อนให้ชาวบ้านเห็นข้อมูลรายหมู่บ้านที่ชัดเจน เช่น รายจ่าย รายได้ หนี้สิน จึงได้ร่วมกันออกแบบฟอร์มเก็บข้อมูลรายครัวเรือน แบบหน้าเดียว โดยมีรายการข้อมูลรวม เช่น ข้อมูลรายจ่ายในการผลิตก็เป็นภาพรวมไม่ได้แยกเป็นค่าปุ๋ย ค่ายา ค่าเมล็ดพันธุ์ โดยมีผู้นำทุกหมู่บ้าน ทั้งกำนัน ผู้ใหญ่

และ อบต. มาร่วมกันเป็นแกนกลางในการทำ ข้อมูลแผนแม่บทชุมชนนี้ เวียนกันไปประชุม สัมภาษณ์ตามแต่ละหมู่บ้าน บัณฑิตอาสาของทุน หมู่บ้าน ก็เข้ามาช่วยทำด้วย การทำงานจะไม่ เบียดเบียนเวลาทำมาหากินของชาวบ้าน ทำงาน เก็บรวบรวมข้อมูล จัดเวทีชาวบ้าน ให้สอดคล้อง กับวิถีชีวิต ส่วนใหญ่จะเป็นช่วงเย็นค่ำ ที่ทุกคนว่างจากงานกันแล้ว เช่น บางครั้งก็ใช้เวลาช่วง งานศพ ที่มีชาวบ้านมาร่วมงานกันมาก

หลังจากการจัดเก็บข้อมูล ได้จัดเวทีสรุป ข้อมูลเป็นรายหมู่บ้าน ในเวทีระดมความคิดเห็น ของชาวบ้าน จะมีทุกกลุ่มวัยมาเข้าร่วม ไม่ใช่เป็น เพียงเรื่องของผู้ใหญ่เท่านั้น ดังตัวอย่างที่มีเด็กใน ชุมชนคนหนึ่ง ได้สะท้อนปัญหาของครอบครัว ตนเองว่า พ่อแม่ชอบทะเลาะกัน นั่นถือเป็น

ปัญหาหรือไม่ หลังจากนั้นครอบครัวนี้ก็ให้เห็น ปัญหา และได้แก้ปัญหานั้นแล้ว

อีกตัวอย่างปัญหาหนึ่ง คือ มีชาวบ้านเสนอ ว่า ชีว ชีวขาย ตามท้องถนนในหมู่บ้านเป็น ปัญหา แต่อีกคนกล่าวว่า "ชีว ชีวขาย" ยังเอาไป ทำปุ๋ยได้ แต่ "ชีหมา" ที่ทำความสกปรกตามบ้าน คนอื่น หรือถนน นั้นสร้างความรำคาญให้กับ เพื่อนบ้าน สุดท้ายจึงเป็นปัญหาที่สำคัญ ที่แต่ละ ครอบครัวต้องดูแลสุขนัยของตนเองให้ดี

จะเห็นได้ว่า ทั้งสองปัญหาที่ยกตัวอย่างนี้ อาจดูเหมือนเป็นเรื่องเล็กน้อย เป็นเรื่องปกติใน ชีวิตประจำวัน แต่แท้จริงแล้ว สิ่งเหล่านี้ คือ ปัญหาที่สามารถแก้ไขให้ดีขึ้นได้ หากชาวบ้านทุกคนร่วมมือร่วมใจกัน โดยเริ่มที่ตนเอง ครอบครัว และชุมชน

ผลจากการเก็บข้อมูลในปี 2545 พบว่า ตำบลศรีสะเกษ มี

รายได้ รวม 107,531,318 บาท รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือน 57,884 บาท / ปี (เฉลี่ย 4,820 บาท / เดือน) รายได้เฉลี่ยต่อหัว 14,897 บาท / ปี

รายจ่าย รวม 85,893,883 บาท เฉลี่ยต่อครัวเรือน 46,204 บาท / ปี (เฉลี่ย 3,850 บาท / เดือน) แสดงให้เห็นว่า รายได้สูงกว่าค่าใช้จ่าย

หนี้สิน รวม 97,798,151 บาท เฉลี่ยต่อครัวเรือน 52,607 บาท / ปี แยกเป็นหนี้สิน ธกส. สูงสุด 66.13 ล้านบาท รองลงมาเป็นหนี้กองทุนหมู่บ้าน 14 ล้านบาท หนี้สหกรณ์การเกษตร 11.92 ล้านบาท นอกจากนั้นเป็นหนี้กองทุนต่าง ๆ

สำหรับกองทุนต่าง ๆ ในตำบล มีประมาณ 58 กองทุน (ยังไม่รวมกองทุนอาชีพต่าง ๆ) โดยมีกลุ่มออมทรัพย์ในทุกหมู่บ้าน เงินออมรวม 1,555,711 บาท กองทุนสวัสดิการชุมชน (เมนู 5) 12 หมู่บ้าน กองทุน กขคจ. 8 หมู่บ้าน กองทุนฌาปนกิจ 10 หมู่บ้าน กองทุนหมู่บ้านทุกหมู่บ้าน เงินกู้ พอช. กระจายไป 12 หมู่บ้าน กองทุนหมู่บ้าน 14 หมู่บ้าน มียอดเงินกองทุนรวมทั้งหมด 25,665,849 บาท

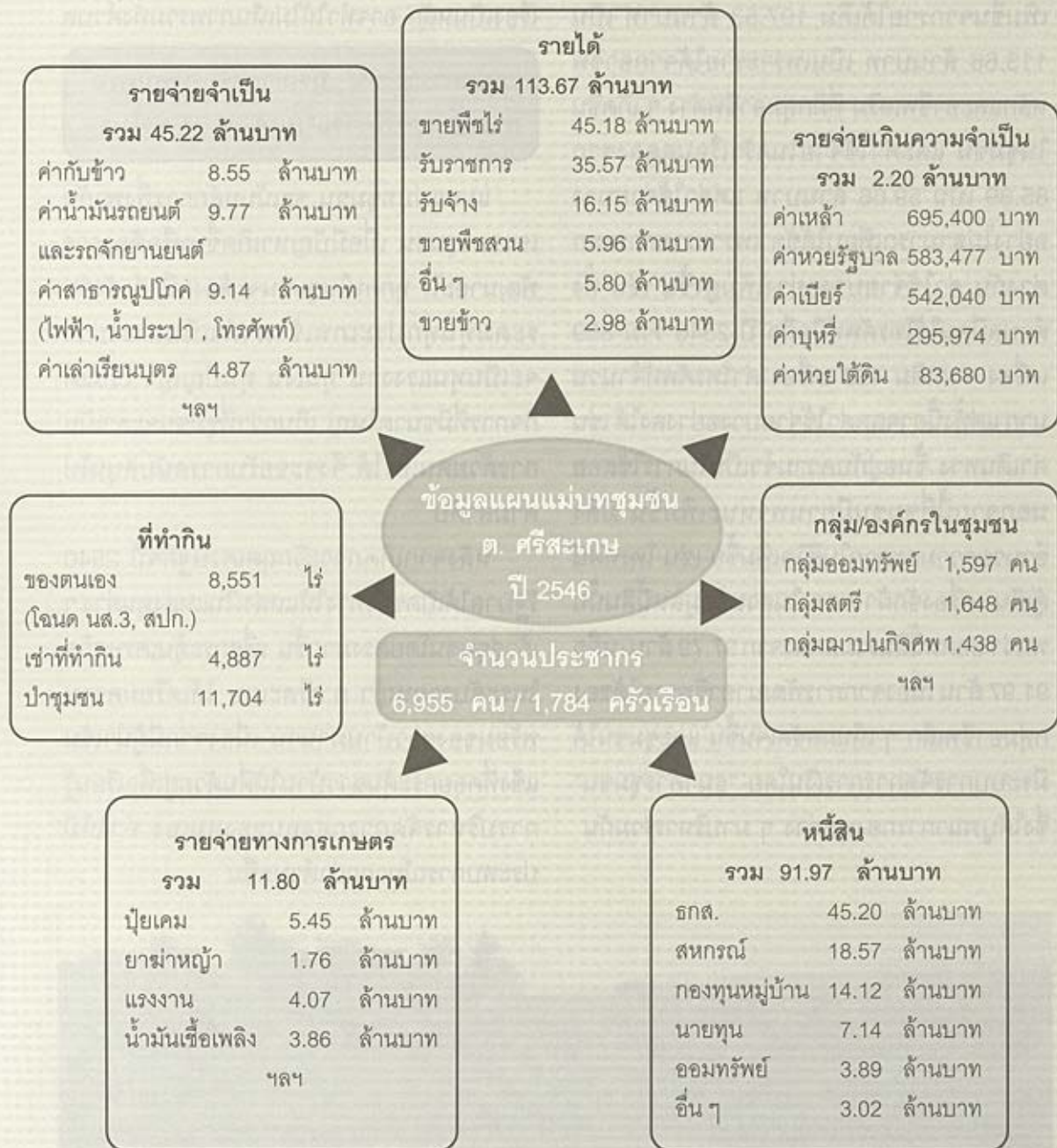

จากการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน ในปี 2545 ได้นำมาสู่การจัดทำแผนการแก้ไขปัญหาในด้านต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นแผนในการพัฒนาอาชีพรายได้เป็นกลุ่มเล็กตามสายเครือข่าย เพื่อนบ้าน หรือเป็นเจ้าของกิจการแล้ว ใช้แรงงานในชุมชน โดยใช้เงินทุนจากภายใน ซึ่งในบางหมู่บ้านได้มีการเชื่อมโยงกลุ่มต่างๆ เป็นธนาคารหมู่บ้าน เช่น หมู่บ้านศรีบุญเรือง ฯลฯ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน เช่น ผาซู้ แก่งหลวง ดอยเสมอดาว อุทยานแห่งชาติศรีน่าน ซึ่งบางหมู่บ้านได้มีการจัดที่พักแบบโฮมสเตย์ เช่น บ้านกิตินันท์ ฯลฯ การปรับวิถีการผลิต โดยลดการใช้สารเคมี ปลูกพืชหมุนเวียนตามฤดูกาล ปรับจากการปลูกข้าวโพด เลี้ยงสัตว์ เป็นการปลูกข้าวโพดเพื่อขายเมล็ดพันธุ์ / เก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ปลูกต่อเอง โดยไม่ต้องซื้อเมล็ดพันธุ์จากภายนอก

ในปี 2546 ได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลรายครัวเรือน ซึ่งได้ออกแบบใหม่ที่มีรายละเอียด

ข้อมูลมากขึ้น โดยใช้แบบสอบถามเพื่อสรุปเป็นภาพรวมในระดับหมู่บ้าน และระดับตำบล โดยคณะกรรมการหมู่บ้านจะรวบรวมข้อมูล แสดงไว้ที่ศูนย์ประจำหมู่บ้าน เพื่อให้ชาวบ้านได้ใกล้ชิดข้อมูลมากขึ้น ส่วนข้อมูลภาพรวมของทั้งตำบล จะแสดงไว้ที่ศูนย์เรียนรู้ชุมชน บ้านศรีบุญเรือง แผนแม่บทชุมชนทำให้รู้จักตนเอง รู้จักทุนชุมชน และวางแผนการดำเนินชีวิตได้อย่างยั่งยืนมากขึ้น ยิ่งเมื่อเปรียบเทียบข้อมูลจากแผนฯ ปี 2545 กับปี 2546 จะเห็นว่าปัญหาหนี้สิน ปัญหาด้านอาชีพ ปัญหาสาธารณูปโภค รวมถึงปัญหาการจัดการชุมชน ที่ชาวบ้านค้นพบจากการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนนั้น สามารถแก้ไขไปได้มาก ความยากจนของชาวตำบลศรีสะเกษลดลงในตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ด้วยกิจกรรมโครงการพัฒนาต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง หลังจากการทำแผนแม่บทชุมชน ตำบลศรีสะเกษนี้

ข้อมูลสำคัญจากการเก็บข้อมูล ปี 2546 ซึ่งได้จัดหมวดและรายละเอียดข้อมูลใหม่ เป็นดังนี้

ข้อมูลที่แสดงให้เห็นนั้น เป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญจากข้อมูลที่มีทั้งหมด ซึ่งยังมีข้อมูลหมวดอื่น ๆ อีก เช่น กลุ่มผู้ด้อยโอกาสในชุมชน 913 คน (ผู้สูงอายุ 654 คน) แหล่งน้ำใช้ สัตว์เลี้ยง ยานพาหนะ เครื่องใช้บัตรประกันสุขภาพ

เมื่อเปรียบเทียบ รายรับ รายจ่าย และหนี้สินของตำบลศรีสะเกษ พบว่า ปี 2546 นั้นมีรายได้เพิ่มขึ้นจากรายได้เดิม 107.53 ล้านบาท เป็น 113.66 ล้านบาท เป็นเพราะรายได้จากอาชีพหลักและอาชีพเสริม ที่มีกลุ่มอาชีพต่าง ๆ เกิดขึ้นในชุมชน และค่าใช้จ่ายในครัวเรือนลดลงจาก 85.89 เป็น 59.66 ล้านบาท แต่ค่าใช้จ่ายบางอย่างไม่สามารถเทียบได้ชัด เพราะรายการแตกต่างกัน ค่าใช้จ่ายบางอย่างเพิ่มสูงขึ้น เช่น ทั้งตำบลมีคนใช้โทรศัพท์มือถือ ปี 2546 รวม 859 เครื่อง จากเดิม 450 เครื่อง ค่าโทรศัพท์จำนวนมาก แต่ทั้งนี้อาจลดค่าใช้จ่ายบางอย่างลงได้ เช่น ค่าเดินทาง ขึ้นอยู่กับความจำเป็นในการใช้สอย นอกจากนี้ที่ชุมชนมียานพาหนะเพิ่มขึ้น มีสิ่งอำนวยความสะดวกในชีวิตเพิ่มขึ้น เช่น โทรศัพท์ ตู้เย็น เครื่องซักผ้า ฯลฯ ในส่วนข้อมูลหนี้สินนั้นพบว่า ยอดหนี้สินรวมลดลงจาก 97.79 ล้าน เหลือ 91.97 ล้าน เนื่องจากการพัฒนาอาชีพรายได้ของกลุ่มอาชีพเล็ก ๆ เห็นผลชัดเจนขึ้น และชุมชนได้มีระบบการจัดการการเงินโดย “ธนาคารชุมชน” ซึ่งได้บูรณาการกองทุนต่าง ๆ มาบริหารร่วมกัน

ตัวอย่างรูปธรรมกิจกรรมแก้ไขปัญหาความยากจนส่วนใหญ่เป็นข้อมูลที่ได้จากบ้านศรีบุญเรืองเป็นหลัก อาจทำให้ไม่เห็นภาพรวมทั้งตำบล

“ธนาคารชุมชน” บูรณาการกองทุนเพื่อการพัฒนาบริการแบบ ATM 24 ชั่วโมง

แผนแม่บทชุมชน จะเน้นหลักการพึ่งพาตนเองของชุมชน เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นหรือต้องการพัฒนาอะไร ทุกคนในชุมชนจะต้องผนึกกำลังกันระดมทุนทุกประเภทเข้ามาดำเนินการไม่ว่าจะเป็นทุนแรงงาน ทุนเงิน ทุนปัญญา เว้นแต่กิจการที่มีขนาดใหญ่ เกินกว่าที่ชุมชนจะดำเนินการด้วยตนเองได้ จึงจะขอรับการสนับสนุนไปตามลำดับ

หลังจากเกิดภาวะวิกฤตเศรษฐกิจปี 2540 รัฐบาลได้เปิดช่องทางให้แหล่งเงินแหล่งทุนต่าง ๆ เข้าสู่ชุมชนโดยตรงมากขึ้น เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจในระดับรากหญ้า ต.ศรีสะเกษ ได้เตรียมความพร้อมของชาวบ้านมานาน เนื่องจากมีผู้นำเข้มแข็งที่คอยกระตุ้นชาวบ้านให้ตื่นตัวอยู่เพื่อเรียนรู้การบริหารจัดการกองทุนของตนเอง ทำให้มีประสบการณ์มากกว่าตำบลอื่น

ตารางแสดงข้อมูลกลุ่มเงินกองทุนต่าง ๆ ภายในตำบลศรีสะเกษ

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	ออมทรัพย์	กองทุนชุมชน (เมนู 5)	กองทุน กขคจ.	กองทุน พอช.	กองทุน ณาปนกิจ	กองทุน หมู่บ้าน	กองทุนของกลุ่ม อาชีพต่าง ๆ
1	หัวเมือง	350,000	38,000	280,000	120,000	15,000	1,000,000	2,145,200
2	ข้าวก้อม	81,610	-	-	-	26,000	1,000,000	1,511,451
3	หนองห้า	120,500	-	-	120,000	-	1,000,000	2,329,831
4	ศรีบุญเรือง	180,000	75,000	-	170,000	25,000	1,000,000	2,901,000
5	หนองเตา	85,760	141,000	364,922	220,000	26,140	1,000,000	1,826,490
6	ทุ่งแล้ง	95,000	42,000	-	120,000	13,000	1,000,000	1,504,576
7	ใหม่	120,000	45,000	-	160,000	30,000	1,000,000	1,898,000
8	น้ำหก	88,560	34,000	-	160,000	-	1,000,000	1,316,260
9	หนองบัว	60,000	40,000	280,000	120,000	40,600	1,000,000	3,104,900
10	หนอง	56,390	35,000	280,000	120,000	13,384	1,000,000	2,934,900
11	ศรีสะเกษ	27,891	37,800	280,000	120,000	34,750	1,000,000	1,568,741
12	ก้อมก้อ	160,000	42,000	320,000	150,000	6,500	1,000,000	1,150,000
13	หนองผ้า	85,000	35,000	280,000	120,000	-	1,000,000	1,438,500
14	กิดินันท์	45,000	42,000	280,000	-	-	1,000,000	-
	รวม	1,555,711	606,800	2,364,922	1,700,000	230,374	14,000,000	25,665,849

จากกลุ่มออมทรัพย์และกองทุนต่าง ๆ ที่มีอยู่ในหมู่บ้าน ทั้งที่เป็นเงินออมจากภายในชุมชนและเงินสนับสนุนจากภายนอก บ้านศรีบุญเรืองได้เป็นต้นแบบในการนำกองทุนต่าง ๆ เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน กองทุนสวัสดิการ กองทุนอาชีพต่าง ๆ กองทุนแก้ไขปัญหาความยากจน (กข.คจ.) สินเชื่อจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน กองทุนสงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้าน ฯลฯ มาบูรณาการเป็นกองทุนเดียวกัน เป็น “ธนาคารชุมชน” โดยแต่ละกลุ่มซึ่งคงมีบัญชีแยกที่กลุ่มของตนเอง แต่ในด้านการเงินแล้วนำมาบริหารร่วมกัน โดยมีคณะกรรมการจากตัวแทนกลุ่มต่าง ๆ รวม 15 คน ใช้ที่ทำการที่ศูนย์สาริตการตลาด ถ้าหากสมาชิกประสบปัญหาความเดือดร้อน เร่งด่วน

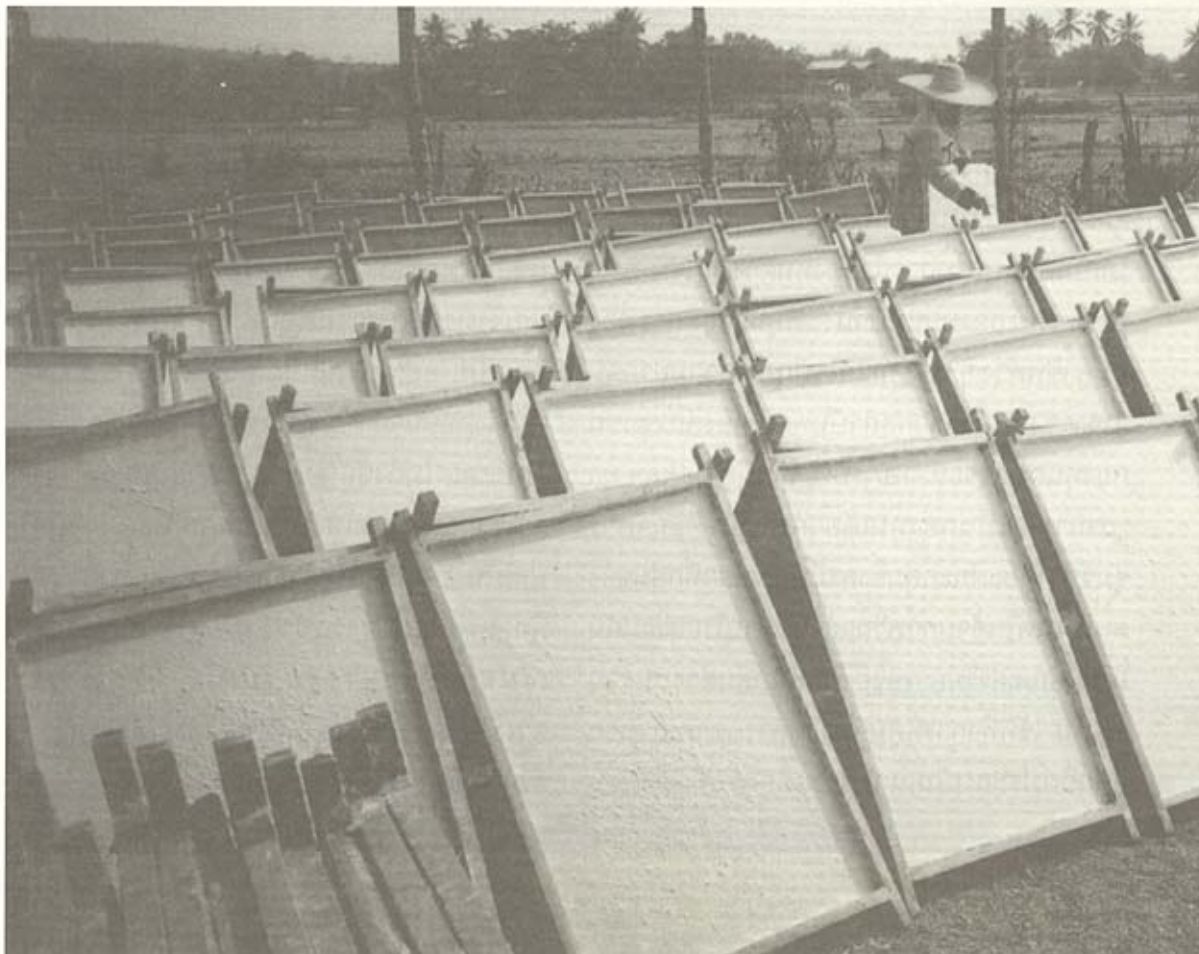
เช่น เจ็บป่วยหนักต้องไปโรงพยาบาล ได้รับอุบัติเหตุ บุคคลในครอบครัวเสียชีวิต ฯลฯ สามารถใช้บริการยามฉุกเฉินได้ตลอด 24 ชั่วโมง โดยการติดต่อที่ประธานหรือற்றுญิก สามารถนำเงินไปได้โดยไม่ต้องทำสัญญาและไม่คิดดอกเบี้ย อย่างกรณีที่มีผู้เสียชีวิตเมื่อจัดงานศพแล้วจึงค่อยนำมาคืน ส่วนกรณีที่ต้องใช้เงินฉุกเฉินแต่ไม่ถึงขั้นเร่งด่วน / สำคัญมาก ๆ เช่น ค่าใช้จ่ายช่วงเปิดเทอม สามารถกู้โดยมีบุคคลค้ำประกัน 2 คน หากไม่สามารถชำระคืนภายในช่วงที่กำหนด ก็สามารถมาผ่อนได้ **การจัดการเงินของธนาคารชุมชนเน้นเหตุผลความจำเป็น ความน่าเชื่อถือของสมาชิกมากกว่าข้อระเบียบบังคับ**

ธนาคารชุมชนได้ร่วมลดเงื่อนไขข้อจำกัดของเงินที่มาจากแหล่งทุนภายนอก เช่น กองทุนหมู่บ้านมีระเบียบกลางว่าทั่วไปกู้ได้ไม่เกิน 20,000 บาท ระยะเวลาชำระคืนไม่เกิน 1 ปี กรณีสมาชิกกู้เงินไปเลี้ยงวัว 20,000 บาท เมื่อครบกำหนดการชำระคืนตามระเบียบกองทุนหมู่บ้าน วัวยังไม่โตพอที่จะขายได้ ทางธนาคารชุมชนจะใช้หนี้ทางบัญชีให้ก่อน ถ้ามีเงินออมอยู่ในกลุ่มออมทรัพย์แล้ว 12,000 บาท ธนาคารก็จ่ายหนี้คืนเพิ่มให้ 8,000 บาท ทำให้สมาชิกมีหนี้ลดลง โดยไม่ต้องไปกู้นอกระบบ มาชำระคืนกองทุนหมู่บ้าน ไม่เกิดกรณีการหมุนหนี้ระหว่างกองทุนต่าง ๆ โดยที่คณะกรรมการไม่ได้รับทราบ

การออมก็ให้ฝากออมที่ธนาคารชุมชนทีเดียว โดยไม่ต้องเงินออมหลาย ๆ กลุ่ม และการ

กู้ก็เสนอกู้ที่ธนาคารชุมชนเช่นเดียวกัน คณะกรรมการทำหน้าที่บริหารเงินที่มาจากหลายกลุ่มธนาคารชุมชนได้ทำให้กลุ่มอาชีพย่อย ๆ ในชุมชนได้ใช้เงินลงทุนตามความจำเป็นอย่างเพียงพอ โดยไม่ต้องไปกู้จากหลายแห่ง หรือได้รับเงินกู้ตามสัดส่วนเงินออม แต่ธนาคารจะพัฒนาความเป็นไปได้ความพร้อมของกิจการที่ดำเนินการและความน่าเชื่อถือของสมาชิก กลุ่มอาชีพย่อยๆที่ใช้เงินกู้จากธนาคารชุมชนได้แก่ กลุ่มทำเหมม โรงงานกระดาษสา กลุ่มเลี้ยงวัว กลุ่มเลี้ยงไก่ กลุ่มทำขนม ฯลฯ

รูปแบบธนาคารชุมชน จากบ้านศรีบุญเรือง ได้ขยายไปสู่หมู่บ้านอื่นในตำบล ซึ่งได้ขยายการเรียนรู้ไปโดยการประชุมสภาผู้นำที่หมุนเวียนไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ

อาชีพหลากหลายเปิดช่องทางทำมาหากิน

จากกระบวนการทำแผนแม่บทชุมชนทำให้เห็นช่องทางในการพัฒนาอาชีพที่หลากหลาย บางอาชีพเป็นอาชีพดั้งเดิมในชุมชน บางอาชีพก็เกิดจากการไปดูงาน เรียนรู้จากที่อื่นแล้วกลับมาทำ ลักษณะเฉพาะของกลุ่มอาชีพในบ้านศรีบุญเรือง คือ เป็นกลุ่มเล็ก ๆ ตามเครือข่ายหรือเพื่อนบ้าน หรือเป็นเจ้าของรายเดียว จ้างแรงงานในชุมชน หรือรวมกลุ่มเพื่อซื้อวัสดุหรือขายรวมกัน แต่แยกกันทำ บริการแบบกิจการในครอบครัว ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มอาชีพที่อื่น เช่น ที่ตำบลน้ำเกีฮัน ซึ่งจัดเป็นโครงการของชุมชนที่มีสมาชิกมาถือหุ้น ตัวอย่างของกลุ่มอาชีพที่หลากหลายในบ้านศรีบุญเรือง ได้แก่

กลุ่มดอกไม้แห้ง งานศพ

สมาชิกของกลุ่มจะเป็นเครือญาติกัน รวมทั้งแม่บ้านในชุมชนที่จะรับของไปทำในยามว่าง วัตถุประสงค์จะใช้กระดาษสาของโรงงานที่อยู่ในชุมชนนี้เอง ดอกไม้แห้งส่วนใหญ่จะนำไปประดิษฐ์พวงหรีดใช้ในพิธีงานศพ มีถึง 6 กลุ่มเพราะใช้กันมาก ในชนบททางเหนือให้ความสำคัญกับงานศพอย่างมาก จะเห็นถึงความช่วยเหลือเกื้อกูลสามัคคีกันในชุมชน จากจุดเริ่มแรกที่มีคนมาสอนทำดอกไม้แห้ง สมาชิกกลุ่มก็มีความสนใจที่จะพัฒนารูปแบบขึ้นเรื่อยๆสินค้าจะส่งขายทั้งในเมืองและต่างจังหวัด เช่น จ.เชียงราย, จ.อ่างทอง เนื่องจากสมาชิกมีญาติพี่น้องอยู่ที่นั่น จนธุรกิจนี้ไปได้ด้วยดี สร้างรายได้เสริมให้กับคนในชุมชน สมาชิกกระจายกันทำดอกไม้แห้งมีอยู่ 36 คน กลุ่มทำขนม "หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์"

จากการระดมปัญหา การแปรรูปผลิตภัณฑ์ของชุมชนที่หมู่บ้านมีการเลี้ยงสัตว์มาก โดยเฉพาะสุกร ชาวบ้านต้องการแปรรูปให้มีมูลค่าเพิ่มมากขึ้น จึงไปขอให้หน่วยงานต่าง ๆ มาสนับสนุนวิชาการและงบประมาณ จึงมีเครื่องแปรรูปอาหารทำขนม หมูยอ เป็นผลิตภัณฑ์ของตำบลที่สะอาดถูกสุขลักษณะ สร้างชื่อเสียงให้กับชุมชน ยอดขายวันละประมาณ 2,500 บาท ขณะนี้มีสมาชิกที่ร่วมกันทำ 13 คน มีรายได้คนละประมาณ 200 บาท / วัน

กลุ่มทำอาหาร และขนบ

เป็นลักษณะของธุรกิจในครัวเรือน ที่ครอบครัวไหนสนใจทำอะไร กำนันก็จะสนับสนุนให้ไปฝึกอบรม และให้ทุนกู้ยืมประกอบอาชีพ จากธนาคารชุมชน เช่นกัน เช่น บางครอบครัวทำขนมจีน มีอุปกรณ์ เครื่องมือพร้อม ใช้สะดวก รวดเร็ว ได้ผลผลิตจำนวนมาก ส่งขายครบวงจรทั้งชุดอาหาร ขนมจีน แกงน้ำยา ทั้งในและนอกหมู่บ้าน

บางครั้งลูกค้าสั่งจำนวนมาก ก็ทำไหวเพราะมีความชำนาญ ซึ่งบางทีก็จะจ้างคนในชุมชนมาช่วยงานบ้าง ส่วนบางครอบครัวทำขนมทองม้วน สร้างรายได้ในครัวเรือนอีกทางหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีกลุ่มแม่บ้าน รับทำอาหารตามงานต่าง ๆ ไม่ว่าจะป็นงานบุญ งานศพ ฯลฯ เป็นอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ อีกทั้งยังเป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน

คุณคม และคุณณัฐยาพร ก็น้อย สองสามีภรรยาที่ขยันทำมาหากินทำอาชีพหลายอย่าง โดยอาชีพหลัก คือ การทำเส้นขนมจีนลงทุน เครื่องจักร 55,000 บาท ซื้อแป้งจากที่น่านกิโลกกรัมละ 10 บาท แป้ง 10 กิโลกรัม ทำขนมจีนได้ 17 - 20 กิโลกรัม ขายกิโลกรัมละ 12 บาท นอกจากขายเส้นขนมจีนแล้วยังทำน้ำยา / น้ำเงี้ยว ขายพร้อมกันด้วย ไปขายที่ตลาดน่าน้อย ให้แม่ค้าไปขายอีกต่อหนึ่ง

นอกจากทำเส้นขนมจีนแล้ว ครอบครัวนี้ยังปลูกพริก ผักกาด และปลูกข้าวโพดเพื่อเมล็ดพันธุ์ และกำลังจะเลี้ยงหมู เพื่อจะได้นำมูลหมูมาหมักทำแก๊สชีวภาพใช้ในการต้มน้ำทำเส้นขนมจีน โดยไม่ต้องไปเก็บฟืน และเหลือจากทำแก๊สก็จะป็นปุ๋ยอย่างดีด้วย

“โรงงานกระดาษ”

ธุรกิจเล็ก ๆ กลางท้องทุ่ง

จากเดิมเคยมีโรงงานกระดาษขนาดใหญ่ มีชื่อเสียงตั้งอยู่ที่หมู่บ้านก้อมก้อ ต.ศรีสะเกษ ต่อมาธุรกิจได้เล็กลง ที่ด้อย เพชรพ่วง ซึ่งอยู่ในหมู่บ้านศรีบุญเรือง ก็สนใจที่จะทำอาชีพนี้อย่างจริงจัง จึงได้ไปเข้าร่วมฝึกอบรม และกู้เงินจากธนาคารชุมชนไปลงทุน 50,000 บาทเพื่อสร้างโรงงานตนเอง อยู่กลางทุ่งนาของหมู่บ้าน พื้นที่

เดิมเป็นสวนมะขาม (มีบ่อพักน้ำเสีย) ในช่วงเริ่มต้น การศึกษาออกโรงเรียน (กศน.) ให้การสนับสนุนความรู้ในการทำกระดาษ

ปัจจุบันเป็นโรงงานกระดาษเล็ก ๆ มีลูกจ้าง 6 คน ซึ่งเป็นคนในชุมชนนี้เอง มาทำงานรับจ้างรายวัน และรับค่าตอบแทนตามชิ้นงาน แผ่นละ 50 สตางค์ ส่งขายแผ่นละ 4 บาท วัตถุประสงค์ คือปอสา มาจากในพื้นที่เอง แต่ไม่เพียงพอ ระยะเวลาจึงซื้อปอสา จากประเทศลาวมาใช้ และ

มีคุณภาพดีกว่า ราคาปอสา กิโลกรัมละ 17-20 บาท 1 กิโลกรัม จะผลิตกระดาษสาได้ 15 แผ่น ใน 1 วันสามารถผลิตได้ประมาณ 1,200 แผ่น ส่งขายที่ จ.เชียงใหม่ สามารถขายได้คล่อง ไม่มีปัญหาเรื่องตลาด โรงงานกระดาษสา จึงเป็นหนึ่งในความภูมิใจของชุมชน

ป้าบัวไซ ธรรมรักษ์ และป้าปี อ้นยะ ป้าทั้งสอง อายุใกล้ 60 ปี เดิมเคยมีอาชีพทำนา ช่วงนี้ไม่ค่อยได้ทำแล้ว ปล่อยให้ลูกหลานทำแทน แล้วมาทำงานที่โรงงานกระดาษสา ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากบ้าน สามารถเดินมาทำงานได้ ป้าทั้งสองคน ช่วยกันแยกเปลือกปอสาที่ติดกับใยปอออกให้หมด เริ่มทำงานช่วง 8 โมงกว่า ถึง 5 โมงเย็น ได้ค่าจ้างวันละ 70-80 บาท แม้จะเป็นรายได้ที่ไม่มาก แต่ป้าเห็นว่า งานไม่ได้หนักอยู่ว่าง ๆ ก็เลยมาทำ

พี่หยุด เป็นหนึ่งในกรรมการธนาคารชุมชน ทำอาชีพหลายอย่าง เช่น ปลุกข้าวโพด ปลุกถั่วเหลือง เลี้ยงวัว และมาทำงานรับจ้างที่โรงงานกระดาษสาด้วย ทำได้วันละประมาณ 300 กว่าแผ่น ได้แผ่นละ 50 สตางค์ ก็ประมาณ 150 กว่าบาท พี่หยุดได้ทำบัญชีรับจ่ายของครัวเรือนต่อเนื่อง ขณะนี้มีรายจ่ายเดือนละประมาณ 3,500 บาท รายได้มีทั้งที่เข้ามาประจำ และขายข้าวโพดเป็นครั้ง ๆ เห็นว่าตัวเองพออยู่พอกิน และเหลือเก็บในธนาคารชุมชนส่วนหนึ่ง พี่หยุดเห็นว่า "การทำแผนชุมชน ทำให้คนยากจน ได้มีโอกาสในการทำมาหากินมากขึ้น มีกองทุนช่วยเหลือและทำให้ลดการใช้สารเคมี"

หากดูโดยรวมกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ล้วนเป็นลักษณะของเครือข่าย และเพื่อนบ้าน มารวมตัวกันทำเป็นกลุ่มเล็ก ๆ 3 - 5 คน หรือเป็นเจ้าของธุรกิจชุมชน และมีคนในชุมชนเป็นแรงงานทำช่วยเหลือพึ่งพากัน ทั้งเป็นอาชีพหลักและอาชีพเสริม จะเห็นว่าลักษณะกลุ่มเป็นกลุ่มย่อยเล็ก และเลือกทำในสิ่งที่ชอบ มีความถนัด ความชำนาญ และได้รับการส่งเสริมที่ดี นั้นทำให้แต่ละคนมีรายได้เพิ่มขึ้น กลุ่มและชุมชนอยู่ได้อย่างเข้มแข็ง มีทุนหมุนเวียนอยู่ในชุมชน มีเศรษฐกิจที่ดี ซึ่งต่างจากการทำกลุ่มอาชีพ/วิสาหกิจชุมชนขนาดใหญ่ ที่มีภาระในการจัดการสูง ใช้เวลามาก ผลตอบแทนไม่ค่อยคุ้มค่า เช่น ที่บ้านศรีบุญเรือง เคยมีกลุ่มอาชีพทำหน่อไม้อัดبيب ซึ่งสมาชิกแต่ละคนต้องช่วยกันไปเก็บหน่อไม้บนภูเขา นำกลับมาทำร่วมกัน เมื่อขายรวมกันแล้วก็ได้กำไรไม่มาก เมื่อแบ่งรายคนแล้วยังได้คนละไม่กี่บาท เวลาว่างความถนัดของแต่ละคนก็ไม่ค่อยเหมือนกัน การทำเป็นกลุ่มใหญ่อาจได้ผลในด้านสังคมที่มาทำงานร่วมกัน แต่ในด้านเศรษฐกิจแล้วได้ผลน้อย เมื่อถามต่อว่ากลุ่มอาชีพย่อย ๆ เหล่านี้คืนทุนให้ชุมชนอย่างไร กำนันเกษตร อธิบายว่า ทุกกลุ่มใช้เงินกู้จากธนาคารชุมชน เมื่อกิจกรรมกลุ่มไปได้ดีชำระคืนเงินต้นและดอกเบี้ย ผลกำไรก็จะนำไปจัดเป็นสวัสดิการชุมชน ในด้านต่าง ๆ เช่น ทุนการศึกษา เวลาที่ผู้นำไปประชุมข้างนอกก็เบิกค่าใช้จ่ายได้วันละ 100 บาท เป็นต้น

ทุนทรัพยากรธรรมชาติ...ทุนชีวิต

ตำบลศรีสะเกษ ทั้ง 14 หมู่บ้าน มีความหลากหลายทางธรรมชาติ มีการจัดดูงานและไปพักผ่อนสำหรับทุกคน อยู่ในอุทยานแห่งชาติศรีน่านที่อุดมสมบูรณ์ และมีแหล่งท่องเที่ยว คือ ผาขี้และผาห้าสิงห์ ซึ่งสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้ หมู่บ้านตั้งอยู่บนพื้นที่ราบลุ่มริมลำน้ำแห้ง และลำน้ำกาด จึงเหมาะเป็นพื้นที่เกษตรกรรม นอกจากนี้ยังมีป่าไม้อยู่จำนวนมากที่ชาวบ้านสามารถเข้าไปเก็บพืชพรรณ สมุนไพร อาหารป่า มากินได้ เช่น เห็ด หน่อไม้ ดังที่ชาวบ้านรวมกลุ่มกันทำหน่อไม้ปิ้งขาย ก็ได้จากผืนป่าแห่งนี้ไม่เคยขาด แต่บางคนก็รักษา บางคนกลับทำลาย พอมีเวทีชาวบ้านพูดคุยเรื่องนี้หลายครั้ง จนเกิดกฎ กติกาในการดูแลรักษาป่าร่วมกัน แผนชีวิตชุมชนทำให้ชาวบ้านมีความรักและหวงแหนในธรรมชาติและบ้านเกิดมากขึ้น เกิดโครงการป่าชุมชนขึ้นในแต่ละหมู่บ้าน ให้รู้จักปลูกและฟื้นฟูป่าไม้เสื่อมโทรม การทำไร่เลื่อนลอยลดลงและมีการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าหายาก ทางชุมชน ยังไม่ได้เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับป่า เช่น การประมาณการใช้สอยจากป่า ฯลฯ แต่ชาวบ้านจะรู้จักทุนทางธรรมชาติอันเก่าแก่นี้อย่างดี ซึ่งหล่อเลี้ยงชีวิตชาวตำบลศรีสะเกษ สืบมารุ่นลูกรุ่นหลาน

"เกษตรกรรม" อาชีพหลักของชุมชน

ด้วยสภาพพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การทำเกษตรกรรม ชาวบ้านจึงประกอบอาชีพนี้ มา

ตั้งแต่บรรพบุรุษ ส่วนใหญ่จะปลูกข้าวโพด ถั่วเหลือง และข้าวเป็นหลัก นอกจากนี้แต่ละครัวเรือนยังปลูกพืชผักสวนครัวไว้กินเอง เหลือจากกินก็ขาย เป็นการลดรายจ่าย-เพิ่มรายได้ รายได้ส่วนใหญ่จึงมาจาก การขายพืชสวน (5,969,760 บาท) พืชไร่ (45,181,907 บาท) และข้าว (2,985,500 บาท) ทั้งนี้ เพราะมีแหล่งน้ำธรรมชาติ และแหล่งน้ำทางการเกษตรรองรับ ได้แก่ อ่างเก็บน้ำ 4 แห่ง ฝาย 6 แห่ง บ่อน้ำตื้น 617 บ่อ สระน้ำ 495 แห่ง ส่วนน้ำกินน้ำใช้ก็มีประปาและถังเก็บน้ำฝน ซึ่งต้นทุนน้ำจะถูก ยูนิตละ 1 บาท ซึ่ง อบต. ได้เข้ามาช่วยสนับสนุน นอกจากนี้ยังมีกลุ่มเกษตรกร เลี้ยง วัว ควาย หมู ไก่ เป็ด และปลา อีกด้วย

ในการทำแผนชีวิตชุมชนปี 2546 ได้แจกแจงรายละเอียดข้อมูลทางด้านการเกษตรให้ชาวบ้านเห็นการใช้จ่ายของตนเอง ไม่ว่าจะเป็น ค่าปุ๋ย ค่ายา ค่าอาหารสัตว์ รวมแล้วรายจ่ายทางการเกษตรเป็นเงิน 11,802,731 บาท และรายจ่ายเลี้ยงสัตว์เป็นเงิน 446,335 บาท นอกจากนี้ยังได้สำรวจวิธีการขยายผลผลิตอีกด้วย จะพบว่าชาวบ้านขายให้พ่อค้าที่มารับซื้อไป 1,114 ราย รองลงมาจึงจะขายให้กลุ่มเกษตรกร 124 ราย ซึ่งการเกษตรกรรมในชุมชนจึงถูกแทรกแซงโดยแหล่งทุนภายนอกส่วนหนึ่ง

จากการทำแผนแม่บทชุมชน ได้ทำให้เกิดการปรับวิถีการผลิต บางส่วนหันมาใช้ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยชีวภาพ แต่ยอดการใช้ปุ๋ยเคมียังสูงอยู่ ปลูกพืชหมุนเวียนตามฤดูกาล เริ่มผลิตเมล็ดพันธุ์ตัวเอง เหลือง และเมล็ดพันธุ์ข้าวโพดเอง

ศูนย์สาธิตการตลาด

จากเวทีแผนแม่บทชุมชน พบว่าชาวบ้านซื้อของกินของใช้ในราคาแพง ถูกพ่อค้าคนกลางเอาไรต์เอาเปรียบในการขายผลผลิต ไม่มีสถานที่จัดจำหน่าย จึงได้ระดมทุนจัดตั้งศูนย์สาธิตการตลาดขึ้นโดยระดมทุนจากสมาชิกและของบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐและ พอช. ปัจจุบันศูนย์ได้จัดจำหน่ายสินค้าในราคาถูก มีปืมน้ำมัน และมีสินค้าผลผลิตในชุมชนวางขายบ้าง ซึ่งศูนย์จะมีเวลาปิดทำการเพื่อให้ร้านค้าในชุมชนได้ขายของเช่นกัน เป็นการพึ่งพากันในชุมชน ยอดขายศูนย์สาธิตการตลาดวันละ 1,500-3,000 บาท จ่ายค่าตอบแทนคนขาย เดือนละ 3,000 บาท มีกำไรปีละประมาณ 80,000 บาท ที่ทำการศูนย์สาธิตการตลาดเป็นจุดศูนย์กลางของชุมชน ขณะนี้ได้จัดให้มีสภากาแฟ เพื่อให้ชาวบ้านได้มาดื่มกาแฟพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน โดยศูนย์ฯจัดเครื่องดื่มไว้บริการ ค่าใช้จ่ายแล้วแต่จะบริจาคกัน มีคนมานั่งพูดคุยวันละประมาณ 15 - 20 คน

ศูนย์การเรียนรู้บ้านศรีบุญเรือง

ในอดีตที่ผ่านมาการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันจะเกิดตามสถานที่ต่าง ๆ เช่น ใต้ต้นไม้ การไปทำไร่ทำนา โดยนำภูมิปัญญาของชาวบ้านที่มีอยู่มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันทำให้เกิดกลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มเหมือง กลุ่มฝาย กลุ่มสมาชิก กลุ่มผีบ้านผีเรือน ฯลฯ หลังจากเรียนรู้ร่วมกันแล้ว ไม่ได้บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร และนำไปปฏิบัติความรู้ที่ได้ก็สูญหายไป

ดังนั้นจึงได้มีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลศรีสะเกษขึ้นเมื่อปี 2545 เพื่อให้ชาวบ้านทุกเพศ ทุกวัย ทุกกลุ่มอาชีพของแต่ละหมู่บ้านมาทำกิจกรรมร่วมกันและเก็บองค์ความรู้ข้อมูลภูมิปัญญาต่างๆรวมไปถึงข้อมูลผู้รู้ ปราชญ์ ผู้นำการพัฒนาในอำเภอในสาขาต่าง ๆ เพื่อให้ชาวบ้านและชุมชนรุ่นหลังได้มาศึกษาได้ทุกเรื่องที่เกิดขึ้นในชุมชน

ศูนย์การเรียนรู้ได้ถ่ายทอดประสบการณ์ทำแผนชีวิตชุมชนเกิดวิทยากรท้องถิ่นสู่ระดับชาติ ขยายองค์ความรู้ที่มีอยู่หมู่บ้านศรีบุญเรืองไปสู่หมู่บ้านตำบลและอำเภอใกล้เคียงให้เห็นรูปธรรมที่ชัดเจนขึ้น

“แฟนชุมชน”

กระบวนการเรียนรู้สู่การลดปัญหาความยากจนของคนน้ำเกี๊ยน
ตำบลน้ำเกี๊ยน กิ่งอำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

แฟนชุมชน

ชีวิตชุมชน

“แฟมชุมชน”

กระบวนการเรียนรู้สู่การลดปัญหาความยากจนของคนน้ำเกี๋ยน

ตำบลน้ำเกี๋ยน กิ่งอำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

แฟมเพื่อชุมชน

“ตอนที่ยังไม่มีแผนชุมชน พวกเราทำงานกัน สะเปะสะปะ ทำตามโครงการที่เบื้องบนสั่งมา เมื่อมีการทำแผนชุมชนทำให้ได้วิเคราะห์ตัวเอง รู้ที่มาที่ไปของเรื่องที่เราทำ ถ้ามีโครงการหรืองบประมาณมาจากภายนอกเราก็มาพูดคุย ร่วมกันว่าจะจัดให้เข้ากับแผนที่เราวางไว้อย่างไร”

ก้านันคำมูล ดีพรมกุล กล่าวถึงผลที่เกิดขึ้นจากการทำแผนชุมชนในเวที ประชุมโนโบสถ์วัดโป่งคำ (1 ก.พ. 47) ส่วน อ.ชูศิลป์ สารรัตน์ะ ประธานองค์กรพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน ตำบลน้ำเกี๋ยน ซึ่งถือเป็นองค์กรแกนกลางในการพัฒนาของตำบลน้ำเกี๋ยน ได้กล่าวเสริมต่อที่เห็นภาพได้ชัดขึ้น “เดิมเราไม่ได้มีการวิเคราะห์ชุมชน ศึกษาข้อมูลที่แท้จริง ทำมาหากินกันไปทำตามกระแส ตอนหลังรู้ตัวว่ายิ่งทำยิ่งจน ทรัพยากรที่มีก็ยิ่งเสื่อมโทรม เมื่อได้วิเคราะห์ร่วมกันจึงเห็นได้ว่าปัญหาของชุมชนเชื่อมโยงกัน ทุกปัญหา ปัญหาหลักของน้ำเกี๋ยนเริ่มจากการตัด

ไม้ทำลายป่า โยงกับปัญหาความแห้งแล้ง ยาเสพติด และการพนัน การทำแผนชุมชนของตำบลน้ำเกี๋ยนเริ่มจากที่มูลนิธิอีกเมืองน่าน เข้ามาสนับสนุน เมื่อปี 2542 ทำให้เกิดการพูดคุยร่วมกัน เก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ปัญหาจัดหมวดหมู่ ศักยภาพที่เรามีอยู่ นำสิ่งดี ๆ ภูมิปัญญามาปรับใช้ รวมทั้งการใช้วิกฤตปัญหาของชุมชนให้เป็นโอกาสที่จะมาร่วมกันแก้ไขปัญหาเกิดกลุ่มต่าง ๆ วิจัยตัวเอง จากครอบครัว คุ้ม คุ้มบ้าน จนเชื่อมโยงกันเป็นองค์กรพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เป็นแกนกลางในการทำงานร่วมกันของชุมชน”

รู้จักตำบลน้ำเกี๋ยน

น้ำเกี๋ยนเป็นตำบลเล็ก ๆ ตั้งอยู่ที่กิ่งอำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ห่างจากตัวกิ่งอำเภอเพียง 3 กิโลเมตร และห่างจากตัวจังหวัด 5 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 86 ตารางกิโลเมตร มีหมู่บ้าน 5 หมู่บ้าน คือ บ้านน้ำเกี๋ยนใต้ บ้านน้ำเกี๋ยนเหนือ บ้านต้นกอก บ้านใหม่พัฒนา และบ้านใหม่

สันติสุข ผู้อยู่อาศัย 657 หลังคาเรือน 749 ครัวเรือน ประชากร 2,677 คน ส่วนใหญ่เป็นคนดั้งเดิม อาศัยสืบลูกสืบหลานมานานกว่า 100 ปี มีความเป็นเครือญาติกันเป็นส่วนใหญ่ มีตระกูลใหญ่ ๆ อยู่ประมาณ 10 ตระกูล นามสกุลส่วนใหญ่ขึ้นต้นด้วย "ดี" บางตระกูลก็ขึ้นต้นด้วย "เกียน" นอกเหนือจากเครือญาติแล้วการศรัทธาวัดเดียวกัน คือ วัดโป่งคำ ก็เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านเกียน รวมทั้งการนับถือผีปู่ย่า เดียวกัน โบสถ์คริสต์ วัดมนธรรม ประเพณี กลุ่มเสี้ยว (กลุ่มที่เกิดปีเดียวกัน) ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวความผูกพันของคนในชุมชน

สภาพพื้นที่ตำบลน้ำเกียน ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่สูง มีที่ราบสำหรับเพาะปลูกอยู่ระหว่างหุบเขาจำนวนไม่มาก และขาดแหล่งน้ำในการเพาะปลูก แต่อาชีพส่วนใหญ่ของชาวบ้านเกียน ร้อยละ 80 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยมีอาชีพหลักทำนาประมาณครึ่งหนึ่ง 200 ครัวเรือน ทำไร่ข้าวโพด 110 ครัวเรือน ไร่จำจ่าง 110 ครัวเรือน ทำสวน 43 ครัวเรือน ค้าขาย 17 ครัวเรือน และรับราชการ 26 ครัวเรือน แม้ส่วนใหญ่จะมีอาชีพทำนา แต่มีพื้นที่ทำนาร่วมกันเพียง 830 ไร่ แต่ละครัวเรือนส่วนใหญ่มีที่นาไม่เกิน 3 ไร่ ผลิตข้าวเหนียวเพียงพอต่อการบริโภคภายในตำบลเท่านั้น ครัวเรือนส่วนใหญ่จะมีอาชีพหลายอย่างหมุนเวียนทำตามฤดูกาลทั้งการทำนา ทำไร่ข้าวโพด ไร่จาดำ ปลูกถั่วเหลือง ถั่วเขียว ไร่จำจ่าง ตลอดจนการเลี้ยงวัว เลี้ยงหมู ปลูกผัก เป็นอาชีพเสริม

กระบวนการทำแผนชุมชนน้ำเกียน

ในช่วงประมาณ ปี 2532 ชาวบ้านเกียนประสบปัญหาค่อนข้างรุนแรงจากสภาวะภัยแล้งทำนา ทำไร่ไม่ได้ผล หลายคนขายที่ดินให้กับนาย

ทุนในราคาถูก จำนวนที่ดิน กู้เงินจากแหล่งทุนต่าง ๆ บางส่วนก็หาทางปลดหนี้ด้วยการเพิ่มผลผลิตในการเกษตร ให้มากขึ้น เริ่มใช้ยาฆ่าหญ้า เพื่อให้ทำงานได้มากขึ้น การพนันก็แพร่ระบาดหนัก ยิ่งทับถมให้ปัญหาต่าง ๆ รุนแรงขึ้น ส่งผลกระทบต่อกันเป็นลูกโซ่ จากปัญหาตัดไม้ทำลายป่า สูญเสียแล้ง หนี้สิน ติดการพนัน ติดยาเสพติด อาชญากรรม ศิลธรรมเสื่อม บางส่วนก็อพยพไปทำงานต่างจังหวัด เด็ก ๆ ขาดการดูแล ความสนใจที่จะร่วมกันแก้ไขปัญหามีน้อย ผู้อำนวยการโรงเรียน เจ้าอาวาส ที่พยายามทำกิจกรรมแก้ไขปัญหามุมชน แต่ไปขัดผลประโยชน์ของผู้มีอิทธิพล จึงถูกกดดันให้ออกจากชุมชน

ในปี 2534 คุณสุภษฎ์ สุฤทธิ์ เจ้าหน้าที่สถานีอนามัยได้พยายามเริ่มทำงานพัฒนาแบบมีส่วนร่วมระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน และสถานีอนามัย ซึ่งต่อมาเรียกว่า กระบวนการ บวรส. จากการเริ่มคุยกันทำให้เกิดความตระหนักที่จะแก้ไขปัญหาร่วมกัน โดยเริ่มจากการไปอนุรักษ์ป่าชุมชนน้ำเกียน ตั้งกฎ กติกา มาตรการของชุมชนในการดูแลรักษาป่าขึ้น เริ่มจากการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ โดยเฉพาะกลุ่มออมทรัพย์ที่เป็นฐานในการระดมทุน เกิดการออมของชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ แก้ไขปัญหายาเสพติด รวมกลุ่มเยาวชน จากการพูดคุยวงเล็ก ๆ นำไปสู่การจัดเวทีชุมชนที่หลากหลายขึ้น กิจกรรมพัฒนาที่ทำร่วมกันหลายอย่างเห็นผลชัดเจนขึ้น ทำให้นำไปสู่การมองภาพรวมของชุมชนร่วมกัน มีการทำแผนชุมชน เรียกว่า "แผนร้อยแปด" ในปี 2541 โดยเน้นการจัดเวทีวิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน (ไม่ได้จัดเก็บข้อมูลที่เป็นรายละเอียด) ผลจากการจัดเวทีได้ข้อสรุปร่วมกันว่า ปัญหาสำคัญของชาวบ้านตำบลน้ำเกียนที่ยัง

คงเป็นปัญหาอยู่ คือ ปัญหาความยากจน จากความภาคภูมิใจในการฉีกกำลังกันทำงาน และกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ทำให้สามารถแก้ไข ปัญหาของชุมชนไปได้หลายอย่าง เช่น ปัญหา ยาเสพติด ปัญหาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ฯลฯ ทำให้เกิดกลุ่ม / องค์กรร่วมกัน ทำงานพัฒนาที่หลากหลายขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “องค์กรพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน ตำบล

น้ำเกี๋ยน” ที่ตั้งขึ้นช่วงกลางปี 2541 มาเป็นองค์กรที่เป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนเป็นไปตามแผนร้อยแปดที่กำหนดร่วมกัน โดยมีเป้าหมายอยู่ที่การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน ตำบลน้ำเกี๋ยน ภายใต้ระบบเศรษฐกิจพอเพียง พึ่งตนเองได้ ซึ่งภายหลังได้ดำเนินการต่อเนื่องทุกปี จากการจัดเก็บข้อมูลครัวเรือนในเดือน ธ.ค.

แผน 108 เกิดจากเวทีชาวบ้าน โดยในช่วงเดือนกรกฎาคมถึงเดือนสิงหาคมของทุกปี จะเป็นช่วงเวลาทีกลุ่มต่าง ๆ ในตำบล ได้ร่วมทบทวนการทำงานของชุมชน โดยทางตำบลได้เปิดโอกาสให้ทุกกลุ่มในตำบลร่วมกันวิเคราะห์ และเสนอแผนงานของตนเองแต่ละกลุ่มที่จะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น

แผน 108 เป็นภาษาคำเมือง หมายความว่า “เรื่องราวมากมายหลายอย่างที่มาจากหลากหลายกลุ่ม” ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของชุมชน ซึ่งจะถูกรวบรวมเป็นแผนของชุมชน หลังจากนั้นนำแผนมาจัดออกเป็น 3 ระดับคือ

1. แผนที่ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ โดยไม่ต้องของบประมาณจากหน่วยงานอื่น ๆ เช่น การถ่ายทอดภูมิปัญญาจากผู้เฒ่าผู้แก่สู่ลูกหลาน การเล่นสละล้อขอปิ่น และการถ่ายทอดและเรียนรู้เรื่องสมุนไพรจากป่าชุมชน ฯลฯ
2. แผนที่ให้องค์กรท้องถิ่นที่มีความใกล้ชิดกับชุมชน คือ อบต. สามารถให้การสนับสนุนตามกิจกรรมของกลุ่มต่าง ๆ ที่ได้เสนอมา
3. ประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ ภายนอกตำบล เช่นการประสานงานกับองค์กรอิสระที่ทำงานที่มีความเกี่ยวข้องกับการหนุนเสริมองค์กรชุมชนในการป้องกันยาเสพติดกับ หน่วยงาน ปปส. เป็นต้น

จากกระบวนการทำแผนร้อยแปด ที่เน้นการใช้เวทีในการวิเคราะห์ร่วมกันเป็นหลัก มาสู่กระบวนการทำแผนชุมชนที่มีการจัดเก็บข้อมูลชัดเจนมากขึ้น

มีการกำหนดวิสัยทัศน์ชุมชน และการจัดทำยุทธศาสตร์ชุมชน เพื่อนำไปสู่เป้าหมายร่วมกัน คือ “กินอิ่ม นอนอุ่น ผันดี”

“กินอím นอนอุ่น ผันดี”

กินอím ⇨ การที่พี่น้องในชุมชนมีเศรษฐกิจที่พอเพียงพึ่งตนเองได้ โดยการ

- เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง ได้แก่ ส่งเสริมการเกษตรผสมผสาน เกษตรยั่งยืน การลดต้นทุนการผลิต โดยใช้ชีวภาพแทนสารเคมี ตั้งโรงเรียนชาวนา
- การหมุนเวียนเศรษฐกิจในชุมชน มีให้เงินไหลออกนอกตำบล
- การระดมทุนการในชุมชน
- การเสริมสร้าง ศักยภาพกลุ่มอาชีพต่าง ๆ

นอนอุ่น ⇨ พี่น้องในชุมชนมีสุขภาพดี

- สร้างสุขภาพด้วยการออกกำลังกาย
- ลดการใช้สารเคมีกำจัดแมลง ปุ๋ยเคมี
- ส่งเสริมการใช้สมุนไพร และพริกพื้น ภูมิปัญญาดั้งเดิม
- ชาวบ้านพึ่งตนเอง ช่วยกันดูแลสุขภาพเบื้องต้น

ผันดี ⇨ มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ไม่มีปัญหาเสพติด ไม่มีหนี้สิน

- การแก้ไขปัญหายาเสพติดแบบครบวงจร ทั้งปราบปราม ป้องกัน และบำบัด
- ยุทธศาสตร์การออมทรัพย์ภายในชุมชน (ธนาคารชุมชน)

45 - ม.ค. 46 (ตามโครงการวิจัยเศรษฐกิจท้องถิ่น ซึ่งดำเนินการต่อเนื่องจากการทำแผนชุมชน) ทำให้เห็นข้อมูลสำคัญของตำบลน้ำเกีฮ้นในหลายเรื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจ และปัญหาความยากจนของชุมชน ได้แก่

- **รายได้** ตำบลน้ำเกีฮ้นมีรายได้รวมทั้งตำบลในรอบหนึ่งปี 36,876,690 บาท เฉลี่ย 49,234 บาท/ครัวเรือน/ปี เฉลี่ยรายคน 13,765 บาท/ครัวเรือน/ปี ซึ่งเฉลี่ยเป็นรายเดือนเท่ากับ 4,102 บาท/ครัวเรือน ที่มาของรายได้ส่วนใหญ่มาจากการทำไร่ข้าวโพด

- **รายจ่าย** รายจ่ายรวมทั้งตำบลในรอบ 1 เดือน เท่ากับ 4,817,839 บาท เฉลี่ยคน 6,432 บาท/ครัวเรือน เมื่อเทียบกับรายได้เฉลี่ยแล้ว รายจ่ายสูงกว่า 2,330 บาท/เดือน รายจ่ายสำคัญที่เป็นลัด

ส่วนสูงสุดค่าอาหารสด 877,517 บาท/(ในรอบ 1 เดือน) ซึ่งใกล้เคียงกับค่าใช้จ่ายในการชำระหนี้ คือ 806,375 บาท รองลงมาเป็นค่าใช้จ่ายในการผลิต 610,502 บาท ค่าสาธารณูปโภค 561,209 บาท ค่าเครื่องดื่มและขนม 455,603 บาท ค่าใช้จ่ายในการศึกษา 443,486 บาท ฯลฯ

- **หนี้สิน** ยอดหนี้สินรวมทั้งตำบล 56.17 ล้านบาท แยกเป็นหนี้ ธกส. สูงสุด 33.50 ล้านบาท หนี้กองทุนเพื่อการศึกษา 7.60 ล้านบาท หนี้สหกรณ์ 6.27 ล้านบาท หนี้กองทุนหมู่บ้าน 5.37 ล้านบาท หนี้กลุ่มออมทรัพย์และกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้าน 3.15 ล้านบาท หนี้นายทุน .236 ล้านบาท

- **กองทุนในชุมชน** กลุ่มกองทุนต่างๆ ในตำบลมีทั้งหมด 35 กลุ่ม/กองทุน (22 ชนิด) เงินทุนรวม 11,374,413 บาท จัดเป็น 4 ประเภท ได้แก่

กองทุนเชื้ออาหาร (กองทุนสังเคราะห์, กองทุนผู้สูงอายุ, องค์กรพัฒนาคุณภาพชีวิต) กองทุนกู้ยืมได้ ดอกผล (กข.คจ. ธนาคารชุมชน, กองทุนหมู่บ้าน, กลุ่มออมทรัพย์, กลุ่มแม่บ้าน) ทุนหมุนเวียน (ศูนย์สาธิตการตลาด, โรงเรียน) ทุนให้เปล่า (ฅาปนกิจ)

ทรวเคราะห์ปัญหาความยากจน ตำบลน้ำเกี๋ยม

อ.ชูศิลป์ สารรัตนะ กล่าวถึงปัญหาความยากจนของชาวบ้านน้ำเกี๋ยมว่ามาจากจุด "สลบ" คือการใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย อบรมมุข และจุด "ตาย" คือการไม่มีแหล่งน้ำ ทั้ง ๆ ที่อาชีพหลักคือ ทำนาทำไร่ อย่างเช่น ปีนี้อาจไม่สามารถปลูกถั่วเหลือง หลังจากทำนาได้ เนื่องจากแล้งเร็ว แต่การทำนาได้มาพูดคุยร่วมกัน ก็เห็นช่องทางทำมาหากินด้านอื่นเพิ่มขึ้น เช่น การเลี้ยงวัว ซึ่งในตำบลมีพื้นที่เป็นสภาพป่าเขา ป่าแพะ ที่เป็นพื้นที่สาธารณะสามารถใช้เป็นที่เลี้ยงวัวได้ ให้การสนับสนุนด้านต่าง ๆ มูลวัวก็สามารถนำไปทำปุ๋ย ตามแผนการลดการใช้ปุ๋ยเคมีได้

จากการจัดเวทีวิเคราะห์ปัญหาที่ได้ข้อมูลจากการสำรวจ เห็นร่วมกันว่าปัญหาสำคัญส่วนใหญ่ คือ ปัญหาหนี้สิน ซึ่งมีทั้งหนี้จาก ธกส. และ

กองทุนต่าง ๆ ในชุมชน หลังจากวิเคราะห์ข้อมูลเครือข่าย กลุ่มออมทรัพย์ ได้ร่วมกันกำหนดแผนการแก้ไขปัญหา / พัฒนาสมาชิกและองค์กร 4 แผน โดยมีเป้าหมาย เพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินภายใต้รายครัวเรือน พัฒนาคุณภาพชีวิตและการพึ่งตนเอง ดังนี้

1. จัดให้มีกองทุนหมุนเวียน เพื่อเรียนรู้ร่วมกันด้านการใช้สินเชื่อระยะสั้นเพื่อประกอบอาชีพ
2. จัดตั้งธนาคารชุมชน ให้บริการรับ - ผูกเงิน และให้บริการสินเชื่อกับสมาชิก รวมกันจัดตั้งกองทุนฅาปนกิจ
3. ลดภาระค่าใช้จ่ายในครัวเรือนสมาชิก โดยการรวมซื้อสินค้าจำเป็นร่วมกัน ได้แก่ แก๊สหุงต้ม น้ำมันพืช น้ำมันยางจวน
4. การปลดหนี้สมาชิก โดยการ
 - จัดการพัฒนาอาชีพสมาชิก ได้แก่ กลุ่มอาชีพเลี้ยงวัวส่งเสริมปลูกผักปลอดสารพิษ ส่งเสริมการปลูกไม้ผล
 - การปลดหนี้จากธนาคาร โดยการคัดเลือกครอบครัวนำร่องทำแผนปลดหนี้

การสร้างการเรียนรู้ ระดมทุนภายในสู่การ ใช้สินเชื่อภายนอก

จากกระบวนการวิเคราะห์ปัญหาาร่วมกันของเครือข่าย ทั้งในส่วนของรายได้ ค่าใช้จ่าย หนี้สิน ประสิทธิภาพในการจัดการกองทุนต่าง ๆ ภายใน และการใช้สินเชื่อจากภายนอกในช่วงที่ผ่านมา ซึ่งกลุ่มออมทรัพย์ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มออมทรัพย์คริสตจักรกิตติคุณ และกลุ่มออมทรัพย์บ้านใหม่พัฒนา โดยใช้สินเชื่อสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน จำนวน 620,000 บาท (ผ่านเครือข่ายองค์กรชุมชนจังหวัดน่าน ซึ่งกระจายสินเชื่อ 5 ล้านบาท ไปที่ 62 กลุ่ม) และการใช้เงินกู้จากกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งพบว่าการใช้สินเชื่อที่ผ่านมา โดยนำไปเป็นกองทุนหมุนเวียนที่บ้านน้ำเกย่นได้ และบ้านใหม่พัฒนา สามารถก่อให้เกิดรายได้เพิ่มขึ้น สามารถปลดเปลื้องหนี้สินได้บางส่วน และเป็นการเพิ่ม

ศักยภาพในการประกอบอาชีพ การจัดการกองทุนภายในชุมชน โดยคนในหมู่บ้านมีส่วนร่วม ในการจัดตั้งกองทุนทำให้ทุกคนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของกองทุนร่วมกัน ไม่มีปัญหาการชำระคืน แต่เนื่องจากหนี้สินเดิมมีจำนวนมาก ทำให้การปลดหนี้ต้องใช้ระยะเวลาาน สมาชิกจะต้องมีการจัดทำแผนที่จะปลดหนี้ตนเองอย่างจริงจัง และจำเป็นต้องอาศัยเงินจากภายนอกเข้ามาสนับสนุน เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์น้ำเกย่นจึงได้ทำโครงการเสนอสินเชื่อพัฒนาแบบองค์รวมจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน 10 ล้านบาท สำหรับกลุ่มออมทรัพย์และกลุ่มอาชีพ 7 กลุ่ม สมาชิกผู้ให้สินเชื่อ 233 ราย (เครือข่ายมีสมาชิกรวม 403 ราย เงินออรวม 862,171 บาท ให้บริการเงินกู้สมาชิก 183 ราย 1,785,630 บาท โดยสินเชื่อส่วนใหญ่นำไปใช้ในการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะ

แนวทางการบริหารสินเชื่อ

อย่างยิ่งอาชีพเลี้ยงวัว ซึ่งการจากการวิเคราะห์ร่วมกันเห็นว่ามีโอกาสมากกว่าอาชีพอื่น ๆ ด้วยต้นทุนที่มีอยู่เดิม ทั้งในด้านพื้นที่ ประสบการณ์ รองลงมาเป็นอาชีพเลี้ยงหมู ค้าขาย และทำการเกษตรอื่น ๆ

ในการเตรียมโครงการสินเชื่อได้มีการจัดกระบวนการเรียนรู้ วางแผนการแก้ไขปัญหาตามยุทธศาสตร์ 4 ด้าน ดังที่กล่าวมาข้างต้น วางระบบการบริหารจัดการร่วมกันของเครือข่าย กลุ่ม และสมาชิกและเชื่อมโยงกับกองทุนรวมสวัสดิการภาคประชาชน จังหวัดน่าน (ตามแผนภูมิ) ขณะนี้โครงการสินเชื่อของเครือข่ายได้รับอนุมัติแล้ว อยู่ระหว่างการทำแผนรายละเอียดเพิ่มเติม เช่น แผนการปลดหนี้สมาชิกรายครอบครัว โดยเห็นร่วมกันว่าสมาชิกที่ใช้สินเชื่อต้องทำบัญชีครอบครัว เพื่อให้เห็นสถานะรายได้ - ค่าใช้จ่ายที่สามารถติดตามดูตัวเองโดยตลอด กลุ่มและเครือข่ายสามารถติดตามได้อย่างต่อเนื่อง จากแผนรายครอบครัวมาสู่แผนการปลดหนี้รายกลุ่ม โดยแต่ละกลุ่มจะนำเสนอแผนดังกล่าว ในการประชุมเครือข่ายภาคีหน่วยงานต่าง ๆ ด้วย กระบวนการเตรียมให้สินเชื่อภายนอกของเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ตำบลน้ำเกี๋ยน ถือได้ว่าเป็นกระบวนการสินเชื่อแบบองค์รวม ที่ชุมชนได้ศึกษาข้อมูล ผ่านการวิเคราะห์ร่วมกันและมองมิติการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนอย่างรอบด้าน ทั้งในมิติการพัฒนาอาชีพรายครัวเรือน การลดค่าใช้จ่าย วางแผนการปลดหนี้ การจัดสวัสดิการ การประสานความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ มาร่วมสนับสนุน แต่อย่างไรก็ตาม เครือข่ายยังมีประสบการณ์ในการบริหารจัดการการเงิน โดยเฉพาะการใช้สินเชื่อจากภายนอกไม่มากนัก

ถ้าหากได้มีการร่วมกันบริหารจัดการและติดตามอย่างจริงจัง เชื่อได้ว่าแผนพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งแผนการปลดหนี้ของชาวบ้าน เกี๋ยน จะเกิดผลชัดเจนในช่วงต่อไป เช่นเดียวกับงานพัฒนาด้านอื่น ๆ ที่เครือข่ายได้ร่วมกันทำงานประสบความสำเร็จมาแล้ว

ผลจากการเรียนรู้ ผ่านกระบวนการเฝ้า ชุมชนคนน้ำเกี๋ยน

จากการที่ชาวบ้านน้ำเกี๋ยนได้เริ่มกระบวนการทำแผนรายแปด ในปี 2541 มาสู่การจัดทำแผนแม่บทชุมชนที่เต็มรูปแบบมากขึ้นในปี 2544 และการจัดเก็บข้อมูลครัวเรือน ที่ทำให้เห็นข้อมูลภาพรวมของชุมชน ชัดเจนขึ้นในช่วงต้นปี 2546 สิ่งที่สำคัญควบคู่กับการทำแผนคือ การลงมือปฏิบัติ ก็ได้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง แผนงานแต่ละด้านของตำบลน้ำเกี๋ยน ได้มีกลุ่ม / องค์กรขึ้น

มารับผิดชอบนำไปสู่การปฏิบัติอย่างชัดเจน เช่น แผนด้านเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง การเสริมศักยภาพ กลุ่มอาชีพต่าง ๆ องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เป็นผู้รับผิดชอบหลัก ส่วนการระดมทุนในชุมชน ส่งเสริมการออมทรัพย์ จะมีคณะกรรมการฝ่ายเศรษฐกิจขององค์กรพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งรวมทั้งเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ตำบล เป็นผู้รับผิดชอบหลัก แผนงานด้านวัฒนธรรมและการศึกษา กลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อน คือ โรงเรียน ชมรมผู้สูงอายุ วัด คณะกรรมการวัฒนธรรมตำบล แผนงานด้านอนามัย มีชมรม อสม. และคณะกรรมการสุขภาพชุมชน โดยมีสถานอนามัยเป็นที่เลี้ยง ส่วนแผนการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด มีคณะกรรมการยาเสพติดของตำบล จำนวน 70 คน เป็นผู้ขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง สิ่งที่สำคัญที่สุด

อีกประเภทหนึ่ง คือ แผนงานแต่ละด้านมีการประสาน เกื้อหนุน ซึ่งกันและกัน โดยมีองค์กรที่เป็นแกนกลางในการติดตามขับเคลื่อน คือ คณะกรรมการองค์กรพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งประกอบด้วย ผู้นำหลักจาก 3 ฝ่าย คือ ฝ่ายปกครอง (กำนัน, ผู้ใหญ่บ้าน, ผู้ช่วย) ฝ่ายองค์การบริหารส่วนตำบล สมาชิก อบต. ทุกหมู่บ้าน และฝ่ายตัวแทนชาวบ้าน รวม 37 คน เป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนกระบวนการทำงาน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

ในเวทีประชุมร่วมกันเมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2547 คณะผู้นำตำบลน้ำเกีฮ่วนกว่า 20 คน ได้ร่วมกันสะท้อนผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการทำแผนชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาความยากจน มีดังนี้

1. โรงเรียนชาวนา : การลดการใช้สารเคมี เปลี่ยนมาใช้ปุ๋ยชีวภาพ จากการร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาเห็นว่าส่วนหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านเป็นหนี้ เนื่องจากต้นทุนการผลิตในการเกษตรสูง ขายได้ราคาต่ำ ประสบปัญหาขาดทุนในเมื่อยังไม่สามารถไปกำหนดราคาขายได้ ก็ต้องลดต้นทุนการผลิต หลายคนได้ไปดูงานโรงเรียนชาวนาที่ทำวังผา ซึ่งได้ทำเกษตรชีวภาพ และมีการปรับปรุงพันธุ์ข้าว จึงได้กลับมาตั้งโรงเรียนชาวนา ทำแปลงทดลองคัดพันธุ์ข้าว ปรับปรุงวิธีการปลูก แทนการปลูกเป็นกอ มาปลูกข้าวต้นเดี่ยวแต่มีความถี่มากขึ้น ทำให้หญ้าขึ้นได้น้อยลงไม่ต้องใช้ยาคุมหญ้า ไม่ใช้ปุ๋ยเคมี โดยมีผู้ร่วมทำ 23 คน มาร่วมเรียนรู้เป็นช่วง ๆ ประมาณ 100 คน แม้ว่าจะยังไม่มี การเก็บข้อมูลที่ชัดเจนว่าปริมาณการใช้ปุ๋ยและยา ลดลงจำนวนเท่าใด แต่จากการสอบถามประมาณการว่ามีชาวบ้านปรับมาใช้

เกษตรชีวภาพ / ปุ๋ยหมัก ประมาณ 60% แต่ส่วนใหญ่ใช้ในการปลูกผักสวนครัว ปลูกข้าวบ้าง แต่ในส่วนไร่ข้าวโพด ยังคงให้ปุ๋ยเคมีอยู่

คุณยุทธ ตีคำวงศ์ เล่าให้ฟังว่าในส่วนของตัวเอง ได้ปรับจากการปลูกข้าวโพดปีละครั้งเดียว มาเป็นการปลูกพืชยืนต้น เช่น กระท้อน ลำไย ระหว่างพื้นยืนต้นยังไม่โตพอที่จะเก็บผลผลิตได้ ก็ปลูกผักหมุนเวียนตามฤดูกาล หน้าหนาวปลูกกะหล่ำ ผักกาด ต้นหน้าฝนปลูกแตงกวา การปลูกพืชผักตามฤดูกาลทำให้ไม่ต้องใช้สารเคมี มีพอกิน ปันที่ปันน่อง เหลือขาย ทำให้มีรายได้ตลอดปี แต่ตัวเองโชคดีที่อยู่ใกล้แหล่งน้ำ บางรายไม่สามารถทำได้เพราะขาดแหล่งน้ำ

2. การออมทรัพย์ ระดมทุนจากภายใน
ลุงเป็ง อุดอ้าย เล่าให้ฟังว่า จากเดิมในตำบลน้ำเกี๋ยนมีกลุ่มออมทรัพย์ 5 กลุ่ม ได้ขยายเพิ่มขึ้นเป็น 13 กลุ่ม ตอนแรกมีการออมกันเล็ก ๆ น้อย ๆ กู้แก้ขัดเฉพาะหน้าได้บ้าง แต่ส่วนใหญ่ยังต้องพึ่งนายทุน ช่วงหลังกลุ่มออมทรัพย์ได้รับความสนใจมากขึ้น สมาชิก "กลั่น" หรือมีความพยายามที่จะออมมากขึ้น แทนการกู้แบบหมุนหนี้ระหว่างกลุ่มสมาชิกเอาใจใส่ดูแลกลุ่มมากขึ้น (มากกว่าเงินอุดหนุนจากภายนอก) จากระดับกลุ่มได้มีการเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย วางยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาร่วมกัน รวมทั้งการทำโครงการใช้สินเชื่อจากภายนอก ปัจจุบันเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์มีสมาชิกรวมกัน 403 ราย (7 กลุ่ม) เงินออมรวม 862,171 บาท นอกจากนั้นยังมีกองทุนต่าง ๆ อีกหลากหลาย ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ทำให้

สมาชิกมีแหล่งเงินทุนในการพัฒนาอาชีพมากขึ้น และผลการใช้เงินกู้ส่วนใหญ่เป็นไปตามวัตถุประสงค์และชำระคืนได้ตามกำหนด

3. โครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันทำให้เกิดการคัดโครงการที่ตอบสนองการแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านเศรษฐกิจ ประกอบกับในช่วงดังกล่าวได้มีงบประมาณเศรษฐกิจเข้ามา ทำให้โครงการตามแผนชุมชนได้รับการสนับสนุนงบประมาณ ได้แก่

3.1 โรงงานผลิตน้ำดื่มสะอาด จากการสำรวจข้อมูลพบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ซื้อน้ำบริโภค จากร้านจำหน่ายน้ำตื้นนอกชุมชน และจะใช้มากในช่วงมีงานต่าง ๆ เช่น งานบวช งานศพ เป็นเงินรวม ปีละ 650,000 - 700,000 บาท (ถังละ 10 บาท) จึงได้มีคณะกรรมการทำโครงการผลิตน้ำดื่มขึ้น โดยใช้วัดโป่งคำเป็นที่ตั้งโรงงานสมาชิกถือหุ้น 194 ราย จำนวนหุ้น 262 หุ้น ใช้งบประมาณ 428,000 บาท ผลิตน้ำดื่มได้วันละประมาณ 200 ถัง คุณภาพน้ำผ่านเกณฑ์ อย. และโรงงานผ่านเกณฑ์มาตรฐาน GMP แล้ว โรงงานได้จ้างเยาวชนที่เลิกยาบ้า ผ่านโครงการกลับคืนสู่สังคมมาทำงาน 2 คน มีรถปิกอัพ (มือห้า) บริการส่งน้ำให้สมาชิก จากที่ซื้อภายนอกถังละ 10 บาท ทางโรงงานขายถังละ 7 บาท รายได้สามารถครอบคลุมค่าใช้จ่ายหมุนเวียนได้ และมีเงินเหลือคาดว่าจะสามารถปันผลให้สมาชิก / นำไปจัดสวัสดิการได้ส่วนหนึ่ง

3.2 โรงงานทำอิฐบล็อก ตั้งอยู่ในบริเวณที่เรียกว่า "นิคมอาชีพ" ซึ่งได้กันพื้นที่สาธารณะส่วนหนึ่งมาทำโรงงานของชุมชนให้อยู่

ในบริเวณใกล้เคียงกัน โรงงานอิฐบล็อกมีสมาชิก 199 ราย 250 ทุน เงินลงทุน 130,000 บาท สามารถผลิตอิฐได้วันละ 1,000 ก้อน ได้จ้างผู้จัดการ และคนทำงานซึ่งเป็นผู้ที่เคยติดยา และกลับตัวแล้วมาทำงาน 6 คน ค่าจ้าง คนละ 100 - 140 บาท/วัน ราคาขายก้อนละ 4 บาท ซึ่งถูกกว่าซื้อจากในเมือง ก้อนละ .50 บาท และคุณภาพดีกว่า ขณะนี้ (หน้าร้อน) ผลิตได้ไม่พอขาย มีรถหกล้อขนส่งให้ถึงที่

3.3 โรงสีชุมชน เป็นโรงสีข้าวขนาดเล็ก เงินลงทุน 151,000 บาท สมาชิก 93 ราย 126 ทุน รับข้าวสมาชิกมาสี โดยไม่คิดค่าสี โรงสีได้ปลายข้าวรำ และแกลบ มีผู้ใช้บริการสีข้าววันละประมาณ 10 ราย โดยรถที่ไปส่งน้ำคั้นช่วยรับข้าวเปลือกสมาชิกมาที่โรงสีและส่งข้าวที่สีเสร็จแล้วให้ด้วย

นอกจากนั้นยังมีโรงงานผลิตอาหารสัตว์ การเลี้ยงหมูพันธุ์ดี และการผลิตสารสกัดชีวภาพ

แปลงปลูกผัก ที่ตั้งอยู่ในบริเวณเดียวกัน (นิคมอาชีพ) และการทอผ้าพื้นบ้านของกลุ่มทอผ้า หมู่ 5 ที่ได้มีการทอผ้าอนุรักษ์ลายผ้าโบราณ

ถ้าหากพิจารณาในด้านของรายได้ที่เกิดขึ้น จากโครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง ยังไม่เกิดผลในด้านรายได้หรือช่วยลดปัญหาความยากจนของชาวบ้านได้ชัดเจนนัก แต่ในมิติของความเป็นกลุ่ม/องค์กร การเชื่อมโยงกิจกรรมด้านเศรษฐกิจ และการพัฒนาด้านอื่น ๆ ของชุมชน ถือได้ว่าประสบความสำเร็จ โรงงานช่วยรองรับแรงงาน ซึ่งเป็นผู้ที่เลิกยาเสพติดให้มีรายได้ สามารถกลับคืนสู่สังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี 10 คน และคนเหล่านี้ได้มีบทบาทช่วยทำงานสาธารณะอื่น ๆ ของชุมชนด้วย ทำให้ชุมชนมีทรัพย์สินของตนเองเป็นรถบรรทุก โรงงาน ฯลฯ ให้บริการคนในชุมชนให้สามารถซื้อน้ำ อิฐ ได้ในราคาถูกกว่าภายนอก เกิดการเชื่อมโยงกิจกรรมระหว่างกัน

คุณสนธิ สายรอกำ นายกองค้กรบริหาร ส่วนตำบลน้ำเกี๋น กล่าวว่ “ในช่วงต่อไปตำบลน้ำเกี๋นจะเน้นการพัฒนาอาชีพรายได้ให้ถึงสมาชิกรายครั้วเรือนมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการที่ใช้สินเชื่อกจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่นำไปใช้ในการประกอบอาชีพทางเครือขาย และผู้ที่เกี่ยวข้องจะร่วมกันติดตามพัฒนาอย่างจริงจังที่จะนำไปสู่การปลดหนี้พัฒนาคุณภาพชีวิตสมาชิกให้ได้มากที่สุด”

พระใบฎีกา กุ้เกียรติ จิตเมธี ได้กล่าวถึงผลที่เกิดขึ้นจากสร้างกระบวนการเรียนรู้และการทำแผนชุมชนว่ทำให้ชุมชนได้ “อู่คิง” คือ รู้จักตัวตนประวัติความเป็นมาของชุมชน เห็นภาพร่วมกัน มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา สามารถประสานความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอก กิจกรรมที่เกิดขึ้นก็ส่งผลดีในหลายด้าน เช่น โรงงานน้ำดื่ม ช่วยลดค่าใช้จ่าย การซื้อน้ำจากภายนอก ทำให้มีน้ำสะอาดดื่มที่เป็นผลดีต่อสุขภาพ และทำให้เกิดการจ้างแรงงาน ซึ่งเป็นผู้ที่เคยมีปัญหาติดยาเสพติด แล้วสามารถกลับตัวคืนสู่ชุมชน

พร้อมกันได้สรุปปัจจัยที่ทำให้งานของชุมชนน้ำเกี๋นประสบความสำเร็จว่ เกิดจาก

1. การผสมผสานระหว่างทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิมกับทุนจากภายนอก การมีทุนเดิม สิ่งดี ๆ ที่เป็นความเชื่อ ภูมิปัญญา ความศรัทธา ซึ่งเป็นทุนทางสังคมภายในชุมชนที่ล้สำคัญ แต่ชุมชนไม่ได้ปฏิเสธทุนจากภายนอก พยายามผสมผสานการใช้ประโยชน์ให้เกื้อกูลกัน

2. ผู้นำ ผู้นำจะต้องสร้างศรัทธาให้เกิดกับชาวบ้านทำเป็นตัวอย่างให้ชาวบ้านได้เห็น จึงจะเชื่อถือ อย่างเช่น การลดเหล้า บุหรี่ ผู้นำก็ได้ทำเป็นตัวอย่าง

รายได้ของชุมชน ต.น้ำเกี๋น

หมู่บ้าน	จำนวน		รายได้	ประชากร	รายได้ต่อหัว	รวม
	ครัวเรือน	คน				
บ.1 ช่างใต้	301	776	2,011,220	5,620	8,150	761
บ.2 ช่างเหล็ก	150	474	2,355,310	6,164	13,440	1,112
บ.3 ช่างเหล็ก	109	340	1,733,170	7,625	20,950	1,146
บ.4 ช่างเหล็ก	191	557	1,444,750	5,105	7,480	623
บ.5 ช่างเหล็ก	121	310	2,805,000	9,050	14,504	2,012
รวม	772	2,457	10,350,450	45,234	13,745	1,147

3. เวทีระดมความคิดเห็น การจัดเวทีเป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกได้แสดงความคิดเห็นในเรื่องที่จะทำร่วมกัน สรุปบทเรียน สิ่งที่ได้ทำไปแล้ว

4. การปลูกกระแสให้เกิดการตื่นตัวของชุมชน โดยใช้สายความสัมพันธ์เดิม เช่น เครือข่ายญาติ กลุ่มเสี้ยว (กลุ่มที่เกิดปีเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน) กลุ่มเยาวชน ฯลฯ

5. การเรียนรู้ระหว่างชุมชน ชุมชนแต่ละแห่งมีจุดเด่น จุดอ่อน หลายพื้นที่มาเรียนรู้ดูงานจากน้ำเกี๋น ซึ่งคนน้ำเกี๋นก็สามารถเก็บเกี่ยวประสบการณ์จากผู้ที่มาเรียนรู้ และการเรียนรู้ร่วมกับเครือขายองค์กรชุมชนต่าง ๆ ในจังหวัดน่าน โดยมูลนิธิฮักเมืองน่านมีบทบาทล้คัญในการช่วยจัดกระบวนการเรียนรู้

6. การผสมผสานความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น กับข้อมูลข่าวสารที่มาจากสื่อจากนักวิชาการภายนอก การสร้างกิจกรรมร่วมระหว่างรุ่น เช่น พ่ออู่ แม่อู่ กับเยาวชน ก็ทำให้เกิดการถ่ายทอดภูมิปัญญาซึ่งกันและกัน มีการถ่ายทอดสละล้อ ซอพิณ การทอดผ้า

จากผู้เฒ่า เยาวชนช่วยจัดทำข้อมูล

7. การทำงานด้านความคิด แขนงนำชุมชน มีบทบาทสำคัญในการทำงานด้านความคิดกับคนในชุมชนให้เกิดการรับรู้ ตระหนัก มองไปข้างหน้า แม้เรื่องนั้นยังมาไม่ถึง แต่ได้หาทางป้องกัน

8. การประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ข้อมูล ให้ชาวบ้านได้รับรู้ข้อมูล อย่างทั่วถึง และร่วมกันทำอย่างพร้อมเพรียงกันในทุกจุด อย่างบางเรื่อง ดูเหมือนเป็นเรื่องเล็ก ๆ แต่ต้องทำพร้อมกัน จึงแก้ปัญหาได้ เช่น การกำจัดเหา กำจัดยุงลาย ฯลฯ

จากประสบการณ์งานพัฒนาของตำบลน้ำเกี๋ยน โดยเฉพาะช่วงที่ใช้แผนชุมชนเป็นเครื่องมือในการสร้าง กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน แล้วแปร

ไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม ตั้งแต่ปี 2541 จนถึงปัจจุบัน ได้ทำให้กระบวนการเรียนรู้มีความหลากหลาย เชื่อมโยงกันในหลายมิติ ไม่เพียงแต่การเรียนรู้ร่วมกันภายในตำบลน้ำเกี๋ยนเท่านั้น แต่กระบวนการทำงานของคนน้ำเกี๋ยน เป็นที่มาเรียนรู้ดูงานของชุมชนและหน่วยงานต่าง ๆ จากทั่วประเทศ แม้ว่าในส่วนของกาแก้ไขปัญหาคความยากจนจะยังไม่ปรากฏเป็นผลที่ชัดเจนนัก แต่จากพื้นฐานงานพัฒนาชุมชนได้ร่วมกันทำในช่วงที่มากิจกรรมต่าง ๆ ที่กำลังดำเนินการ และยุทธศาสตร์พัฒนาตำบลน้ำเกี๋ยนที่วางไว้อย่างครอบคลุมในทุกมิติ ทำให้เห็นแนวโน้มคนน้ำเกี๋ยนจะต่อสู้เอาชนะปัญหาความยากจนได้ในช่วงต่อไป

แผนแม่บทชุมชน
ตำบลวังตะกอบ

แผนชุมชน

ชีวิตชุมชน

แผนแม่บทชุมชน

ตำบลวังตะกอก

"วังวนเก่าแก่ เจ้าแม่หัววัง แหล่งพันธุ์มังคุด มากสุดกล้วยเล็บมือนาง" นี่คือนามวังตะกอก เป็นตำบลหนึ่งของอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ตั้งอยู่ริมแม่น้ำหลังสวนซึ่งเป็นแม่น้ำสายสำคัญ มีเรื่องเล่าขานสืบต่อกันมาว่า ในอดีตแม่น้ำหลังสวนเป็นเส้นทางคมนาคมขนส่งสินค้าที่สำคัญเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าพืชสวน ทั้งจากชุมชนและจากภายนอก โดยใช้เรือเป็นพาหนะหลัก ซึ่งชาวเรือที่ขนสินค้าไปขายมักจะแวะพักค้างคืนและจอดเรือตามริมฝั่งแม่น้ำลึกๆ ภาษาท้องถิ่นเรียกว่า "วัง"

ในบริเวณที่จอดเรือนี้เอง มีดินไม่พืชมืดชนิดหนึ่งชื่อ "ดินกอก" เป็นไม้ยืนต้นที่มีลักษณะเปลือกของผลจะมีลักษณะเป็นหนามห่อหุ้มเมล็ด มีกิ่งก้านใบที่ให้ความร่มเย็น ดินตะกอกเกิดขึ้นในบริเวณวังน้ำวน ทำให้บริเวณนี้เป็นสถานที่ที่มีความร่มรื่น ชาวเรือจึงชอบที่จะมาจอดเรือเทียบท่ากัน จนเกิดเป็นชุมชนและท่าเรือหรือตลาดน้ำสำหรับขายสินค้า และมีการแลกเปลี่ยนสินค้าของชาวบ้านในท้องถิ่นและพ่อค้าต่างถิ่นที่เข้ามาขายสินค้า จึงเรียกบริเวณแห่งนี้ว่า วังกอก หรือตลาดวังกอก ซึ่งน่าจะมาจากวังดินกอก เรียกสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบันเพี้ยนเป็น "วังตะกอก"

ตำบลวังตะกอก ตั้งอยู่ห่างจากอำเภอหลังสวน ประมาณ 5 กิโลเมตร สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบลุ่มกับพื้นที่สูงและภูเขา มีเนื้อที่ทั้งหมด 125,470 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นจำนวน 58,843 ไร่ จำนวนหมู่บ้านทั้งหมด 11 หมู่บ้าน 1,674 ครัวเรือน ประชากร 6,659 คน แยกเป็นเพศชาย 3,340 คน เพศหญิง 3,319 คน ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทางด้านการเกษตร เช่น ทำสวนปาล์ม สวนยางพารา สวนมังคุด สวนทุเรียน สวนมะพร้าว เลี้ยงสัตว์ นอกจากนี้มีการทำอาชีพรับจ้าง รับราชการ และอาชีพค้าขาย

การเรียนรู้เพนชุมชนคนวังตะกอก

การเรียนรู้เรื่องแผนแม่บทชุมชน เริ่มเกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2542 โดยการจุดประกายของนายสุวิทย์ แก้วชูสมัย เป็นสมาชิกของบ้านนอกใส ต.วังตะกอก ที่ทำงานอยู่ที่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์สาขาชุมพร ได้นำความรู้และแนวความคิดเรื่องการจัดทำแผนชุมชนมาขยายผลในหมู่บ้าน แต่ในช่วงแรกไม่ได้รับการยอมรับจากชาวบ้านเพราะเกิดความขัดแย้งกันทางความคิด

ต่อมา นายสุวิทย์ ได้ประสานความร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนตำบล และมีการปรึกษา

หรือกำนันประวิทย์ ภูมิระวี และนายกอบต.คือ นายสมบัติ ถึงสุวรรณ ซึ่งได้รับความร่วมมือจาก ผู้นำและชาวบ้าน เป็นอย่างดี จึงเริ่มมีกระบวนการ

การในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน โดยมีขั้นตอนที่สำคัญดังนี้

กระบวนการทำแผนแม่บทชุมชนตำบลวังตะกอก

นอกจากการสำรวจข้อมูลพื้นฐานที่เป็นภาพรวมของแต่ละหมู่บ้านและและข้อมูลภาพรวมระดับตำบล ยังได้มีการวิเคราะห์จุดอ่อน

จุดแข็ง โอกาส จุดอ่อน เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจการกำหนดยุทธศาสตร์ และแผนงานและกิจกรรมของชุมชน ดังมีตัวอย่างดังนี้

จุดแข็ง	โอกาส
<ul style="list-style-type: none"> - มีทุนทางสังคม มีความเป็นที่เป็นน่อง ภูมิปัญญา ชาวบ้านมีวัฒนธรรมประเพณีมีทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถพัฒนาต่อยอดได้ - ที่ตั้งของตำบลเป็นศูนย์กลางการตลาด ผู้นำท้องถิ่นมีการรวมตัวกันอย่างมีเอกภาพ มีความสามัคคี ประชาชนให้ความร่วมมือในการพัฒนา - มีผลผลิตทางการเกษตรที่ผลิต กระจายอยู่ตามหมู่บ้านต่างๆในพื้นที่สามารถนำมาแปรรูปหรือสร้างมูลค่าเพิ่มจากผลผลิตได้ - สภาพภูมิประเทศที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาทางการเกษตรและคมนาคม 	<ul style="list-style-type: none"> - รัฐธรรมนูญฉบับประชาชน ปี 2540 เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา - ทิศทางการพัฒนาประเทศและนโยบายของรัฐบาลที่ใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง และคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา - หน่วยงานรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนให้การสนับสนุนกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน และมีการเชื่อมโยงเครือข่ายเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ - การปฏิรูประบบราชการที่มีการบริหารงานจังหวัดบูรณาการเพื่อการพัฒนา (CEO) ที่เอื้อประโยชน์ต่อชุมชนในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน
จุดอ่อน	ข้อจำกัด
<ul style="list-style-type: none"> - ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายเป็นจำนวนมาก เช่น ป่าไม้ ภูเขา แหล่งน้ำถูกทำลาย - สภาพที่ดินที่ทำกินส่วนใหญ่เป็นที่ลาดชัน หน้าดินถูกทำลาย สภาพดินเสื่อมเร็วกว่าปกติ และพื้นดินเป็นดินทรายจัด - เกษตรกรขาดการสร้างความร่วมมือกันเป็นกลุ่มเพื่อการจัดการผลผลิต ต่างคน ต่างอยู่ - ผู้นำท้องถิ่นขาดภาวะผู้นำ และไม่ตอบสนองต่อความต้องการและการแก้ไขปัญหาของประชาชน - เกษตรกรมีภาระหนี้สินจำนวนมาก - ประชาชนไม่นิยมปลูกพืชสวนครัว และการพึ่งตนเองเพื่อลดต้นทุนการผลิตและรายจ่ายในครอบครัว 	<ul style="list-style-type: none"> - ราคาสินค้าทางการเกษตรถูกกำหนดจากภายนอกจังหวัดและโลกเกษตรกรไม่สามารถต่อรองราคาการขายผลผลิตได้ - สภาพแวดล้อมถูกทำลาย เกิดภัยธรรมชาติ ภูมิอากาศมีแนวโน้มในการที่จะเกิดความแห้งแล้งและเกิดปัญหาน้ำท่วม - หน่วยงานของรัฐขาดความร่วมมือในกระบวนการเรียนรู้เพื่อการจัดทำแผนแม่บทชุมชน และขาดการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง - การขายราคาผลผลิตที่เป็นพืชผัก ผลไม้ ขายได้ในราคาที่ต่ำกว่าต้นทุนการผลิต

วิสัยทัศน์

จากการที่แกนนำชุมชนได้ลงพื้นที่เพื่อการเก็บข้อมูลและนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส ข้อจำกัด และศักยภาพของตำบลวังตะกอก ได้มีการกำหนดแนวทางการพัฒนาตำบลวังตะกอก ระยะเวลา 5 ปี (พ.ศ. 2546 - 2550)

“วังตะกอก ทิมงานดี มีคุณธรรม เป็นตำบลที่น่าอยู่ สร้างความเชื่อมั่น ฟื้นฟูความสัมพันธ์ มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อตำบลเข้มแข็ง ครอบครัวมีความอบอุ่นและสงบสุข”

ภารกิจหลักที่จะต้องปฏิบัติให้สำเร็จ ล่วงคือ

- การพัฒนาคน เงิน งาน แบบบูรณาการ มีคุณธรรม
- การพัฒนาอา สร้างสวัสดิการหมู่บ้านสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น
- การสร้างหมู่บ้านให้เข้มแข็งด้วยแผนแม่บทชุมชนสู่วิสาหกิจชุมชน
- การประสานงาน ความต่อเนื่อง สู่ความเป็นอยู่ของครอบครัว มีความอบอุ่น สงบสุขอย่างยั่งยืน

ยุทธศาสตร์หลักเพื่อการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่สู่การพึ่งตนเองของตำบลวังตะกอก 4 ยุทธศาสตร์หลักคือ

แนวทางในการกำหนดยุทธศาสตร์ของการพัฒนาระดับตำบลของชาวตำบลวังตะกอก สิ่งสำคัญอยู่ที่การทำให้ประชาชนได้เห็นทุนที่ตนเองมีอยู่ เป็นทุนที่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่ม ลงมือแก้ไขปัญหของตนเองได้

ก่อน เพราะที่ผ่านมาชุมชนมองข้ามทุนที่มีอยู่ในชุมชน มองเห็นแต่ปัญหา แต่ยังไม่หาทางแก้ไขปัญหาของตนเองไม่ได้ การกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาของตำบลวังตะกอก จึงถูกกำหนดแนวทางโดยการวิเคราะห์จากสภาพปัญหาที่ชุมชน เผชิญอยู่ในปัจจุบัน และการทบทวนถึงความรู้ความสามารถ ที่เป็นศักยภาพที่สามารถหนุนเสริมชุมชนได้ จึงได้กำหนดยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาไว้ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การสร้างความเชื่อมั่น คือการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้แก่ประชาชนในการวิเคราะห์ ค้นหา ภูมิปัญญา ทุนทางสังคม ทุนทางเศรษฐกิจ โดยใช้ข้อมูลเป็นเครื่องมือในการทำให้เกิดการค้นพบตัวเอง ทำให้เกิดพลังทางปัญญาในการคิดหาทางแก้ไขปัญหของตนเอง ซึ่งมีการกำหนดแนวทางเพื่อให้บรรลุสู่เป้าหมาย คือ การสำรวจข้อมูล การจัดระบบทำงานฐานข้อมูล การจัดทำแผนแม่บทชุมชนเฉพาะด้าน

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การฟื้นฟูความสัมพันธ์ เป็นการฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับสถานการณ์สิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ ป่า วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ที่สามารถทำให้คนในตำบลกลับมาช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันดังเช่นที่เคยเป็นมาในอดีต ซึ่งมีการกำหนดแนวทางเพื่อให้บรรลุสู่เป้าหมายคือ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนาฟื้นฟูกลุ่มกิจกรรมชุมชน การพัฒนาทรัพยากรบุคคล

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาระบบการจัดการ คือการพัฒนาชุมชนให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาความสามารถในการจัดการตัวเอง เช่น สิทธิชุมชนในด้านการจัดการ ทั้งการจัดการทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ผลผลิต การจัดการการ

ศึกษา การจัดการสุขภาพ การจัดการเงินทุน การจัดสวัสดิการ ฯลฯ ที่เน้นให้ชุมชนพัฒนาระบบการจัดการด้วยตนเอง ลด ละ การพึ่งพาภายนอก ซึ่งมีการกำหนดแนวทางเพื่อให้บรรลุสู่เป้าหมายคือ การจัดการระบบการผลิต การจัดการระบบทุนและหนี้สิน การจัดการทรัพยากรทางปัญญา

ยุทธศาสตร์ที่ 4 ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ การสนับสนุนให้มีการนำเอาความรู้ใหม่ ๆ มาผสมผสานกับความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการเรียนที่เกิดทั้งในและนอกระบบการศึกษา เช่นการฝึกอบรม และการศึกษาดูงาน เพื่อให้เกิดการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้นในตำบล ซึ่งมีการกำหนดแนวทางเพื่อให้บรรลุสู่เป้าหมายคือ การส่งเสริมอุตสาหกรรมชุมชน การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนและเครือข่าย การส่งเสริมธุรกิจและเครือข่าย การส่งเสริมความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน

หลังจากที่มีการยกร่างแนวทางและแผนพัฒนาหมู่บ้านและตำบลวังตะกอกเรียบร้อยแล้ว ได้มีการประชาพิจารณ์เพื่อให้ประชาชนในตำบลเห็นสภาพปัญหา และศักยภาพของชุมชน และการหาแนวทางในการแก้ไขที่ถูกกำหนดมาเป็นยุทธศาสตร์และแนวทางในการปฏิบัติเพื่อแผนชุมชนให้เป็นจริง เป็นการระดมความคิดเห็นเพิ่มเติมดังเห็นได้จากตัวอย่าง การจัดทำแผนงาน กิจกรรม ของยุทธศาสตร์ การพัฒนาระบบการบริหารจัดการ ที่ชุมชนความพยายามที่จะพึ่งตนเอง ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จึงได้มีการติดต่อยอดการทำกิจกรรมเดิมที่ทำอยู่คือการทำกิจกรรม **“ร้านค้าเศรษฐกิจชุมชน”**

ร้านค้าเศรษฐกิจชุมชน

“ร้านค้าเศรษฐกิจชุมชน” เป็นร้านค้าชุมชนที่มีการทำกิจกรรมที่ทำอยู่แล้วที่บ้านนอกใต้ หมู่ที่ 3 ตำบลวังตะกอก โดยในเบื้องต้นสมาชิกของกลุ่มได้มีการระดมหุ้นเพื่อลงทุนร่วมกัน นอกจากนี้ยังได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานพัฒนาชุมชนให้คำแนะนำปรึกษาเป็นที่เลี้ยงและงบประมาณ นอกจากนี้ยังได้รับการสนับสนุนจากทางราชการในงบประมาณกระตุ้นเศรษฐกิจ จำนวน 100,000 บาท รวมเฉพาะที่ได้รับการสนับสนุนเป็นจำนวนเงิน 330,000 บาท มาสร้างเป็นอาคารร้านค้าเพื่อจำนวนหน่วยสินค้าเงินที่เหลือรวมกันหุ้นที่สมาชิกระดมร่วมกันนำไปซื้อสินค้าอุปโภค บริโภคจำหน่ายให้กับสมาชิก การดำเนินงานของร้านค้าได้รับการยอมรับ มีคนที่อยู่ในตำบลสนใจที่จะเข้าร่วมเป็นสมาชิก ในขณะเดียวกันร้านค้าชุมชนก็ต้องการเงินทุนในการขยายร้าน จึงเปิดรับสมาชิกที่เพิ่มโดยเปิดกว้างมากขึ้นขยายกลุ่มสมาชิกเป็นทั้งตำบล แต่มีข้อแม้ว่าคนที่เป็สมาชิกของร้านค้าชุมชนต้องมีชื่อและทะเบียนบ้านอยู่ในตำบลวังตะกอก

- ปี พ.ศ. 2541 จำนวนเงินที่ปันผลกำไร จำนวน 92,000 บาท
- ปี พ.ศ. 2542 จำนวนเงินที่ปันผลกำไร จำนวน 288,005 บาท
- ปี พ.ศ. 2543 จำนวนเงินที่ปันผลกำไร จำนวน 346,000 บาท
- ปี พ.ศ. 2544 จำนวนเงินที่ปันผลกำไร จำนวน 370,000 บาท
- ปี พ.ศ. 2545 จำนวนเงินที่ปันผลกำไร จำนวน 375,000 บาท

เมื่อครั้งมีการสำรวจข้อมูลและความต้องการของชุมชนพบว่า ชุมชนซื้อสินค้าอุปโภค บริโภคจากร้านค้าอื่นใกล้เคียงเป็นจำนวนมาก จึงลงความเห็นร่วมกันว่าควรจะมีการขยายสาขาร้านค้าชุมชนออกไปอีก 1 สาขา คือบ้านหินช้างสี หมู่ที่ 13 ปัจจุบันมีจำนวนสมาชิกทั้งหมด 502 คน มีทรัพย์สิน 1,200,000 บาท มีการบริหารงานของร้านค้าชุมชนโดยคณะกรรมการ 13 คน โดยคณะกรรมการแบ่งบทบาทหน้าที่กันออกเป็น 3 ฝ่ายคือ ฝ่ายจัดซื้อ ฝ่ายตรวจสอบ ฝ่ายติดตามประเมินผล นอกจากการทำกิจกรรมร้านค้าชุมชนจากคณะกรรมการชุมชนได้มีการขยายทำธุรกิจที่เชื่อมโยงกับแผนแม่บทชุมชนคือ การทำธุรกิจผลิตน้ำดื่ม การทำบิ๊มน้ำมัน และการทำล้านปาล์มชุมชน ที่ทำหน้าที่ในการรับซื้อผลิตภัณฑ์ของสมาชิก

โครงการผลิตปุ๋ยหมัก

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์พบว่า เกษตรกรในพื้นที่ตำบลวังตะกอกมีอาชีพหลักคือทำการเกษตร ได้แก่ ทำสวนยางพารา สวนผลไม้ แต่ประสบกับปัญหาว่า เกษตรกรมีค่าใช้จ่ายที่เป็นต้นทุนการผลิตสูงมาก มีภาพรวมทั้งตำบลประมาณ 25.36 ล้านบาท ส่วนใหญ่เป็นค่าใช้จ่ายในการจัดซื้อปุ๋ยเคมี เฉลี่ยทั้งตำบลประมาณ 15.8 ล้านบาท ยาฆ่าแมลง 1.9 ล้านบาท ที่เหลือจะเป็น ค่าแรงงาน ค่าอุปกรณ์การผลิต ค่าเมล็ดพันธุ์ ค่าขนส่งการผลิต และความต้องการของเกษตรกรในการไขปัญหาค่าใช้จ่ายต้นทุนการผลิตสูง คือการจัดทำปุ๋ยหมัก จึงเกิดการจัดทำเป็นโครงการผลิตปุ๋ยหมักในพื้นที่ตำบลวังตะกอก เมื่อวันที่ 17 เมษายน 2546 โดยมี

คณะกรรมการที่จัดตั้งขึ้นมา เป็นการคัดเลือกจากผู้ที่มีความรู้ และความสนใจเรื่องการทำปุ๋ยหมักมาเป็นคณะกรรมการ จำนวน 8 คน มีสมาชิกที่เข้าร่วมกลุ่มครั้งแรก จำนวน 12 คน ในปัจจุบันมีสมาชิกประมาณ 48 คน และได้รับงบประมาณสนับสนุนจากเงินกระดุนเศรษฐกิจเป็นจำนวนเงิน 270,000 บาท

คณะกรรมการ ทำหน้าที่ในการจัดหาวัสดุ อุปกรณ์ การประสานงานกับกรมพัฒนาที่ดิน จังหวัดชุมพร เพื่อเสริมความรู้ให้กับคณะกรรมการ และสมาชิกของกลุ่ม การจัดทำปุ๋ยหมักดังกล่าวได้มีการนำเอากากปาล์ม มูลสัตว์ ซึ่งเป็นวัสดุที่อยู่ในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการทำปุ๋ยหมัก พื้นที่ ที่ทำปุ๋ยหมักคือบ้านดอนกระจาย หมู่ที่ 6 ตำบลวังตะกอก อำเภอหลังสวน กลุ่มจะผลิตปุ๋ยหมักในนามของกลุ่ม **"กลุ่มพัฒนาการเกษตร"** การผลิตปุ๋ยเพื่อจำหน่ายให้กับสมาชิก ราคากระสอบละ 38 บาท และการจำหน่ายให้แก่บุคคลอื่น ราคากระสอบละ 40 บาท

นอกจากการผลิตปุ๋ยหมักแล้วยังมีการจัดทำกิจกรรมที่ลดต้นทุนการผลิตของเกษตรกรในพื้นที่คือ

- กิจกรรมปุ๋ยเคมีผสมใช้เอง หมู่ที่ 3, 12
- กิจกรรมการทำปุ๋ยชีวภาพ ทำกิจกรรมทั้งตำบล
- กิจกรรมทำน้ำหมักชีวภาพ ทำกิจกรรมทั้งตำบล
- กิจกรรมน้ำยาเอนกประสงค์ ทำกิจกรรมกระจายทั้งตำบล
- กิจกรรมแปรรูปผลผลิตการเกษตร

แผนแม่บทชุมชน :

กระบวนการเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเองของคนประจวบ

ชุมชน

ชีวิตชุมชน

แผนแม่บทชุมชน :

กระบวนการเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเองของคนประจวบ

ตำบลประจวบ อําเภอลานสั ก จ.อุทัยธานี ปัจจุบันมี 12 หมู่บ้าน (หมู่ที่ 1 บ้านทัพยายอน หมู่ที่ 2 บ้านประจวบ หมู่ที่ 3 บ้านหนองแถม หมู่ที่ 4 บ้านตะคล้อ หมู่ที่ 5 บ้านทุ่งสามแห่ง หมู่ที่ 6 บ้านหนองแหน หมู่ที่ 7 หนองผักกาด หมู่ที่ 8 บ้านใหม่ หมู่ที่ 9 บ้านป่าคา หมู่ที่ 10 บ้านหนองปลาไหล หมู่ที่ 11 บ้านวังหน้าศาล หมู่ที่ 12 บ้านคลองโปงพัฒนา)

มีประชากรรวมประมาณ 6,500 คน 1,408 ครัวเรือน มีที่ดินทำกิน 80,505 ไร่ ทำนา 58,640 ไร่ ทำไร่ (ข้าวโพด ถั่วเขียว) 10,420 ไร่ ทำสวนปลูกผัก 3,250 ไร่ และมีพื้นที่สาธารณประโยชน์ 8,345 ไร่

ทิศตะวันตก ของ ต.ประจวบ ติดกับ ต.ลานสั ก มีแนวเทือกเขาเขตป่าห้วยขาแข้งพาดผ่าน ทางด้านทิศใต้มีแนวเขาช่องชัย เขาปลาร้าเขาดินแดง ที่มีโพรงถ้ำหิน พันธุ์ไม้ยุคดึกดำบรรพ์ เช่น มะยมหิน ป่าตาด ล้อมรอบอยู่ ทำให้ ต.ประจวบ ซึ่งเป็นพื้นที่ราบเชิงเขาได้รับน้ำจากป่าห้วยขาแข้งอย่างเต็มที่ มีเขื่อนทับเสลาเป็นแหล่งเก็บน้ำใหญ่ปล่อยผ่านทั้งลำคลองตามธรรมชาติ เช่น คลองวังรี คลองโปง และคลองชลประทาน รับน้ำไหลมาสะสมในไร่นา จนมีน้ำ

อุดมสมบูรณ์ตลอดปี ภูมิอากาศที่ร้อนชื้นเอื้อต่อการทำงาน และมีพันธุ์ข้าวไวแสง 3 เดือน ทำให้อา้งนาได้ถึงปีละ 3 ครั้ง

จากคุณสมบัติของผืนป่าทอดผ่านสายน้ำบริสุทธิ์ ปลอดปล่อยธาตุอาหารอันอุดม หล่อเลี้ยงผืนดินและพืชพันธุ์ คือความมั่งคั่งของธรรมชาติ แต่เมื่อกระแสพัฒนาแบบตะวันตก เข้ามา มีอิทธิพล ทำให้เกิดผลในเชิงลบ และกระทบทำลายระบบภูมิคุ้มกันชุมชน ต.ประจวบ ก็มีปัญหามากมายเช่นชุมชนอื่น

งานพัฒนาชุมชน ต.ประจวบเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ.2518 โดยการนำของกำนันอุตร บุตรสิงห์ ดำเนินงานพัฒนาโดยยึดแนวทางการมีส่วนร่วม แลกเปลี่ยนความคิดเห็น เรียนรู้ลงมือทำกันเรื่อยมา เกิดกลุ่มผู้นำเป็นคณะทำงานระดับตำบล มีกลุ่มและกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดจากความต้องการของชุมชน เช่น กลุ่มเกษตรกรทำนาประจวบ กลุ่มสวัสดิการเพื่อพัฒนาอาชีพที่ยั่งยืน กลุ่มสวัสดิการชุมชน ต.ประจวบ กลุ่มแม่บ้านสตรี ต.ประจวบ มีกิจกรรมต่างๆ ที่คนในชุมชนทำร่วมกันในระดับตำบล เช่น ออมทรัพย์ ลานตากข้าวป๊ม น้ำมัน ร้านค้าชุมชน ฯ และยังมีการกลุ่มและกิจกรรมพัฒนาชุมชนต่าง ๆ อีกมากในแต่ละหมู่บ้าน

จากการวิเคราะห์ของคณะทำงาน ต.ประดิษฐ์ พบว่า การทำงานในรูปกลุ่มกิจกรรมแบบต่างคน ต่างทำ ต่างคน ต่างแก้ปัญหาเองผิดลองถูกรู้กันอยู่แต่ในกลุ่ม ไม่เกิดกระบวนการเรียนรู้ ปัญหาบางอย่างจึงแก้ไม่ได้ จึงเกิดการรวมกลุ่มประสานเป็นเครือข่ายเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสร้างประสบการณ์ร่วมทาง ต.ประดิษฐ์ ได้มีโอกาสไปศึกษาดูงานโดยความร่วมมือของมูลนิธิหมู่บ้านซึ่งเป็นต้นแบบในเรื่องแผนแม่บทชุมชน และดำเนินการมาหลายปีโดยเฉพาะที่ชุมชนไม้เรียง จ.นครศรีธรรมราช ได้จัดทำแผนแม่บทชุมชนมาก่อนและดำเนินงานตามแผนจนสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนได้ แผนแม่บทชุมชนเกิดจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน รวบรวมข้อมูลของชุมชนโดยคนในชุมชน เพื่อแก้ปัญหาของชุมชน โดยมีทุกภาคส่วนเข้าร่วม

ต.ประดิษฐ์ เริ่มต้นทำแผนแม่บทชุมชนเมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ.2543 โดยคณะทำงานตำบลทำการประชาสัมพันธ์ให้ผู้นำกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ประชาชน หน่วยงานรัฐ องค์กรต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชน ให้เห็นผลดีของการจัดทำแผนแม่บทชุมชน จนเกิดความเข้าใจร่วมกัน โดยเฉพาะกลุ่มผู้นำชุมชน จึงดำเนินการตามกระบวนการทำแผนแม่บทชุมชน โดยกำหนดทิศทางการพัฒนาจากการศึกษาสภาพความเป็นจริงของชุมชน จากทรัพยากรที่ชุมชนมีอยู่ เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างความมั่นคงให้กับชุมชน โดยการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ใช้เวลาถึงหนึ่งปีเต็ม มีมูลนิธิหมู่บ้านและมูลนิธิหนองขาหย่างเพื่อการพัฒนาชนบทอุทยานี่เป็นที่ปรึกษาและร่วมวิเคราะห์ข้อมูล

กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบล ประดิษฐ์

1. คัดเลือกผู้นำจัดตั้งเป็นคณะทำงานตำบล
2. รวบรวมข้อมูลเพื่อการเรียนรู้ ประกอบด้วย ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ข้อมูลปัญหาและสาเหตุข้อมูลรายได้ รายจ่าย หนี้สิน และข้อมูลศักยภาพชุมชน
3. วิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอกิจกรรมโครงการ แผนงาน
4. ประชาพิจารณ์ โดยนำเสนอแผนในที่ประชุมของชุมชนเพื่อระดมความคิดเห็นและปรับปรุงแก้ไขก่อนปฏิบัติจริง
5. ศึกษาดูงานเพื่อศึกษาเรียนรู้เพิ่มเติม
6. สัมมนาเชิงวิเคราะห์แผน ในเวทีแลกเปลี่ยนระหว่างตำบลทั้งในเวทีระดับจังหวัดระดับภาคและในเวทีระดับชาติของเครือข่ายภูมิปัญญาไท

“หัวใจสำคัญของการจัดทำแผนแม่บทชุมชน คือ การสร้างกระบวนการเรียนรู้ใน ต.ประดิษฐ์ เพื่อปรับเปลี่ยนวิถีคิดของคนในชุมชน จากความคิดแบบพึ่งพาและรอความช่วยเหลือจากรัฐหรือบุคคลภายนอก ไปสู่นวัตกรรมในการพึ่งพาตนเอง กระบวนการเรียนรู้ในการทำแผนของชุมชนประดิษฐ์ แบ่งเป็น 2 ระดับ คือ”

1. การจัดกระบวนการเรียนรู้ของผู้นำชุมชนและการขยายผลการเรียนรู้ จากผู้นำลงสู่สมาชิกในชุมชน การเรียนรู้ของผู้นำชุมชนในระดับแรก มีเวทีการเรียนรู้เป็นเครื่องมือ

โดยมีผู้นำชุมชนประมาณ 30 คน ประกอบด้วย ผู้นำทางการและผู้นำทางธรรมชาติ จัดพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นข้อมูลข่าวสารร่วมกันระหว่างผู้นำในชุมชนและวิทยากรจากภายนอก

2. การเรียนรู้ในระดับที่สอง คือ การเรียนรู้จากการปฏิบัติและการสื่อสารในชุมชนโดยผู้นำชุมชนขยายผลการเรียนรู้ลงสู่ชุมชนตามบทบาทที่ตนมีตามความสามารถที่ทำได้ ในวิถีชีวิตปกติที่สอดคล้องกับความเป็นอยู่ของชุมชน ผู้นำชุมชนประจักษ์ผ่านการเรียนรู้ในเวทีที่สำคัญถึง 6 ครั้ง

เวทีเรียนรู้ครั้งที่ 1 เพื่อรู้ปัญหา รู้พัฒนาการ และมีวิธีคิดใหม่ในการมองตนเองและชุมชน

เวทีเรียนรู้ครั้งที่ 2 เพื่อจัดเตรียมการศึกษาข้อมูลและปัญหาเพื่อการรู้จักตนเอง กำหนดประเด็นและแนวทางในการเก็บข้อมูล

เวทีเรียนรู้ครั้งที่ 3 สรุปข้อมูล วิเคราะห์ และจัดทำรายละเอียดของข้อมูลแต่ละประเด็น

เวทีเรียนรู้ครั้งที่ 4 วิเคราะห์ และจัดทำรายละเอียดของข้อมูลแต่ละประเด็น

เวทีเรียนรู้ครั้งที่ 5 กำหนดแผนการจัดการตนเองของชุมชนประจักษ์ เป็นแผนแม่บทชุมชนประจักษ์

เวทีเรียนรู้ครั้งที่ 6 นำแผนที่กำหนดไว้ นำเสนอต่อสมาชิกในชุมชน เพื่อช่วยกันพิจารณา เสนอแนะเพิ่มเติม มีการลงรายละเอียดของแต่ละกิจกรรมที่กำหนดในแผน เพื่อนำไปสู่ภาคปฏิบัติ

เมื่อได้แผนแม่บทชุมชนประจักษ์ออกมาแล้ว ก็มีการจัดแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์กับชุมชนที่มีประสบการณ์ มีผู้รู้ในประเด็นที่ชุมชนสนใจ ทางชุมชนได้จัดไปศึกษาข้อมูลการจัดแผนแม่บทชุมชนและตัวอย่างการทำน้ำปลาเพื่อบริโภคในชุมชนที่บ้านม่วงหวาน โคกเจริญ

ต.จันตุม อ.พลับพลาไชย จ.บุรีรัมย์

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลเศรษฐกิจระดับครัวเรือน พบว่า รายรับรวม 120 ล้านบาท รายได้หลักมาจากข้าว 33.4 ล้านบาท รองลงมาจากการรับจ้าง 12.3 ล้านบาท มีรายจ่ายรวม 135 บาท ค่าใช้จ่ายหลักจากปัจจัยการผลิตสูงถึง 42 ล้านบาท รองลงมาเป็นเรื่องของการศึกษา 24 ล้านบาท และค่าของใช้ต่างๆ 22 ล้านบาท ส่วนหนี้สินรวม 60.5 ล้านบาท เป็นหนี้จาก ธกส. สูงถึง 25 ล้านบาท

นอกเหนือจากข้อมูลเศรษฐกิจและปัญหาชุมชนแล้ว ยังมีข้อมูลศักยภาพของชุมชนจากการวิเคราะห์ พบว่า ชุมชนมีศักยภาพในด้านต่าง ๆ

- มีผู้นำที่เข้มแข็ง เกาะกลุ่มกันทำงาน เพื่อชุมชนมายาวนาน

- มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติอยู่รายรอบทั้งห้วยขาแข้ง เขาปลาร้า เขาช่องชัย เขาดินแดง และอุดมไปด้วยพันธุ์ไม้โบราณ จึงมีความเป็นไปได้ ที่ชุมชนจะจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์

- ชุมชนสามารถผลิตข้าวเปลือก ขายปีละ 4,000 ตัน สามารถเพิ่มมูลค่าได้ด้วยการแปรรูปเป็น ข้าวสาร หรือแป้งก็ได้ ในชุมชนมีสระในไร่นามากถึง 500 สระ ถ้าส่งเสริมโครงการเลี้ยงปลาอย่างจริงจังชุมชนจะสามารถแปรรูปปลาเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ได้ เช่น น้ำปลา ปลาร้า ปลาแห้ง ปลาป่น

- พืชพันธุ์ตามเกาะบ้านประมาณ 15 -17 เกาะ มีพันธุ์ไม้กว่า 76 ชนิด เฉพาะมะม่วงแก้วให้ผลผลิตกว่า 1,000 ตัน ถ้านำทรัพยากรท้องถิ่นมาแปรรูปได้จะเป็นการเพิ่มมูลค่าได้

- พบองค์ความรู้และผู้รู้ เช่น ด้านเกษตรชีวภาพ ด้านการปลูกข้าว ด้านการเกษตรผสม

ผลงานด้านการเพิ่มมูลค่าข้าว แปรรูปข้าวเป็นแป้ง เป็นขนมต่าง ๆ ด้านสมุนไพร จากการเก็บรวบรวม ข้อมูลเศรษฐกิจระดับครัวเรือนซึ่งจัดเก็บ 80% ของครัวเรือน และ ข้อมูลศักยภาพชุมชน ผ่าน การวิเคราะห์เชื่อมโยงปัญหาทำให้เห็นถึงสถานะ ภาพของ ต.ประดู่เย็น เห็นภาพรวมของตำบล และเห็นปัญหาร่วมกัน "ตัวเลขของ ต.ประดู่เย็น เป็นตัวแดง ขาดทุนแต่ไม่มากนักเพราะรายรับกับ รายจ่ายใกล้เคียงกัน"

ในรายละเอียดของรายจ่ายพบว่าบางสิ่ง บางอย่างที่ไม่ควรจ่าย ชาวบ้านก็ต้องจ่าย เช่น ผัก ต้องจ่ายปีละหลายแสน แซมพู น้ำ ยาล้างจาน สบู่ ก็จ่ายมากทั้งที่ไม่ควรจ่าย การทำนาที่ใช้ต้นทุนสูง ปัจจัยการผลิต ปุ๋ย ยา สารเคมี ต้องซื้อจากภายนอกปีหนึ่งตก 40-50 ล้านบาท ในขณะที่รายรับรวมร้อยละ ล้าน การเน้นรายได้อย่างเดียวจึงไม่พอ การ ลดรายจ่ายลงได้เท่ากับเป็นการเพิ่มรายได้ไป ในตัว

กำนันอุดร บุตรสิงห์ วิเคราะห์ข้อมูล พร้อม เสนอทางออก เมื่อชุมชนได้วิเคราะห์ร่วมกันแล้ว ได้จัดทำแผนกิจกรรม คิดโครงการต่างๆ เพื่อแก้ ปัญหาของชุมชน ชื่อแผนกิจกรรม / โครงการ การจัดการทุนและหนี้สิน จัดระบบธุรกิจ - อุตสาหกรรมในชุมชน ซึ่งมีกิจกรรม ดังนี้

วิสาหกิจชุมชน

- โรงงานน้ำปลา
- โรงงานสีข้าวชุมชน
- โรงงานผสมปุ๋ยใช้เอง
- โรงงานแปรรูปผลผลิต มะม่วง มะพร้าว ส้มโอ
- โรงงานน้ำตาลอ้อย

การส่งเสริมอาชีพสร้างรายได้เสริม

- เลี้ยงสัตว์ เป็ด ปลา ไก่ หมู วัว ควาย
- เกษตรผสมผสาน
- เกษตรปลอดสารพิษ
- หัตถกรรมในชุมชน จักสาน สุ่มไก่
- ช่างซ่อมอุปกรณ์ไฟฟ้า เครื่องจักรกลทางการเกษตร

การจัดการทรัพยากรในชุมชน ข้าวและ

ผลผลิตทางการเกษตร

- โรงสี
- น้ำปลา
- แปรรูปผลผลิตอื่น ๆ

องค์ความรู้ในชุมชน

- การอบรม สัมมนา ถ่ายทอดความรู้
- การศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนกับเครือข่ายภายนอก

บุคคลและกลุ่มองค์กรในชุมชน

- ส่งเสริมความรู้ให้สมาชิกในชุมชนและกลุ่มองค์กรต่าง ๆ เช่น กลุ่มสตรี

กลุ่มเยาวชน

- จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน
- ส่งเสริมการเรียนรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง
- ปลุกจิตสำนึกเรื่องการพออยู่พอกิน
- เกษตรผสมผสานและปุ๋ยชีวภาพ
- การตลาด การจัดการผลผลิต ตลาดชุมชน
- ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกกลุ่ม โดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาส

โครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ที่ดำเนินการมากกว่า 3 ปี เริ่มเห็นผลชัดเจนเป็นรูปธรรม ซึ่งกว่าที่จะเกิดผลต้องใช้เวลา ดังที่กำนันอุดร บุตรสิงห์ ได้กล่าวไว้ว่า

“ในการทำแผนฯ ทำให้เราเห็นปัญหา แล้วก็นำไปบอกกับชาวบ้านซึ่งบางทีเขาก็นึกไม่ถึงว่าเป็นปัญหา แล้วก็ดูแนวทางว่าจะแก้กันอย่างไร จะลดต้นทุนการผลิตด้วยวิธีไหน ลดค่าใช้จ่ายได้อย่างไร ป้องกัน ดูแลสุขภาพ ด้วยการลดเลิกใช้สารเคมี กินอาหารปลอดภัย ซึ่งกว่าจะเห็นผลต้องใช้เวลา ไม่ใช่ทำวันนี้แล้ว จะเห็นผลพรุ่งนี้ อย่างที่เราทำมา 3 ปี เพิ่งจะเห็นผลเหมือนการปลูกต้นไม้ ปลูกวันนี้ยังไม่ได้กินผล ต้องอาศัยเวลาให้เติบโตออกผล ซึ่งในที่สุดก็จะนำสู่การแก้ปัญหาความยากจน แก้ปัญหาชุมชนได้”

มาถึงวันนี้มีโครงการกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการทำแผนฯ เป็นรูปธรรมแล้วหลายโครงการ เช่น โรงสีข้าวชุมชน โรงงานน้ำปลาโบราณ ผลิตข้าวปลอดภัย ทำของใช้ในครัวเรือน เพื่อลดรายจ่าย การบริหารจัดการเงินในชุมชนฯ ทั้งที่เกิดจากการระดมทุนภายในและการสนับสนุนจากหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ

โรงสีข้าวชุมชน : รอยต่อของการจัดการข้าวครบวงจรโดยชุมชน โรงสีข้าวชุมชนเกิดขึ้นตามแผนแม่บทชุมชนตำบลประตูชัย ซึ่งสอดคล้องและเป็นไปตามแนวทางของกลุ่มเกษตรกรทำนาประตูชัย+ที่ดำเนินงานเพื่อชาวนาประตูชัยมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2518 สมาชิกแรกตั้ง 220 คน ปัจจุบันมีสมาชิก 812 คน มีการดำเนินงานต่าง ๆ เช่น ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน บัม น้ำมันดีเซล (บางจาก) ลานตากพืชผลการเกษตร 3 ไร่ เครื่องซัง 50 ตัน ยุ้งจาง 500 ตัน เมื่อจัดทำแผนแม่บทชุมชน ได้วิเคราะห์ศักยภาพชุมชนพบว่าชาวประตูชัยผลิตข้าวเปลือกได้ประมาณ 4000 ตัน และพบภูมิปัญญาการแปรรูปข้าวเป็น

ขนมต่าง ๆ เช่น ขนมป้าแนบ ขนมขึ้นชื่อของท้องถิ่น ซึ่งเป็นขนมที่แปรรูปจากข้าวเจ้า หากชุมชนสามารถเพิ่มมูลค่าข้าวได้จะเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนอีกมาก ชุมชนจึงวางแผนที่จะแปรรูปข้าวเปลือกเป็นข้าวสาร เป็นแป้ง เป็นขนมต่าง ๆ จึงต่อยอดแนวทางของกลุ่มเกษตรกรทำนาประตูชัยให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ในเรื่องการจัดการข้าวครบวงจร ดังที่ **สมนึก เหล่ากสิกรรม ประธานโรงสีชุมชน**กล่าวไว้ว่า “คนประตูชัย ส่วนใหญ่เป็นชาวนา ชายข้าวเป็นรายได้หลัก โรงสีชุมชนจึงเกิดขึ้นเพื่อเพิ่มมูลค่าข้าว สีข้าวปลอดภัยให้คนในชุมชนได้กิน โดยมีชาวนาเป็นเจ้าของ”

โครงการโรงสีข้าวชุมชนขนาด 18 ตันต่อวัน บริหารโดยกลุ่มเกษตรกรทำนาประตูชัย ตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน 9 คน ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และงบกระตุ้นเศรษฐกิจ โรงสีตั้งอยู่หมู่ที่ 1 บ้านทัพยายปอน เปิดดำเนินการเมื่อเดือนตุลาคม 2546 ได้รับซื้อข้าวปลอดภัยจากสมาชิก 16 ราย กว่า 20 เกวียน โดยให้ราคาสูงกว่าท้องตลาดถึง 10- 20% ตามชนิดของข้าว รับซื้อข้าวทั่วไปใน

ราคาท้องตลาดประมาณ 70 เกวียน โรงสีข้าวชุมชน สีข้าวสารขายบรรจุกระสอบและถุง วางขายที่ร้านค้าชุมชน ร้านขายของชำในหมู่บ้านและส่งขายข้าวปลอดสารให้โรงเรียนทุ่งสามแห่งเดือนละ 30 ถึง บริการสีข้าวให้คนในตำบลโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย ซึ่งโรงสีจะได้รำกับปลายข้าว ขายให้ผู้เลี้ยงสัตว์ในชุมชน

โรงสีมีกำไรจากการดำเนินงานถึงเดือนมกราคม 2547 เป็นเงิน 22,845 บาท โรงสีข้าวชุมชนมีจำนวนสมาชิกแรกตั้ง 84 ครัวเรือน ระดมทุนหุ้นละ 50 บาท ไม่เกิน 100 หุ้นต่อครัวเรือน ค่าสมัครรายละ 20 บาท รวมเป็นเงิน 14,880 บาท กรรมการโรงสีทำงานโดยไม่มีค่าตอบแทน ช่วยกันด้วยใจ เพื่อให้กิจกรรมโรงสีดำเนินงานไปได้ กำไรที่ได้จากโรงสี ส่วนหนึ่งจะปันผลคืนให้สมาชิกผู้ถือหุ้น ส่วนหนึ่งตั้งเป็นกองทุนบำรุงรักษาโรงสี และอีกส่วนหนึ่งคืนสู่ชุมชนในรูปกองทุนต่าง ๆ

การดำเนินงานอย่างเข้มแข็งของกรรมการและการมีส่วนร่วมของชุมชนจะผลักดันให้โรงสีเดินเครื่องผลิตข้าวสารอย่างเต็มกำลัง สามารถที่จะรับซื้อปลอดสารในราคาที่สูงกว่าตลาด ขาย

ข้าวปลอดภัยให้กับผู้บริโภคและมีโครงการที่จะแปรรูปข้าวให้เป็นแป้ง เมื่อชุมชนสามารถจัดการข้าวได้ครบวงจร ทำให้เงินตราที่เคยไหลออกจากชุมชนไปอยู่ในมือคนกลางก็จะกลับคืนสู่ชาวนาประจักษ์เกิดดอกผลเป็นประโยชน์กับชุมชนต่อไป

ถึงแม้วันนี้กำไรจากการดำเนินงานของโรงสีชุมชนยังมีไม่มากนัก แต่รอยต่อของการจัดการข้าวครบวงจรเริ่มชัดเจนขึ้น

ข้าวปลอดสาร : ลดต้นทุนการผลิตด้วยทรัพยากรท้องถิ่น

จากตัวเลขต้นทุนปัจจัยการผลิต ปุ๋ย ยา สารเคมี ที่ใช้สำหรับนาข้าวใน ต.ประจักษ์ สูงถึง 37 ล้านบาท เฉพาะสารเคมีที่เป็นฮอร์โมน ยาฆ่าแมลง ยาฆ่าหญ้า ถึง 24 ล้านบาท ซึ่งเป็นต้นทุนที่สูง ข้าวร้ายยังทำลายความอุดมสมบูรณ์ของผืนดิน อาหารธรรมชาติ ก็หายไป สารพิษสะสมในข้าว สุขภาพชาวนาแยลง โครงการข้าวปลอดสารพิษจึงเกิดขึ้น ในปีแรกเปิดรับสมัคร 60 ราย เพื่อขยายพื้นที่ทำนาข้าวปลอดสารอย่างน้อยปีละ 200 ไร่ โดยการสนับสนุนของเกษตรอำเภอ กศน. ธกส. อบต. ศูนย์ขยายพันธุ์ข้าวชัยนาทและเครือข่ายเกษตรยั่งยืน จ.อุทัยธานี

โครงการข้าวปลอดสารจัดศึกษาดูงานข้าวปลอดสารและข้าวอินทรีย์ทั้งที่จ.ฉะเชิงเทรา และ จ.สุรินทร์ มีการจัดอบรมการทำนาปลอดสารให้กับสมาชิกในโครงการและทั่วไป ครั้งละ 50 -60 คน จัดไป 3-4 ครั้ง เรียนรู้การทำปุ๋ยชีวภาพ ปุ๋ยหมักแห้ง น้ำหมัก สารไล่แมลง และฮอร์โมนต่างๆ และมีการบริการหมุนเวียนพันธุ์ให้กับสมาชิกอีกด้วย

สมาชิกในโครงการจำนวน 16 ราย ได้ขายข้าวปลอดสารประมาณ 20 เกวียน ให้กับ โรงสีชุมชนในราคาที่สูงกว่าท้องตลาด นอกจากทำปุ๋ยชีวภาพใช้ในนาข้าวแล้ว ยังมีขายบ้านบางรายได้นำไปใช้กับไม้ผล และพืชผักต่าง ๆ ซึ่งสามารถลดต้นทุนลงไปได้ส่วนหนึ่ง ดังที่ อรพิน ก๊กศรี ชาวนาหนองปลาไหล ได้บอกว่า

“ ปุ๋ยยาเคมี มีราคาแพง อย่างปุ๋ยเขียวฉีดข้าว 3 ครั้ง เป็นเงิน 1,200 บาท แต่ถ้า น้ำหมักสูตรน้ำพ้อ น้ำแม่ (เร่งใบดอกผล) ใช้เงินลงทุนแค่ 400-500 บาท” นอกจากการทำเป็นรายครัวเรือนแล้ว ยังขยายเป็นกลุ่ม โดยที่บ้านหนองปลาไหล หมู่ 10 รวมกลุ่มกันทำปุ๋ยชีวภาพ ทั้งแบบแห้ง และน้ำ มีการรวมเงิน รวมแรงกันทำโรงเรือนหมักปุ๋ยอีกด้วย”

แนวคิดลดต้นทุนการผลิต ได้ถ่ายทอดเทคนิควิธีให้กับเกษตรกรประจวบคีรีขันธ์อย่างเป็นระบบ เกิดกระแสเกษตรกรปลอดสารขึ้นในตำบล เกิดการปฏิบัติจริงในระดับครัวเรือน และขยายสู่การรวมกลุ่มกันทำเพื่อลดต้นทุนโดยใช้ภูมิปัญญาและ

ทรัพยากรท้องถิ่น

โครงการข้าวปลอดสารมีแผนงานที่มุ่งขยายพื้นที่ทำนาปลอดสารปีละ 200 ไร่ อย่างต่อเนื่อง จะส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตจากเคมีเป็นชีวภาพ สามารถลดต้นทุนการผลิต ลดความเสี่ยงต่อสุขภาพ ลดการสะสมสารพิษในผลผลิตและสิ่งแวดล้อม ในที่สุด ดินจะอุดมอาหารธรรมชาติจะกลับคืนมาและที่สำคัญ ชาวนาขายข้าวได้ราคาสูงขึ้นโดยการรับซื้อของโรงสีข้าวชุมชน

โรงน้ำปลาโบราณ : ภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อสุขภาพของชุมชน

เป็นที่รู้กันทั่วไปว่า น้ำปลาราคาถูกที่มีขายตามท้องตลาด เป็นน้ำเกลือใส่สี ใสผงชูรส เป็นน้ำปลาคุณภาพต่ำและอันตรายต่อสุขภาพ จากการเก็บข้อมูลรายครัวเรือนพบว่าชาวประจวบคีรีขันธ์ บริโภคน้ำปลาถึงปีละ 5.6 แส่นบาท โครงการน้ำปลาโบราณ เป็นโครงการแรกๆ หลังจากการทำแผนฯ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชาวประจวบคีรีขันธ์ ได้บริโภค

น้ำปลาแท้คุณภาพดี ปลอดภัยกับสุขภาพ ลดรายจ่าย และลดการไหลของเงินออกนอกชุมชน

โครงการน้ำปลาโบราณ บริหารงานโดยกลุ่มสตรี ต.ประดู่ยืน มีหลายหน่วยงานให้การสนับสนุน อาทิเช่น กรมการปกครอง กศน. ทั้งงบประมาณและการให้ความรู้ ทางกลุ่มสตรี ต.ประดู่ยืน ได้ไปศึกษาดูงานการทำน้ำปลาที่บ้านม่วงหวาน โคกเจริญ ต.จันทุม อ.พลับพลาไชย จ.บุรีรัมย์ และ ต.บ้านกง อ.กงไกรลาศ จ.สุโขทัย

โรงงานน้ำปลาโบราณ มีการระดมทุนภายในชุมชน โดยมีกลุ่มออมทรัพย์สตรี ต.ประดู่ยืน เป็นผู้ถือหุ้นรายใหญ่ ซึ่งมีสมาชิก 150 คน นอกจากนั้นยังได้เปิดระดมหุ้นทั่วไปอีกหุ้นละ 100 บาท ตัวอาคารตั้งอยู่ที่ หมู่ 6 บ้านหนองแหน

กรรมวิธีทำน้ำปลาใช้ภูมิปัญญาของชาวประดู่ยืน ที่ยังคงสืบทอดการทำน้ำปลาไว้กินเอง ใช้ปลาสร้อยกับเกลือทะเล หมักในโถเคลือบ ใช้เวลาข้ามปี จึงนำออกจำหน่าย ทางกลุ่มได้จัดซื้อปลาสร้อย จากเขื่อนทับเสลาไปแล้ว ประมาณ 3.5 ตัน ใช้เกลือ 2 ตัน หมักไว้ประมาณ 30 โถง พร้อมจำหน่าย ขายไปแล้วเป็นเงิน 15,000 บาท แยกขายเป็น 2 เกรด คือ หัวน้ำปลาขวดละ 20 บาท และน้ำปลารรรรมดา ขวดละ 10 บาท วางขายที่ร้านค้าชุมชน ร้านขายของชำในตำบล และออกขายตามงานต่าง ๆ ปริมาณน้ำปลาที่หมักไว้ 30 โถง มีมูลค่าถึง 108,000 บาท สามารถรองรับการบริโภคน้ำปลาในชุมชนได้ประมาณ 20% (ต.ประดู่ยืนบริโภคน้ำปลารวมมูลค่า 560,000 บาท) ซึ่งหมายถึงเงินที่จะหมุนอยู่ในชุมชน และสุขภาพที่ดีจากอาหารปลอดภัยพิษ

โรงงานน้ำปลาโบราณ ดำเนินอยู่ด้วยความ

ร่วมมือของคนในชุมชน ร่วมลงทุน ลงแรง และร่วมบริโภคน้ำปลาของตนเอง อีกไม่นานโรงงานน้ำปลาจะมีปลาจากสระน้ำประจำไร่นาในชุมชน ประมาณ 500 สระ เป็นวัตถุดิบแปรรูปได้ทั้งน้ำปลา ปลาจ้ำ ปลาป่น

วันนี้ชาวประดู่ยืนได้บริโภคน้ำปลาแท้จากภูมิปัญญาของตนเอง สะอาดและปลอดภัย จากโรงงานน้ำปลาของตนเอง เป็นความภูมิใจร่วมกันของคนทั้งตำบล แชมพู น้ำยาล้างจาน สบู่เหลว และครีมนวด ของใช้ในครัวเรือนทำเองได้เพื่อลดรายจ่าย

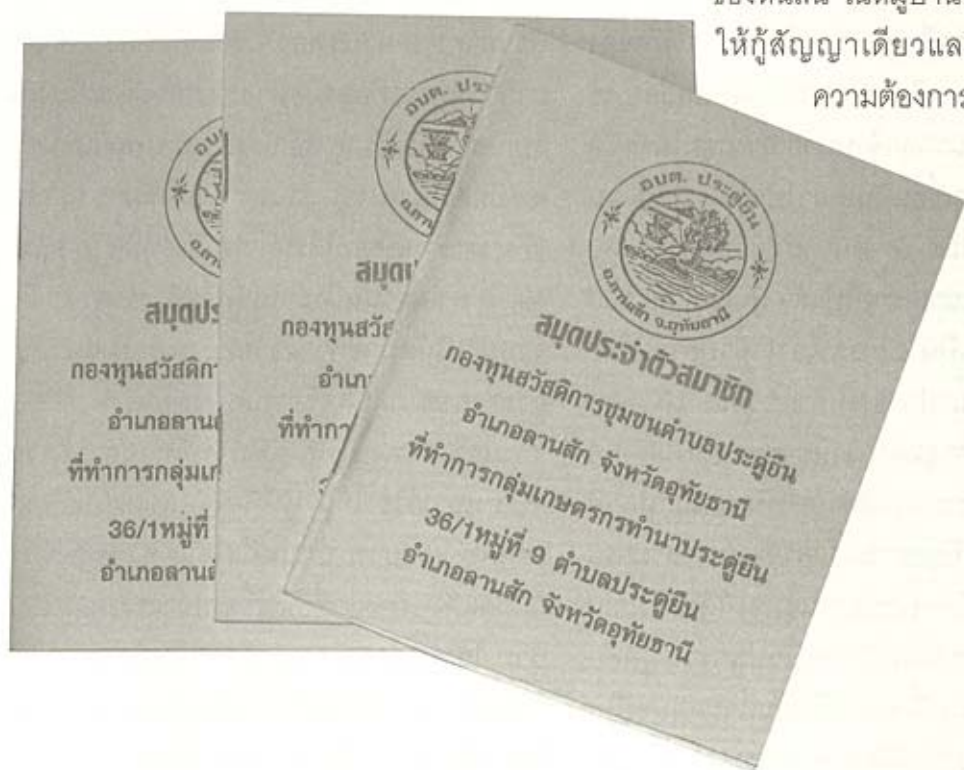
ชาวประดู่ยืนมีรายจ่ายในหมวดของใช้สิ้นเปลืองในครัวเรือน เป็นเงิน 3-4 ล้านบาท เป็นรายจ่ายที่น่าจะลดได้ โดยการทำให้เองคณะทำงานตำบลจึงจัดศึกษาดูงานโดยนำกลุ่มสตรีแม่บ้านหมู่บ้านละ 5 คน รวม 60 คน ไปศึกษาดูงานที่บ้านท่าทราย อ.สรรพยา จ.ชัยนาท หลังจากกลับมาจัดอบรมเพื่อลงมือทำ น้ำยาล้างจาน แชมพู สบู่เหลว และครีมนวดอีกโดยใช้สมุนไพรในชุมชนมาเป็นส่วนผสม เช่น ว่านหวานหางจระเข้ มะกรูด ขมิ้น มะขามเปียก ได้รับการสนับสนุนจาก อบต. งบประมาณส่วนหนึ่งนำไปจัดซื้อหัวเชื้อต่างๆ มาจำหน่ายให้สมาชิกวางขายที่ร้านค้าชุมชน โดยการดูแลของกลุ่มสตรีตำบลประดู่ยืน

ใจยา พงษ์เทพ แม่บ้านที่ทำของใช้ด้วยตนเองเอาไว้ใช้ ได้เล่าให้ฟังว่า “แชมพูในตลาดขวดละ 25 บาท บ้านหนึ่งใช้แค่อาทิตย์เดียวก็หมดแล้ว อย่างเราซื้อหัวเชื้อไปทำเองขวดละ 120 บาท ใช้ได้ตั้งสองถึงสามเดือน” ถึงปัจจุบันกลุ่มสตรีตำบลประดู่ยืนสามารถนำเงินหมุนเวียนจัดซื้อหัวเชื้อไปแล้ว 6 ครั้ง เป็นเงินเกือบหมื่นบาท นอกจากการทำให้เป็นการส่วนตัวแล้ว บาง

หมู่บ้านยังรวมกลุ่มกันทำเช่น ม.7 นัดกันทำเดือนละครั้ง ครั้งละประมาณ 20 คน แบ่งเป็น 4 กลุ่ม หมุนกันไปทุกเดือน ม. 10 กลุ่มแม่บ้านหนองปลาไหลรวมกลุ่มกันทำขายทั้ง แซมพู น้ำยาล้างจาน สบู่เหลว และสบู่ก้อนสมุนไพร โดยการระดมหุ้น ๆ ละ 20 บาท มีสมาชิก 30 คน ขายทั้งในชุมชน และออกร้านจำหน่ายสินค้าตามงานต่าง ๆ อีกด้วย ปริมาณหัวเชื้อสำหรับการทำของใช้ในครัวเรือนที่จำหน่ายผ่านทางร้านค้าชุมชนไปสู่สมาชิกมีการจัดซื้ออย่างต่อเนื่องแสดงให้เห็นว่าคนในชุมชนลงมือทำของใช้และใช้อย่างสม่ำเสมอ ทำให้ลดค่าใช้จ่ายลงได้ส่วนหนึ่งและยังมีรายได้เสริมจากการทำผลิตภัณฑ์ของใช้จำหน่าย เกิดการสร้างงานและการรวมกลุ่มของคนในชุมชน

จัดระเบียบกองทุนให้เงินทุนหมุนเวียนภายใน ดอกผลเป็นของชุมชน

ภาวะหนี้สินของตำบลประจักษ์ในรวม 47 ล้านบาท มีทั้งหนี้ในและนอกระบบ ส่วนใหญ่เป็นหนี้ภายนอกชุมชน ทุก ๆ วันจะมีเงินไหลออกชุมชนในรูปของดอกเบี้ย การบริหารจัดการเงินให้ไหลหมุนเวียนอยู่ในชุมชนและการจัดระบบเงินทุนจึงเป็นวิธีหนึ่งในการจัดการหนี้โดยรวม ซึ่งในแต่หมู่บ้านของ ต.ประจักษ์เองมีเงินหมุนเวียนเป็นกองทุนรูปแบบต่างๆ อย่างที่บ้านทัพยาบปอน หมู่ 1 มีเงินหมุนเวียน 3-4 ล้านบาท ทางผู้นำหมู่บ้านได้จัดระบบการกู้เงิน ไม่ให้กู้ซ้ำซ้อน ซึ่งทั่วไปมักกู้แบบหมุนหนี้ กู้เงินกองทุนออมทรัพย์ไปใช้หนี้กองทุนเงินล้าน กู้กองทุนเงินล้านไปใช้หนี้ ธ.ก.ส หรือไปใช้หนี้นอกระบบ ทำให้ไม่หลุดจากวงจรของหนี้สิน ในหมู่บ้านทัพยาบปอนจึงให้กู้สัญญาเดียวและจัดให้พอกับความต้องการของผู้กู้

ส่วนหนี้ภายนอกที่ผู้กู้ไม่สามารถชดเชยได้ หรือทรัพย์สินที่จะถูกยึดทางหมู่บ้านจะนำเงินไปไถ่ถอนมาไว้ในกองทุนและจัดระบบการจัดคืนเงินให้สามารถชดเชยได้ ปัจจุบันได้นำหนี้จากภายนอกมาไว้ในชุมชนจำนวน 6 ราย เป็นสินทรัพย์ที่มีมูลค่าถึงสามแสนบาท และแนวคิดนี้ยังขยายไปยังหมู่ที่ 7 บ้านหนองผักกาดเพราะมองเห็นประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับชุมชน ดังที่ผู้ใหญ่วิริยะ อินทสุวรรณค์ มองว่า "ถ้าสามารถจัดการเงินทุนให้หมุนเวียนอยู่ในชุมชน ดอกผลก็จะกลับคืนสู่ชุมชน อย่างปัญหาเล็ก ๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน เช่น ถนนพัง ท่อส่งน้ำขาด หมู่บ้านน่าจะจัดการเองได้ ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาภายนอก ในอนาคตหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านจะแก้ไขปัญหาของตนเองด้วยทุนของตนเอง" การจัดการกองทุนต่าง ๆ ในชุมชนให้เป็นระบบ จะช่วยสร้างระบบการจัดการหนี้ให้กับคนในชุมชน อันจะนำไปสู่การปลดหนี้หรือการจัดการการเงินในระดับครัวเรือน และที่สำคัญดอกผลที่ได้จากกองทุนหมุนเวียนจะกลับคืนสู่ชุมชน

นอกจากนี้ยังมีกลุ่มกิจกรรมอื่น ๆ อีก เช่น กลุ่มไม้กึ่งลิง แปรรูปไม้มะม่วงเป็นของใช้และของฝาก มีสมาชิก 11 คน รายได้เฉลี่ยเดือน 4-5 พันบาท กลุ่มสมุนไพร ก็ร่วมตัวกันมาปึกว่าเช่นกัน

โครงการกิจกรรมตามแผนได้ดำเนินการระยะหนึ่ง แม้ชาวบ้านที่ลงหุ้น ลงแรงทำ ยังไม่ได้รับการปันผล แต่ชุมชนได้รับดอกผลทั้งทางตรงและทางอ้อม จากการจัดการทุนที่เป็นเงิน ทุนทรัพยากร และทุนที่เป็นภูมิปัญญา ต.ประจักษ์ มีโรงสีรับซื้อและสีข้าวปลอดสาร มีปุ๋ยชีวภาพใส่नाข้าวเพื่อลดต้นทุน มีน้ำปลาแท้บริโภค มีของใช้ในครัวเรือนที่ทำเองเพื่อลดรายจ่าย มีรายได้เสริมจาก

การรวมกลุ่มทำผลิตภัณฑ์จำหน่าย มีสุขภาพดีจากการลด เลิกสารเคมีและมีอาหารปลอดสารบริโภค สิ่งเหล่านี้เกิดจากการเรียนรู้ร่วมกันของชาวประจักษ์ ตามแผนแม่บทชุมชนประจักษ์ที่วางไว้ ยังมีอีกหลายโครงการ หลายกิจกรรมที่ต้องดำเนินการต่อ

ในความสำเร็จในระดับหนึ่งของการดำเนินงานตามแผนแม่บทชุมชนตำบลประจักษ์มี **ปัจจัยสำคัญสองปัจจัยหลักคือ ผู้นำและการประสานทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วม** ดังที่ **กำนันอุดรบุตรสิงห์** ได้กล่าวไว้ว่า

"ถ้าได้แผนฯ ขึ้นมาแล้วไม่นำไปสู่การปฏิบัติก็ไม่เกิดประโยชน์อะไร วิธีที่จะนำไปสู่การปฏิบัติต้องมีแรงขับเคลื่อนจากผู้นำซึ่งจะประสานคน ประสานหน่วยงาน ประสานองค์กรต่าง ๆ ดึงทรัพยากร ดึงความรู้ จากหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ ประสานชาวบ้านให้มารวมกันปฏิบัติทำให้ผลประโยชน์ตกกับชาวบ้าน และทุกหน่วยงานทุกองค์กรได้ประโยชน์เป็นประโยชน์ที่ยืนอยู่บนความถูกต้อง"

การจัดทำแผนแม่บทชุมชนตำบลประจักษ์ยังดำเนินต่อไปเพราะหัวใจของการทำแผนฯ คือการเรียนรู้ และการเรียนรู้ย่อมไม่มีที่สิ้นสุด ผ่านมา 3 - 4 ปี ทางคณะทำงานตำบลกำลังดำเนินงานจัดเก็บข้อมูลครั้งที่ 2 เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบกับข้อมูลที่ได้จากการทำแผนฯ ครั้งแรก ตรวจสอบโครงการกิจกรรมต่าง ๆ ว่าดำเนินงานไปถึงไหน แก้ปัญหาอะไรของชุมชนได้บ้างและโครงการต่าง ๆ ที่ทางตำบลคิดไว้เพื่อขับเคลื่อนงานพัฒนาต่อไปสอดคล้องกับข้อมูลในปัจจุบันหรือไม่ เป็นเรื่องที่คนประจักษ์ต้องเรียนรู้ เรียนรู้เพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเอง

การจัดทำแผนชีวิตชุมชน
เพื่ออนาคต ของชาวตำบลเสียว

แผนชุมชน

ชีวิตชุมชน

การจัดทำแผนชีวิตชุมชน เพื่ออนาคต ของชาวตำบลเสียว

ตำบลเสียว กิ่งอำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ หนึ่งในตำบลต้นแบบของการทำแผนชีวิตชุมชนภาคอีสาน ได้สะท้อนภาพของคนในชุมชนที่พยายามต่อสู้กับความยากจน ด้วยความร่วมมือกันแก้ไขปัญหาของชุมชนด้วยตนเอง โดยเชื่อว่า "แผนชุมชน" จะเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ทำให้ชุมชนเกิดเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน สามารถรู้จักตัวตน กำหนดอนาคต และนำสู่การพึ่งตนเองของคนในชุมชนอย่างแท้จริง

เล่าเรื่อง....ตำบลเสียว

ตำบลเสียว กิ่งอำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ เริ่มก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ.2323 โดยชาวลาวที่อพยพมาจากกรุงเวียงจันทน์เข้ามาฝั่งไทย และอพยพเรื่อยมาตามลำน้ำมูล ซึ่งมีหัวหน้าเป็นผู้นำชื่อ "ท้าวบุญเรือง" มาเลือกตั้งบ้านอยู่ใกล้หนองน้ำใหญ่ เนื่องจากเห็นว่าเป็นพื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์ และให้ชื่อหมู่บ้านว่า "บ้านเสียว" ซึ่งเป็นชื่อหมู่บ้านเดิมของท้าวบุญเรืองที่อยู่ฝั่งเวียงจันทน์ ตำบลเสียว มีกำนันคนแรก เมื่อปี พ.ศ. 2372 ชื่อ นายอ้วน สุมาลี และกำนันคนปัจจุบัน เป็นคนที่ 9 ชื่อ นายสมเด่น บัวศรี พื้นที่โดยทั่วไปของตำบลเป็นที่ราบสูง บางส่วน

เป็นพื้นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การทำเกษตร ด้านทิศเหนือ จรดกับตำบลเปือย อำเภอบึงบูรพ์ จังหวัดศรีสะเกษ ทิศใต้ จรดกับตำบลโดด กิ่งอำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณและตำบลหนองใหญ่ อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ ทิศตะวันออก จรดกับตำบลหนองม้า กิ่งอำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ และทิศตะวันตก จรดกับตำบลอิเซ กิ่งอำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 4,415 คน เป็นชาย 2,223 คน เป็นหญิง 2,192 คน อาชีพส่วนใหญ่ คือ การทำเกษตร รับจ้าง มีอาชีพเสริม เช่น การทำหัตถกรรม เป็นต้น นอกจากนี้ตำบลเสียวยังมีสถานศูนย์กลางที่สำคัญ ได้แก่ 1) องค์การบริหารส่วนตำบล 1 แห่ง 2) โรงเรียน 5 แห่ง 3) วัด 4 แห่ง และ 4) ป่าชุมชนโนนใหญ่ 1 แห่ง

แผนชีวิตชุมชน...สู่การจัดการปัญหาความยากจน

ปัญหาต่าง ๆ ในพื้นที่ของชาวตำบลเสียว กิ่งอำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ ซึ่งดูจากข้อมูลทั้งในส่วนราชการ อบต. โรงเรียน และ กศน. พบว่าปัญหาที่สำคัญที่สุด คือ ความยากจน นั่นคือผลผลิตตกต่ำ ซึ่งเป็นปัญหาเชิงโครงสร้าง แม้

หน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่ สนับสนุนส่งเสริมกลุ่มอาชีพ ช่วยเหลือด้านเงินทุนอย่างต่อเนื่อง แต่ก็ไม่สามารถที่จะแก้ไขปัญหาของชาวตำบลเสียวได้ทั้งหมด หลายโครงการที่สนับสนุนนั้นไม่สอดคล้องเหมาะสมกับพื้นที่ และที่สำคัญคือ การขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน และการประสานงานที่ดี และจากการที่รัฐได้ทุ่มงบประมาณโครงการเหล่านี้ลงสู่ชุมชน จึงเป็นการเพิ่มภาระหนี้สินให้กับชาวบ้านอีกทางหนึ่งด้วย

จากปัญหาที่เกิดขึ้น และแนวทางการแก้ปัญหาที่ผ่านมา ซึ่งไม่ประสบผลสำเร็จมากนัก ชาวตำบลเสียว จึงเริ่มต้นกระบวนการเรียนรู้เรื่องการจัดทำแผนชีวิตชุมชน เพื่อเป็นแนวทางการแก้ปัญหาที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนได้

ในปี 2543 สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (SIF) ได้เข้ามาสนับสนุน และมีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้ชาวบ้านเรียนรู้กระบวนการทำแผนแม่บทชุมชน ซึ่งตำบลนี้ ถือเป็นพื้นที่นำร่องพื้นที่หนึ่ง โดยที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่าการเปิดโอกาสให้ชุมชนเป็นผู้วางแผนชีวิตของตนเอง เมื่อมีการประเมิน

ผลและสรุปวิเคราะห์แล้ว พบว่า กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูล ร่วมกันของชาวบ้านเพื่อให้ได้แผนชีวิตชุมชน มีความสอดคล้องกับสถานการณ์ความต้องการของชุมชนโดยภาพใหญ่ และเกิดแนวทาง / กลไกในการพัฒนาชุมชน ร่วมกับหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ในระดับพื้นที่อีกด้วย

กระบวนการจัดทำแผนชีวิตชุมชนตำบลเสียว ได้อาศัยหลักการเชื่อมโยงคน ชุมชน และสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกัน มีคณะทำงานแผนแม่บทของตำบล เป็นหลักโดยประสานกับภาคีภาครัฐ และส่วนต่าง ๆ ในพื้นที่ เพื่อกำหนดแกนนำ พื้นที่เป้าหมาย และขยายผลสู่ตำบลข้างเคียง คือ ตำบลโดด, ตำบลหนองม้า และตำบลอิเซ ซึ่งในการลงพื้นที่สำรวจและจัดเก็บข้อมูล ทั้งในระดับเวทีการออกแบบสอบถามสัมภาษณ์กลุ่ม ก็ได้รับความร่วมมือจากแกนนำผู้นำ ตลอดจนสมาชิกในชุมชน ทั้งที่เป็นกลไกภาครัฐและเอกชนในพื้นที่ด้วยดี โดยเน้นการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่เป็นหลัก ทั้งนี้ ข้อมูลที่ได้เป็นเรื่องใกล้ตัว และเกี่ยวข้องกับบริบทของชุมชน

กระบวนการทำแผนชีวิตชุมชน "ตำบลเสียว"

1. กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม โดยใช้เวทีการพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเป็นประจำ
2. ศึกษาค้นคว้าข้อมูล ด้านบวก /ลบ ในชุมชนและแนวทางการแก้ไข
3. ศึกษาพัฒนาข้อมูล องค์ความรู้ ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อยกระดับไปสู่ศูนย์การแลกเปลี่ยนความรู้
4. ขยายผล เชื่อมโยงกระบวนการเรียนรู้สู่พื้นที่ข้างเคียง (หาเพื่อน)
5. จัดทำแผนชีวิตชุมชนที่เป็นจริง พึ่งตนเองได้

การสำรวจข้อมูลชุมชน

ตำบลเสียว ประกอบด้วย 17 หมู่บ้าน มีจำนวนประชากร 4,440 คน 834 ครัวเรือน ในการทำงานชีวิตชุมชนนั้น ได้มีเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งก่อน และหลังทำแผนฯ รวมเป็น 2 ครั้ง ทำให้เห็นศักยภาพของชุมชน และการจัดการแก้ไขปัญหาของตนเองได้เป็นลำดับ โดยเริ่มที่การใช้จ่ายในครัวเรือน

■ รายได้ที่เพิ่มขึ้น

ตำบลเสียว มีรายได้รวม 100,540,641 บาท/ปี รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือน จำนวน 120,551 บาท/ปี ส่วนใหญ่มีที่มาจากกรขายพืชไร่ พืชสวน ผลผลิตสัตว์เมือง รับจ้าง รับราชการตามลำดับ การที่มีกลุ่มพัฒนาอาชีพ และกลุ่มวนเกษตร (เช่น บ้านหนองโน หมู่ที่ 3 ฯลฯ) ทำให้สร้างรายได้ที่เพิ่มขึ้น ด้วยผลผลิตต่าง ๆ ของชุมชน (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในหัวข้อกลุ่มต่างๆ)

■ รายจ่ายที่ลดลง

รายจ่าย	ก่อน	หลัง
	(ข้อมูลที่เก็บครั้งแรก)	(ข้อมูลที่เก็บครั้งที่ 2)
รายจ่ายรวม	44,125,272 บาท	29,106,600 บาท
รายจ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือน	52,908 บาท/ปี	34,900 บาท/ปี

ชาวตำบลเสียว มีรายจ่ายส่วนใหญ่ในเรื่องค่าอาหาร เครื่องดื่ม/ขนม ยารักษาโรค ค่าใช้จ่ายในการศึกษา ค่าใช้จ่ายในการผลิต (ปุ๋ยเคมี, ยาฆ่าแมลง, เมล็ดพันธุ์, แรงงาน), ค่าผ่อนหนี้สิน/ดอกเบีย, เบี้ยสังคม และค่าใช้จ่ายพยาบาล (หอย, เหล้า, บุหรี่)

จากการสำรวจข้อมูล หลังจากทำแผนชีวิตชุมชน ค่าอาหารลดลง 7,000 บาท/ปี/ครัวเรือน

เช่น หมู่ที่ 3 บ้านหนองโน ส่วนหนึ่งเพราะมีกลุ่มวนเกษตร กลุ่มเกษตรอินทรีย์ ที่ปลูกผักปลอดสารพิษ และขุดบ่อเลี้ยงปลา จำนวน 23 ครัวเรือน จึงมีอยู่มีกินกันในครัวเรือน และในชุมชนเอง นอกจากนี้ยังผลิตปุ๋ยใช้เอง ช่วยลดต้นทุนด้านเกษตร 4,500 บาท/ปี/ครัวเรือน ส่วนค่ายารักษาโรคนั้นลดลง 450 บาท/ปี/ครัวเรือน เพราะมีกลุ่มหมอพื้นบ้านป่าโนนใหญ่ มีการฟื้นฟูภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยรักษาผู้ป่วยในชุมชน ค่าใช้จ่ายพยาบาลลดลง 9,616 บาท/ปี/ครัวเรือน เพราะเกิดกิจกรรม เพื่อรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด และอบายมุข ในทุกชุมชน เช่น โครงการถักทอพลังมวลชน พลังแผ่นดิน ฯลฯ

■ หนี้สินของชุมชน

รายจ่าย	ก่อน	หลัง
	(ข้อมูลที่เก็บครั้งแรก)	(ข้อมูลที่เก็บครั้งที่ 2)
หนี้สินรวม	67,243,567 บาท	60,243,567 บาท
หนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือน	78,924 บาท/ปี	70,708 บาท/ปี

พลที่เกิดขึ้นกับชุมชน...จากการทำแผนชีวิตชุมชน

ผู้นำ/สมาชิกในชุมชนตื่นตัว เห็นความสำคัญในกระบวนการเรียนรู้เรื่องแผนชุมชน มีสนใจข้อมูลในชุมชนของตัวเอง ตระหนักถึงปัญหา และรู้ชัดถึงการในการหาแนวทางแก้ปัญหาต่าง ๆ ต้องเป็นคนพื้นที่นั่นเอง ทำให้เกิดการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม/เครือข่าย เพื่อคิดหาแนวทางแก้ปัญหาพร้อมกัน (การจัดทำแผนชีวิตชุมชน) อย่างเป็นระบบ และเชื่อมประสานความร่วมมือระหว่างภาคีต่าง ๆ รัฐ / เอกชน สิ่งที่สำคัญ คือ

เกิดการฟื้นฟูวิถีชีวิต วัฒนธรรม ภูมิปัญญาสอดคล้องกับสภาพพื้นที่อย่างเหมาะสม

ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการถอดบทเรียนสำคัญนี้

1. ได้ข้อมูลชุดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิทยาการ/ปราชญ์ชาวบ้านที่เชื่อมโยงกลุ่มกิจกรรมที่มีอยู่ในพื้นที่หลายกลุ่มเมื่อก่อนต่างคนต่างอยู่ไม่โอกาสได้พบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ปัจจุบันเป็นโอกาสดีที่ทุกกลุ่มจะมีโอกาสแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และ บทเรียนระหว่างเครือข่าย / กลุ่มองค์กรชุมชน อย่างต่อเนื่อง

2. เห็นรูปธรรมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน องค์กรเครือข่ายเชิงพื้นที่ ซึ่งจากการร่วมกิจกรรมในรูปแบบเครือข่ายพันธมิตรในพื้นที่ มีการบริหารจัดการที่ชัดเจนเหมาะสม

3. เกิดระบบฐานข้อมูลชุมชนที่เป็นจริงสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพคน ทรัพยากรองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในชุมชน ที่เป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนงานพัฒนาในประเด็นทุนทางสังคม "ของดี ... วิถีชีวิตแบบพอเพียง"

บูรณาการพัฒนา จากการทำเพชฌฆาตชุมชน...สู่การแก้ปัญหาความยากจน โดยชุมชนเอง

■ กลุ่มเย็บผ้า พัฒนาอาชีพ สร้างรายได้... "บ้านหนองสำโรง"

บ้านหนองสำโรง หมู่ที่ 4 มีจำนวน 38 ครัวเรือน ประชากร ชาย 104 คน หญิง 106 คน รวม 210 คน ได้เกิดกลุ่มพัฒนาอาชีพที่สำคัญของชุมชน โดยมีจุดเริ่มจาก ปี 2537 คุณ

สมคิด สุมาลี ซึ่งขณะนั้นทำงานในโรงงานทอผ้า ในกรุงเทพฯ ได้เรียนรู้เทคนิคการเย็บผ้าโดยอาศัยความจำจากที่เห็นพนักงานที่เขาเย็บผ้าอยู่ ลองฝึกลองดูจนสามารถเย็บผ้าได้อย่างชำนาญ คุณสมคิด ลาออกจากปี 2545 กลับที่ตำบลเสียวกิ่ง อ.โพธิ์ศรีสุวรรณ จ.ศรีสะเกษ ซึ่งขณะนั้นไม่มีรายได้ยื่นนอกรายได้จากขายข้าว ซึ่งปีหนึ่งขายได้ครั้งเดียวประมาณ 30,000 บาท คุณสมคิดจึงรวมกลุ่มพี่น้องในหมู่บ้านมาฝึกเย็บผ้า แรก ๆ มีสมาชิก 10 คน จนทุกวันนี้มีสมาชิก 22 คน และทุกคนมีความสามารถเย็บผ้าได้ผ่านการตรวจของโรงงาน จนเป็นที่ยอมรับ

รายได้ของกลุ่มพัฒนาอาชีพ บ้านหนองสำโรง มีรายได้เฉลี่ยคนละ 2,000 บาท/สัปดาห์ บางคนทำได้มากถึง 3,000 บาท ต่อสัปดาห์ มีงานจากบริษัทมาทุกเดือน ในสมาชิกกลุ่ม 22 คน มีเพียง 2 คนเท่านั้นที่ ติดหนี้กองทุนเงินล้าน ซึ่งคนที่กู้สูงสุดนั้นกู้ไปจำนวน 15,000 บาท

นอกจากคุณสมคิด ซึ่งเป็นประธานกลุ่มที่มีความสามารถแล้ว ยังมีคุณอุตร วงศ์เจริญบุญเย็น, คุณ ศิริรอง และคุณมิละ สุมาลี เป็นวิทยากรฝึกเย็บผ้า ซึ่งทุกคนฝึกสอนโดยไม่คิดค่าจ้างแต่อย่างใด ทางกลุ่ม ฝึกเยาวชนที่สนใจจำนวน 2 คนเรียนอยู่ชั้น ป.6 คือ ด.ญ.ฤดีมาศ สุขสมบูรณ์ และด.ญ.อาลิตา ทาวิน จนสามารถใช้เวลารว่างวันหยุดเย็บผ้า สร้างรายได้ไม่เดือนร้อนค่าเล่าเรียน แม่แบบภาระของผู้ปกครองด้วย ถือเป็นกรขยายงานสู่เยาวชน ให้ใช้เวลารว่างให้เป็นประโยชน์ ไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด หรือ ประพฤติในทางไม่ดี

ปัญหาของกลุ่มคือ สถานที่ทำการกลุ่ม (โรงเรียนเย็บผ้า) นั้นเป็นของส่วนบุคคล ซึ่งทางกลุ่ม

ขอยืมใช้และอีกไม่นาน เจ้าของจะเอาที่ดินไปสร้างบ้าน คุณสมคิดกับสมาชิก จึงคิดที่จะสร้างโรงเรียนแห่งใหม่ภายในหมู่บ้าน แต่ยังขาดทุนดำเนินการ ซึ่งได้เสนอแผนโครงการเข้า อบต. ยังไม่มีงบประมาณสนับสนุน ปัจจุบันกลุ่มพัฒนาอาชีพบ้านหนองสำโรงยังมีการออมนทรัพย์ร่วมกันทุกเดือน และมีการฝากออมนทรัพย์ร่วมกับกลุ่มออมนทรัพย์ในหมู่บ้านอีกด้วย แนวทางการทำงานของกลุ่มคุณสมคิด อยากขยายงานให้ทุกคนในชุมชนได้ทำ เพื่อสร้างรายได้ให้ครอบครัว เพราะมีงานทำตลอดปี

■ กลุ่มสตรีทอผ้าไหม บ้านสามขา

บ้านสามขา หมู่ที่ 6 ได้จัดตั้งกลุ่มสตรีทอผ้าไหมขึ้นโดยการสนับสนุนของพัฒนาชุมชนโพธิ์ศรีสุวรรณ เมื่อปี 2543 มีนางทองคำ ไชยโคตร เป็นแกนนำ พร้อมด้วย นางนันทนา นันตวงค์ นางสมจิตร ภัคดี นางบัวพันธ์ คงช่วย ปัจจุบันมีสมาชิก 37 คน

รูปแบบการผลิต จะรวมกลุ่มกันทอผ้าไหม ซึ่งมีลวดลาย และสีสันทันที่แปลกใหม่ และลายเดิม ซึ่งเป็นมรดกสืบทอดมาหลายชั่วอายุคน เรียกว่า “ผ้าลายขิด บ้านเสียว” มีศูนย์ทอผ้าไหมเป็นอาคารชั้นเดียวโล่ง จุกทอผ้าได้ 15 หลัง สมาชิกจะหมุนเวียนกันมาทอผ้าของตนเอง จนเสร็จสิ้น ก็จะมีสมาชิกคนอื่นเข้ามาใช้และอุปกรณ์การทอ อย่างต่อเนื่อง สำหรับการบริหารจัดการนั้น ในเรื่องการขาย ช่วงเริ่มต้นรวมกลุ่มกันทอผ้าไหม ๆ ขายผ้าไม่ค่อยได้เพราะราคาสูง ปัจจุบัน ได้รับการหนุนเสริมจากทางหน่วยงานภาครัฐ มีตลาดรับซื้อผ้าไหม - ผ้าลายขิดจนผลิตไม่ทัน ช่วยงาน “Apac” ผ้าไหมของบ้าน

สามขา ซึ่งได้รับการพัฒนาเป็นผลิต OTOP ของกิ่ง อ.โพธิ์ศรีสุวรรณ มียอดขายได้ถึง 2 แสนบาท ผลผลิตผ้าไหมของบ้านสามขา ม.6 ได้รับเกียรติคัดเลือกเป็นผลิตภัณฑ์ 4A ระดับจังหวัด รายได้ของสมาชิกเฉลี่ย 3,000 บาท / คน / ผ้า 15 เมตร ซึ่งทำให้สมาชิกนำรายได้จากการขายผ้าไหม ไปจุนเจือครอบครัวได้

วิทยากร ซึ่งมีความชำนาญในการผลิตผ้าไหมของกลุ่มสตรีบ้านสามขา

1. นางทองคำ ไชยโคตร ประธานกลุ่ม
2. นางนันทนา นันตวงค์ รองประธาน
3. นางสมจิตร ภัคดี
4. นางบัวพันธ์ คงช่วย
5. นางวราภรณ์ พวงพันธ์

กิจกรรมกลุ่ม จะมีประชุมสมาชิกทุกเดือน พร้อมกับการออมนทรัพย์ทุกเดือน ปัจจุบันออมนรวม 35,000 บาท นอกจากนี้มีการฝึกสอนการทอผ้าไหมมัดหมี่ และการทอผ้าแบบรวมกลุ่ม ทิศทางการขับเคลื่อนกิจกรรม ปัจจุบัน อบต. ได้หนุนเสริมงบประมาณให้กับกลุ่มสตรีทอผ้า บ้านสามขา เพื่อเป็นทุนสำรองในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม 2 ปี ติดต่อกันเพื่อพัฒนาระดับฝีมือการทอผ้า และอนุรักษ์ลวดลายผ้า ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนอีสานใต้ มีกลุ่มต่าง ๆ มาศึกษาดูงานเกือบทุกเดือน

■ โรงสีชุมชนตำบลเสียว

จากการที่ชาวบ้านประสบปัญหาาราคาผลผลิตตกต่ำ และต้องการลดต้นทุนการผลิต จึงได้โรงสีชุมชนขึ้น โดยได้รับงบประมาณสนับสนุน เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจระดับชุมชน ตำบลละ

1 ล้านบาท ซึ่งได้ประสานกับ อบต.ช่วย สนับสนุนงบประมาณค่ากระแสไฟฟ้า บั๊กเสารั้วผาดสาย เป็นงบประมาณ 740,000 บาท และทำถนนดินเข้าโรงสีชุมชน 35,000 โรงสีชุมชนนี้สามารถแก้ปัญหาได้ระดับหนึ่ง ขณะนี้กำลังก่อสร้างโรงสีชุมชนจะแล้วเสร็จในต้นเดือน มี.ค. 47 นี้แล้วจะดำเนินให้เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจนต่อไป

■ กลุ่มเกษตรกรรม

อาชีพหลักของตำบล คือ การเกษตรกรรม ชาวบ้านได้รวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มวนเกษตร ปลูกพืชผักปลอดสารพิษ ที่พอสร้างรายได้เฉลี่ยต่อคนประมาณ 2,000-2,500 บาทต่อเดือน จากการสำรวจข้อมูลชุมชน พบว่าชาวบ้านยังมีค่าใช้จ่ายทางการเกษตรสูง ไม่ว่าจะเป็น ปุ๋ยเคมี , ยาฆ่าแมลง , เมล็ดพันธุ์ , แรงงาน จึงมีการจัดตั้งกลุ่มเกษตรอินทรีย์ขึ้น ผลิตปุ๋ยชีวภาพใช้เอง เน้นการพึ่งพิงธรรมชาติมากขึ้น นอกจากนี้กลุ่มผู้เลี้ยงโค-กระบือ ที่ SIF ให้งบประมาณสนับสนุนก็ยังคงดำเนินไปอยู่ สร้างรายได้ให้กับชุมชน

ในการทำแผนชุมชนทำให้เกิดกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ดังที่กล่าวมา นอกจากนี้ยังมีกลุ่มที่เกิดขึ้นใหม่ คือกลุ่มทำปลาต้ม บ้านหนองแคน, กลุ่มทำปลาต้ม บ้านหนองมือ และ กลุ่มทำดอกไม้ประดิษฐ์ บ้านหนองขาม ดังตัวอย่าง น.ส.จุมเกล้าสุข มีรายได้จากการทำดอกไม้ประดิษฐ์เดือนละ 2,000 บาท ชุมชนในตำบลเสียวรู้จักพึ่งพาตัวเองได้และสามารถลดรายจ่ายโดยที่ไม่จำเป็นต้องพอสมควรและสามารถรู้ความลำบากของตนเองรู้ความทุกข์ของครอบครัวหันมาประหยัด อดออม รวมกลุ่มสร้างรายได้เสริมอย่างมาก

นอกจากนี้ ชุมชนยังมีกิจกรรมงานพัฒนาต่าง ๆ อีกหลายอย่าง เช่น จากการลงจัดเก็บข้อมูลชุมชน ทำให้ได้ทราบถึง บุคคลด้อยโอกาส ผู้สูงอายุ / คนพิการ และได้หาโอกาสตรงนี้ ให้ชุมชนหมู่บ้านได้ดูแลกันเองโดยใช้โอกาสใช้เงินกองทุนหมู่บ้านละ 1 ล้าน เป็นต่อตัว ผลกำไรเป็นการจัดสวัสดิการการช่วยเหลือคนยากจนในแต่ละหมู่บ้าน ผลปรากฏว่าได้รับความร่วมมือจากกรรมการกองทุนในแต่ละหมู่บ้านเป็นอย่างดี

“ป่าชุมชนโนนใหญ่...ห้องเรียนธรรมชาติ”

ในช่วงปี 2540 เริ่มมีการต่อสู้เพื่อให้ป่าคงอยู่ในตำบลเสียวได้ต่อสู้กับส่วนราชการมาตลอดในเพื่อกรมป่าไม้เปิดสัมประทานป่าโนนใหญ่ จึงได้เกิดการรวมตัวเพื่อรักษาป่าโนนใหญ่ เพื่อลูกเพื่อหลาน จนรักษาไว้ได้อยู่ทุกวันนี้ จนได้เป็นจุดรวมน้ำใจของคนตำบลเสียว เพื่ออนุรักษ์ป่าชุมชนโนนใหญ่ จนเป็นแหล่งเรียนรู้และศึกษานิเวศน์ป่าชุมชน เป็นห้องเรียนธรรมชาติของเด็กนักเรียนโรงเรียนใกล้บ้าน รวมถึงกลุ่มคนต่าง ๆ ให้ความสนใจ และมาศึกษาดูงานอยู่ตลอด

จากการชาวตำบลเสียว ได้รวมตัวกันเป็น อย่างเหนียวแน่น ด้วยพลังสามัคคีระบบเครือข่าย ทำให้ตำบลเสียวเกิดการพึ่งพาซึ่งกันและกัน แล้วร่วมกันพัฒนาตำบล จนเป็นที่ยอมรับของหน่วยงานต่าง ๆ ในท้องถิ่น และได้รับความไว้วางใจให้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ของจังหวัดศรีสะเกษในเรื่องการวางแผนแก้ปัญหาของชุมชน ถือเป็น “ตำบลต้นแบบ” อย่างแท้จริง

เรียบเรียงโดย คุณสุนทร ดุจตคา
กุมภาพันธ์

ข้อมูลประกอบการเรียบเรียง

1. เวทีพูดคุยกับผู้นำบ้านศรีบุญเรือง เยี่ยมชมและพูดคุยกับกลุ่มอาชีพต่าง ๆ
วันที่ 31 มกราคม 254
2. ศูนย์เรียนรู้ชุมชนตำบลศรีสะเกษ บ้านศรีบุญเรือง อ.น่าน้อย จ.น่าน
โทร. 0-1950-6200, 0-1366-7328
3. งานวิจัยเศรษฐกิจท้องถิ่น อำเภอนาน้อย จ.น่าน (2546)
4. เวทีประชุมผู้นำชุมชนตำบลน้ำเกีฮ้น ประมาณ 25 คน ที่วัดโป่งคำ วันที่ 1 ก.พ. 47 และการ
ดูงานกิจกรรมต่าง ๆ ในพื้นที่
5. โครงการวิจัยและพัฒนาข้อมูลเศรษฐกิจท้องถิ่น กรณีศึกษาตำบลน้ำเกีฮ้น และเมืองจัน
กิงอำเภอกงเพียง จังหวัดน่าน 2546
6. ศิรินันท์ สารมณีสู้ (บรรณารักษ์) น้ำเกีฮ้น ชุมชนแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน 2546
เอกสารประกอบโครงการเสนอใช้สินเชื่ ของเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ตำบลน้ำเกีฮ้น

ส่วนประชาสัมพันธ์

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)
2044/28-33 ถนนเพชรบุรีตัดใหม่ เขตห้วยขวาง กรุงเทพฯ 10320
โทร. (66) 0-2718-0911 ต่อ 209 โทรสาร : (66) 0-2318-6277
e-mail : codi@codi.or.th Website : www.codi.or.th